

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ОСВІТНЬОЇ ТА МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

НАУКА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

МАТЕРІАЛИ
III Міжнародної науково-практичної конференції

*23–24 вересня 2016 р.
м. Київ*

Київ
2016

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
Н34

*До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті),
надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.*

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

*Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого
звання старшого наукового співробітника Затвердженого Постановою Кабінету
Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.*

Н34 **Наука України: проблеми сьогодення та перспективи розвитку : Мате-
ріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23–24 вересня
2016 р.) / ГО «Інститут освітньої та молодіжної політики»; Науково-навчальний
центр прикладної інформатики НАН України. — Київ : ГО «Інститут освітньої та
молодіжної політики», 2016. — 124 с.**

Матеріали конференції рекомендуються учнівській молоді, молодим вченим, науко-
вим працівникам, викладачам, здобувачам вищої освіти, аспірантам, докторантам, студен-
там вищих навчальних закладів тощо.

Відповідальний редактор: *І.В. Козак*
Коректор: *П.А. Нємкова*

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2016
© Інститут освітньої та молодіжної політики, 2016
© Друк ФОП Москвін А.А., 2016

Підписано до друку 27.09.2016. Формат 60х84/16.
Віддруковано з готового оригінал-макету.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Literaturnaya. Ум. друк. арк. 7,21.
Зам. № 2709-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., рос., пол.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Поліграфічний центр «Copy Art».
69095, Запоріжжя, пр. Леніна, 109. Тел.: +38-050-961-66-67.
Партнерство «Нова Освіта»: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com.ua

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.**

Розділ 1

ОСВІТА

А.О. БЕЛІКОВА,

магістрант Бердянського державного педагогічного університету

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ДІЛОВОЇ ГРИ ЯК ОСНОВНОГО ГРУПОВОГО МЕТОДУ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕГРАТИВНОГО КУРСУ „ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ” В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

Використання гри в навчальному процесі в умовах магістратури можна розглядати як спеціально організовану діяльність, що спрямована на формування та закріплення необхідних навичок за допомогою спеціально створених ігрових ситуацій на основі навчального матеріалу.

На погляд В. І. Андреева, при викладанні дисциплін прикладного характеру, використання ігор і їх елементів в навчальному процесі не тільки урізноманітнює, а й значно підвищує його результати [1, с. 173].

На підтримку використання ігор, як зауважує Т. І. Стетюха, можна навести докази, що надають їм перевагу над традиційними формами навчання:

1. Добре відома і улюблена форма діяльності людини.
2. Багатофункціональна за своєю природою.
3. Зміст ігрової діяльності викликає підвищення емоційного стану, що, в свою чергу, дозволяє легше долати труднощі й перешкоди, в тому числі й психологічні.
4. Ефективний засіб досягнення високого рівня активності особистості.
5. Ігрова ситуація підвищує мотивацію учасників, спонукає до пошуків розв'язання поставлених завдань.
6. В основі окремих видів ігор лежить змагальний аспект, що змушує долати перешкоди, підвищувати свій власний результат.

7. Процес ігрового навчання дозволяє максимально включитися в виробничий процес, шляхом відтворення реальних виробничих ситуацій [2, с. 41-42].

Використання ігрових форм у навчальному процесі має певні переваги, оскільки реально відтворена ситуація під час гри дозволяє максимально наблизитись до вирішення складних практичних ситуацій та безпосередньо взяти участь у них.

Дослідник А. М. Москаленко стверджує, що у навчальних планах притаманна недостатня аргументованість визначення співвідношення годин, які відводяться для теоретичних і практичних курсів та форм навчальної роботи. Так, частіше перевага надається лекційним заняттям у порівнянні з активно-практичними, які потребують, безперечно, більшої особистісної активної діяльності магістрантів. А як

результат, — недостатньо уваги приділяється педагогічному забезпеченню трансформації знань магістрантів у відповідні управлінські вміння [3, с. 226].

Отже, очевидним стає використання у навчальному процесі ігрових форм навчання, зокрема — ділових ігор.

Одним із дієвих інтерактивних методів, як зазначає С. С. Коломієць, є рольова гра. Розрізняють поняття „ділова” і „рольова” гра, при цьому ділову гру розуміють як різновид рольової, в основі якої лежить певний діловий предмет спілкування [4].

На наш погляд, ділова гра — це моделювання реальної діяльності фахівця у спеціально створеній проблемній ситуації, метод підготовки та адаптації магістранта до професійної діяльності, а також метод активного навчання.

Для ефективного закріплення знань, вмінь і навичок магістрантів пропонуємо використовувати у навчальному процесі ділові ігри, оскільки саме вони за своєю спрямованістю є досить приближеними до професійної діяльності майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Так, ділова гра, імітуючи окрему ситуацію, дає можливість вирішувати конкретно сформульовані завдання та проблеми, розробити практичні рекомендації з вирішення наявних проблем. Гра має відповідну структуру і правила, її основною метою є вироблення навичок та вмінь діяти як у стандартних, так і нестандартних ситуаціях.

Л. Полак зауважує, що ділова гра являє собою спеціально організовану форму навчання з перетворенням теоретичних знань у діяльність. Модельована грою діяльність стає ніби внутрішнім стрижнем, навколо якого нагромаджуються і закріплюються знання, а сама логіка здійснення діяльності спричиняє потребу в нових знаннях [5, с. 140].

Ділова гра у навчальному процесі виступає засобом розвитку творчого професійного мислення, яке досягається завдяки розробки проблемних ситуацій (пізнавальних завдань) та їх реалізації у процесі гри.

Ділові ігри за своїм напрямком можуть поділятися на навчальні, дослідні, імітаційні, операційні, рольові, за методом інсценування та інші.

Наприклад, навчальна ділова гра за цільовою спрямованістю є двоплановою діяльністю, що сприяє досягненню подвійної мети — ігрової і педагогічної (навчальної) за домінуючої ролі останньої. Така гра конструюється і проводиться як спільна діяльність навчального процесу учасників в ході постановки професійно важливих цілей і їх досягнення шляхом підготовки і прийняття відповідних індивідуальних та групових рішень. Спільна діяльність має характер рольової взаємодії. Виконання учасниками ігрових правил є обов’язковою умовою гри [5, с. 140].

Слід підкреслити, що ділова гра водночас являє собою груповий метод педагогічної роботи, в результаті якого моделюється поведінка та взаємостосунки кожного її учасника.

В інтегративному курсі „Професійна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу” можливо обрати такі теми, які формують у магістранта всі сфери професійної культури, - у пізнавальній, емоційно-вольовій, комунікативній та рефлексивній. А саме:

- на формування пізнавальної сфери спрямовані такі ділові ігри, як: „Підготовка до проведення засідання педагогічної ради загальноосвітнього навчального закладу з проблеми активізації пізнавальної діяльності учнів у процесі навчання”, „Технологія планування роботи загальноосвітнього навчального закладу”;

- на формування емоційно-вольової сфери: „Оцінка вивчення стану викладання та рівня навчальних досягнень учнів з предмета”;

- на формування комунікативної сфери: „Засідання педагогічної ради з проблеми підвищення виховної функції уроку”;

- на формування рефлексивної сфери: „Прийняття оперативних рішень керівником загальноосвітнього навчального закладу” та інші.

Кожна із вказаних тем ділових ігор має свою структуру: мета, організаційно-педагогічні умови, опис гри, тактика гри, інструкція викладачу-керівнику ділової гри, інструкція керівнику навчального закладу, інструкція магістрантам, що виконують інші ролі (залежно від тематики гри), інструкція спостерігачам-експертам, регламент гри, загальна дискусія та підбиття підсумків гри.

Ділова гра складається з відповідних етапів:

1) підготовчий — відбувається ознайомлення учасників гри з м тою, завданнями та умовами гри;

2) інструктаж щодо правил проведення гри;

3) утворення учасниками гри робочих груп;

4) заключний — проводиться аналіз, оцінка та висновки гри.

Так, на першому етапі здійснюється обґрунтування вибору гри, визначення ігрових цілей та завдань, формування проблемної ситуації, розроблення сценарію гри, підготовка інформаційного та методичного матеріалу.

На другому етапі проводиться інструктаж організаторів та учасників гри, розглядаються правила проведення гри та функції її учасників.

Третій етап залежить від змісту та форми конкретної гри і полягає в обговоренні учасниками гри поставлених проблем, прийнятті узагальнених рішень, їх аналізу, використанні учасниками гри результатів цих рішень, а також оцінці діяльності гравців.

Останній етап передбачає обговорення результатів гри, виступи експертів та викладача, заохочення кращих гравців, підготовку рекомендаційних матеріалів. На даному етапі результати гри оцінюються у вигляді дискусії між її учасниками або оформлюються у письмовому вигляді.

Важлива роль у проведенні ділових ігор відводиться викладачу, від якого залежить не тільки результативність та ефективність її проведення, а також психологічний клімат серед учасників гри. Особливість ролі викладача полягає на початку проведення ділової гри, оскільки від його поведінки залежить ставлення гравців до самої гри, налагодження контактів між учасниками гри та групами, відбувається ознайомлення з різними поглядами щодо її проведення. [6, с.102-104].

Отже, ігри підвищують професійну мобільність магістранта та можуть використовуватися у подальшому при перевірці його фахової підготовки.

На наш погляд значення ділових ігор вбачається в отриманні результатів, спрямованих на вирішення проблем у короткий проміжок часу, зацікавленості

учасників гри, перевірці викладачем знань магістрантів, їх навиків та професійної підготовки під час гри.

Підсумовуючи викладене ми робимо висновок, — роль і значення ділової гри як основного групового методу реалізації інтегративного курсу „Професійна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу” в умовах магістратури визначається тим, що вони сприяють вирішенню питань формування професійної культури майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу, професійного самовизначення, об’єктивної оцінки власних можливостей, рівня знань, умінь, здібностей з урахуванням психологічних особливостей професії.

Література

1. Андреев В. І. Педагогіка. Навчальний курс для творчого саморозвитку. — 2-е вид. — Казань, 2000. — 600 с.
2. Стетюха Т. І. Використання ігрових технологій у процесі професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / Т.І. Стетюха // Наукові пошуки : зб. наук. пр. молодих учених. Вип. 10 / за ред. проф. А. А. Сбруєвої. — Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2014. — 188 с.
3. Москаленко А. М. Формування професійної етики майбутніх управлінців навчальних закладів в умовах магістратури / А. М. Москаленко // Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових праць. — Полтава, 2011.
4. Коломієць С. С., Гулецька Я. Г. Розвиток педагогічної творчості студентів із залученням інтерактивних технологій / С. С. Коломієць, Я.Г. Гулецька [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://конференция.com.ua/pages/view/284>.
5. Полак Л. Ділова гра як метод активного навчання дорослих / Л. Полак. — [Електронний ресурс] : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/metodser/111/12.pdf>
6. Лебідь О. Формування професійної культури майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу в умовах магістратури: Монографія. / О. Лебідь. — Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2013. — 226 с.

С.В. ЄФРЕМОВ,

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри іноземних мов
Національного фармацевтичного університету (м. Харків, Україна)

ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Вивчаючи англійську мову в вищому навчальному закладі студенти зіткаються з декількома аспектами які мають відношення до навчання спілкування. Тому що спілкування англійською мовою (постановка питань, відповіді на питання, монологічне, діалогічне висловлювання речень у процесі спілкування) відіграє величезну роль у сучасному середовищі.

Одним з таких аспектів є граматики. У навчанні спілкування граматики займає важливе місце, тобто це осередок. На якому базується лексика. Навчання граматики та правильному формуванню висловлювання, а також виявлення граматичних форм у спілкуванні та написанні відбувається завдяки граматичним навичкам.

Оволодіння граматичними навичками необхідно навчаючим, так як граматики є основою для решти розділів лінгвістики, та вивчення англійської мови неможливо без формування граматичних навичок. Так як граматичний навик формується поетапно, та таким чином можуть виникати труднощі при оволодінні даною навичкою, які вирішуються індивідуально.

Англійська мова давно має статус міжнародної. Безліч студентів зіткаються з проблемами які викликає граматики, а саме, англійські часи. Для початку варто приділяти увагу трьом простим часам — Present, Past и Future Simple. При цьому ще варто розуміти правила, та уміння будувати речення, а також й знання випадків, у яких зазвичай використовується певний час. Важливо розуміти, що вивчення мови як іноземної відрізняється від вивчення рідної мови.

На думку Марина Борисової варто скласти лист з 400 — 500 найуживаніших слів, та ще 40-50 фраз. У цей лист входять більшість вживаних понять, такі як «спати», «бачити», «казати», «стіл», «машина», «дош», «близько», та найчастіше використані фрази: «Я хочу», «Скільки коштує...», «У мене є...».

1. Перш за все : ці слова та фрази неодмінно знадобляться тому що вони найчастіше використовуються на англійській мові ;

2. По-друге : знання невеликого набору слів дозволить зрозуміти до 80% кожного не спеціалізованого тексту ;

3. По-третє : це дає нагоду запам'ятати слова швидко.

4. По-четверте : варто занотувати розділи. Окремо іменники, окремо прикметники, окремо дієслова. Наприклад «Частини тіла», «Їжа», «Меблі». [1, с. 50].

Науковий матеріал відіграє величезну роль у навчанні англійської мови, а саме :

- Гідний підручник який містить теоретичний матеріал. Наприклад, Round-Up від Evelin Evans. Це сучасне стисле видання.

- Таблиця англійських часів та таблиця дієслів. Незамінні матеріали для успішного вивчення англійської мови.

- Граматика Ю. Б. Голицинського — це російськомовне видання, однак у ньому є прості завдання.

- Підручники для підготовки до різноманітних міжнародних тестувань - TOEFL, IELTS.

Засвоєння граматичного матеріалу відбувається у ході виконання тренувальних вправ, мета яких формування у студентів навичок відносно точного розуміння вивчаємого явища у типових для нього функціонування мовленнєвих ситуацій та розвиток їх гнучкості за рахунок варіювання умов спілкування, які вимагають адекватного граматичного оформлення висловлювань.

Тренування є відповідним етапом у засвоєнні граматичного матеріалу : у ньому завжди формальні вправи зіткаються з умовно — мовленнєвими вправами які наближають студентів до висловлювання власних думок у зв'язку з певними завданнями спілкування. Тренувальні вправи повинні бути підпорядковані вправам з мовленнєвою установою. Характеризуючи систему таких вправ у цілому, необхідно враховувати їх допоміжну роль. Варто будувати тренувальні вправи таким чином, щоб навчаючи при їх виконанні розуміли необхідність даного граматичного явища в тематично — ситуативному цілому.

При вивченні англійської мови завжди виникають помилки, які зустрічаються постійно та які роблять студенти, а саме:

- Помилка № 1: вивчати усі часи; вивчати слід один час та як він утворюється;
- Помилка № 2: зубрити правила, а не намагатися їх розуміти;
- Помилка № 3: не розуміти різницю між часами; слід не вивчати нові часи, а слід зрозуміти як вони відрізняються від тих, які вже відомі;
- Помилка № 4: не практикувати у розмові часи вже вивчені.

Якби людина не розуміла усе, це не дозволить їй швидко будувати речення у певному часі. Навчитися робити це можливо тільки за допомоги практики ;

- Помилка № 5: складати речення використовуючи російську та українську мови.

Навчайтесь думати на англійській мові, а не перекладати речення з російської та української мови на англійську. Це дозволить висловлювати думки практично, гарно та швидко ;

- Помилка № 6: не доводити усе до ідеалу. Не варто обмежувати себе складанням декількох речень. Складати варто речення доки не відчуватиме що можливо робити це легко, досконало не задумуючись, куди що варто поставити. У голові повинно виникати не схема формування речення, а само речення вже на англійській мові.

Слід зазначити, що на формування навичок спілкування впливає монологічне навчання, тому що монологічне навчання є компонент процесу спілкування кожного рівня навчання — групового, парного та масового. Це означає, що кожне монологічне висловлювання адресовано певної людини. При навчанні зв'язаним видам речі повинно ставити мету, а саме:

1. поєднувати практичні та виховні завдання, тому що навчання не може відбуватися без виховання;

2. розвинути усну та письмову мову [2, с. 86—91].

Метою навчання монологічної речі є формування мовленнєвих монологічних умінь:

1. переказ тексту в усній формі англійської мови ;
2. логічно та послідовно розкрити задану тему [3, с. 324].

При визначенні видів монологічних вправ варто враховувати наступні критерії:

- тип монологу (повідомлення, опис, пояснення);
- зв'язаність та логічність висловлювання думок та структурно-композиційна завершеність висловлювань;
- обсяг (повнота) висловлювань — ступень розкриття теми та кількість речень;
- лексико-граматична правильність [4, с. 334].

Наступним кроком у вивченні та удосконаленні англійської мови можуть слугувати додаткові джерела інформації. У світовій мережі є спеціально створені сайти, де люди з усього світу отримують допомогу по вивченню англійської мови, а саме :

1. «language exchange sites». Один з таких сайтів є polyglot club, також відомий italki;
2. «pen pal» (друзі по листуванню);
3. interpal і penpalworld;

Вивчення англійської мови самостійно також впливатиме на навички спілкування, а саме завдяки окремим завданням :

- Переклад текстів з російської та української на англійську ;
- Читання текстів по англійськи ;
- Перегляд фільмів на англійській мові ;
- Приділення уваги самостійному вивченню англійської мови кожного дня ;
- Заняття перекладом літератури з англійської мови на англійську мову.

Таким чином, вивчення англійської мови варто поділяти на декілька частин, а саме — граматику — монологічне навчання — самостійне навчання які впливають на розвиток спілкування англійської мови для навчаючих вищих учбових закладів України. Жодне навчання не може існувати без такого зв'язку як вчитель — студент — навчаючий та виховний процес, тому що навчання не може відбуватися без виховання.

Література

3. Борисова М. С. Минилекс или с чего начинать изучение языка. Москва. — 2010. — с. 120.
4. Максименко Л.Н. О системе упражнений по развитию умений монологической речи студентов на начальном этапе изучения английского языка / Л.Н. Максименко // Иностранные языки в школе. — 2008. - № 6. 250 с.
5. Пассов Е. И. Урок иностранного языка в средней школе. М.: Просвещение. 1988. — 456 с.
6. Алхазисвили А.А. Основы овладения устной иностранной речью. М. : Просвещение, 2001. — 547 с.

Ю.В. ОКСАМИТНИЙ,

студент Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ПОШУКУ ТА РОЗВИТКУ ТАЛАНОВИТОЇ МОЛОДІ В ОБЛАСТІ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ НАУК

Стаття присвячена проблемі виявлення та розвитку талановитої молоді. Проаналізовано теоретичні основи даної проблеми різними науковцями. Автор акцентує увагу на комплексному методі пошуку та розвитку майбутніх абітурієнтів в області природничо-математичних наук.

Ключові слова: талановита молодь, обдарованість, ВНЗ, природничо-математичні науки.

Статья посвящена проблеме поиска и развития талантливой молодежи. Проанализированы теоретические основы данной проблемы различными учеными. Автор акцентирует внимание на комплексном методе поиска и развития будущих абитуриентов в области естественно-математических наук.

Ключевые слова: талантливая молодежь, одаренность, ВУЗ, естественно-математические науки.

The article describes the problem of finding and developing youth's talents. Theoretical base of this problem is analyzed by different scientists. Author attracts attention on the complex method of finding and developing university entrants in the area of natural and mathematical sciences.

Key words: talent youth, genius, university, natural and mathematical sciences.

Постановка проблеми. Розбудова незалежної України потребує змін в структурі системи освіти з метою відтворення інтелектуального потенціалу народу. Сучасний стан розбудови державності зумовив нові тенденції в розвитку освіти, з'явилася нагальна потреба суспільства у творчих, обдарованих, інтелектуально розвинених громадян. Звідси одним із пріоритетних напрямів сучасної освітньої системи є звернення уваги педагогічної науки та громадськості до удосконалення роботи з обдарованими дітьми і молоддю [1].

Проблема обдарованості виходить на передній план у державній політиці, визначаючи пошук, навчання і виховання обдарованих громадян. Про це йдеться у Законах України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Національній доктрині розвитку освіти України та ін.

Сьогодні не менше важливим для кожного вузу є питання виявлення, відбору та роботи з талановитими учнями. Виявлення талановитої молоді — це тривалий процес. Особливо це стосується педагогічних вузів, які займаються пошуком та розвитком такої молоді в області природничо-математичних наук.

Стан дослідження. Проблема обдарованості завжди викликає особливий інтерес у науковців. Теоретичні основи проблеми обдарованості досліджували В. Андреев, Д. Богоявленська, В. Дружинін, О. Ковальов, Г. Костюк, Н. Лейтес, О. Леонтьєв, А. Матюшкін, Ф. Менкс, В. Мясищев, В. Роменець, С. Рубінштейн, Р. Стернберг, Л. Спірмен, Б. Теплов, Н. Тілтон, Е. Торндайк, П. Торренс, К. Хеллер та багато ін.

На сучасному етапі численні дослідження даної проблеми відображені в працях таких науковців: О. Антонова, М. Байдан, Л. Васильченко, А. Великанова, О. Гузенко, М. Дворжецька, О. Зазимко, Л. Ілійчук, Н. Кушнарєнко, Л. Липова, Т. Мишковська, Л. Морозова, О. Музика, Р. Науменко, Т. Поніманська, В. Рибалка, М. Холодна, І. Чмихало, Л. Чорна, В. Чудновський, В. Юркевич та ін.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи сучасний стан та поширення перспективного досвіду роботи з обдарованою молоддю, можна стверджувати про актуальність проблеми обдарованості в сучасному освітньому просторі [2]. Звісно, рідкісним явищем є схильності та здібності школярів в області природничо-математичних наук. Тому питання виявлення та розвитку таких дітей є першочерговим у вищих навчальних закладах (ВНЗ), особливо в педагогічних.

Для вирішення поставленої задачі потрібно створити цілісну систему у вузі, головною метою якої буде пошук талановитої молоді (майбутніх абітурієнтів), здатних навчатися в області природничо-математичних наук. Правильний шлях виявлення здібних школярів — це добре побудована система освітянського інструментарію.

Минула ера вступу у вищі навчальні заклади по екзаменах, на зміну їй прийшла ера ЗНО. На превеликий жаль більшість абітурієнтів досягають відповідних результатів складання ЗНО, достатніх для вступу в університети чи інститути, але неготові до інтенсивної підготовки в області природничо-математичних наук. Лише учні фізико-математичних класів, шкіл, ліцеїв долають ці перешкоди. Отже, постає питання пошуку та розвитку талановитої молоді серед всіх загальноосвітніх навчальних закладів. Для цього потрібно знайти основні підходи об'єктивної оцінки таланту й цілеспрямованості таких дітей, мотивуючи їх до співпраці з ВНЗ для їх розвитку та подальшого вступу.

На думку автора це повинен бути комплексний метод формування й підготовки контингенту абітурієнтів на протязі багатьох років навчання в школі. Сама ідея ґрунтується на тому, що потрібно проводити пошук талановитих дітей, починаючи з молодших класів. А саме: учителям шкіл потрібно залучати учнів у цікавий і пізнавальний світ математики та фізики; участь у конкурсах «Кенгуру», «Левеня» та ін.; проводити зустрічі школярів з науковцями міста, області. Завдяки тісній взаємодії учителів математики і фізики загальноосвітніх закладів та викладачів вузів можливо вирішити задачу пошуку та розвитку здібних дітей в області природничо-математичних наук.

Останні в свою чергу мають організовувати:

- школи «Юний математик та фізик», «Заочна фізико-математична школа»;
- семінари з цікавої математики та фізики;
- конкурси по розв'язуванню фізико-математичних задач;
- підготовку до фізико-математичних олімпіад та конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт (МАН України) з математики, фізики чи технічних наук;
- підготовку учнів до складання ЗНО з математики, фізики, іноземної мови;

- конференції «Інтелект майбутнього», залучаючи до участі школярів області;
- інтелектуальні марафони;
- «Літні фізико-математичні школи»;
- дистанційне навчання школярів.

Слід зазначити, що керівники підрозділів ВНЗ повинні стимулювати учнів при участі в кожному з проведених міроприємств. Для цього потрібно створити певний кадастр, де буде відображатися рейтинг учня по кожній позиції факту участі та результатів успішності на конкретному міроприємстві. При цьому необхідно враховувати, що рейтинг відповідає складності проведеного заходу. Тобто, якщо учень приймав участь в конференції, то він набрав більшу кількість балів порівняно з учасником школи «Юний математик». Таким чином, талановиті учні, які залучені до співпраці з вузом на протязі багатьох років, накопичують певні рейтингові бали, одержуючи відповідні реєстри: наприклад, «Бронзовий реєстр», «Срібний реєстр» і т.д. Кожен реєстр повинен стимулювати учнів чи то грамотами, чи призовими місцями, грошовими преміями, або додатковими балами для вступу у вуз.

Висновки. Отже, вище викладений підхід, дозволяє найбільш об'єктивно оцінити здібності, цілеспрямованість талановитої молоді, розвивати та мотивувати її до вступу саме у цей вуз в області природничо-математичних наук.

Література

1. Ілійчук Л.В. Особливості роботи школи з обдарованими дітьми / Л.В. Ілійчук // Гірська школа Українських Карпат: наукове фахове видання з педагогічних наук. — Івано-Франківськ, 2013. — № 8-9. — С. 67-70.
2. Обдарована молодь України: оцінка сучасного стану та поширення перспективного досвіду роботи з обдарованою молоддю в регіонах України / Терепищій С.О., Антонова О.Є., Науменко Р.А. та ін. — Київ: ВМГО «Союз обдарованої молоді», 2008. — 156 с.

Л.В. ПРИЙМЕНКО,

аспірантка кафедри педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

МЕДІАОСВІТА КАНАДИ: ВИНИКНЕННЯ, СТАНОВЛЕННЯ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

У статті визначено основні історичні періоди виникнення і становлення медіаосвіти в системі освіти Канади на базі соціально-економічного, науково-технічного та культурно-освітнього розвитку суспільства як провідних критеріїв періодизації. Детально розглянуто та охарактеризовано перший період виникнення і формування медіаосвіти в системі освіти Канади. Визначено три основні етапи першого періоду розвитку медіаосвіти в системі освіти Канади, а саме: зародження основ медіаосвіти в Канаді; формування системи медіаосвіти та інтенсивний розвиток процесу інтеграції медіаосвіти в середній та вищій школах Канади. Виділено та розглянуто чинники, що зумовили виникнення медіаосвіти в освітньому просторі Канади. Результати дослідження формують систематизовану картину процесу виникнення і формування медіаосвіти в освітньому просторі Канади та можуть бути використані у процесі розроблення фахової навчально-методичної літератури, спецкурсів та навчальних програм з медіаосвіти та історії медіапедагогіки.

Ключові слова: медіаосвіта, медіапедагогіка, система освіти Канади, критерій, чинник, етап, період, тенденції розвитку.

В статье определены основные исторические периоды возникновения и становления медиаобразования в системе образования Канады на базе социально-экономического, научно-технического и культурно-образовательного развития общества как преобладающих критериев периодизации. Детально рассмотрен и охарактеризован первый период возникновения и становления медиаобразования в системе образования Канады. Выделены и проанализированы факторы, которые способствовали возникновению медиаобразования в образовательной сфере Канады. Результаты исследования позволят сформировать систематизированную картину процесса зарождения и формирования медиаобразования в системе образования Канады и смогут быть использованными в процессе разработки специализированной обучающей и научной литературы, спецкурсов и образовательных программ по медиаобразованию и медиапедагогике.

Ключевые слова: медиаобразование, медиапедагогика, система образования Канады, критерий, фактор, этап, период, тенденции развития.

The article highlights the issue of media literacy development in the Canadian educational system. Media education origin and formation are considered on the basis of socio-economic, scientifically-technical and cultural-educational development of the society as the leading criteria of the periodization. The fundamental factors which led to the emergence of media education in the educational space of Canada are selected and reviewed in the article. The results of the study will form a systematic picture of the process of the origin and formation of media education in the educational space of Canada and can be used in the process of developing the special educational and methodical literature, special courses and training programs on media education and the history of media.

Key words: media literacy/media education, media pedagogics, education system of Canada, phase, criterion, factor, period, trends of development.

Постановка проблеми. В умовах розбудови національної системи освіти в Україні та її інтеграції в європейський і світовий простір актуальним є питання впровадження медіаосвіти як засобу підвищення якості навчання і виховання, адже саме від якості інформації, що ми отримуємо, залежить як наше майбутнє, так і майбутнє нашої держави. Сучасній людині важко уявити світ без засобів масової інформації. Отже, нині функції ЗМІ розширилися. Сьогодні засоби масової інформації виконують навчальну та виховну функції, виступають однією з форм інформаційного забезпечення навчально-виховного процесу в освітніх закладах.

Слід зазначити, що у XXI столітті розвиток медіаосвіти підтримується такою впливовою міжнародною організацією як ЮНЕСКО. У документах цієї міжнародної організації вказано, що медіаосвіта є частиною базових прав кожного громадянина в кожній країні світу на свободу висловлювання та доступ до інформації, а також — інструментом розбудови та дотримання демократії. Медіаосвіту слід відрізняти від використання медіа як допоміжних засобів у викладанні інших галузей знань, таких як, наприклад, математика, фізика чи географія [1, с. 6-9].

На сучасному етапі модернізації української системи освіти досить актуальним є вивчення зарубіжного досвіду тобто досвіду тих країн, де курсу «медіаосвіта» надається першорядного значення. У контексті інтеграції української системи освіти вивчення зарубіжних теорій медіаосвіти є особливо важливим. На наш погляд особливо цікавим для української системи освіти є досвід Канади, оскільки ця країна є унікальною в багатьох відношеннях. Згідно з дослідженням «Індексу людського розвитку» (2013), що проводився експертами ООН, Канада займає перше місце у світі щодо рівня життя населення. Друге — щодо зайнятої території. Канада є однією з провідних країн світу за кількістю комп'ютерів підключених до мережі Інтернет, за допомогою якої доволі успішно здійснюється процес медіаосвіти в країні. Інвестування освіти в Канаді є однією з найвищих у світі (7,1 — 7,9% від ВВП протягом 2010 — 2013 років) [3].

Стан дослідження. Доречно зазначити, що проблеми медіаосвіти та медіакультури розглядали провідні українські науковці, зокрема Л. Вовк, В. Кравець, М. Соколова, Г. Троцько, О. Галус, Н. Коляда, І. Архангельська, М. Мухін, В. Ковальчук, Б. Потятиник, Н. Горб та інші.

Міжнародний досвід з дослідження медіаосвіти відображено в роботах багатьох іноземних вчених. Питання теорії та методики медіаосвіти вивчені такими авторитетними науковцями, як К. Бэзэлгэт (С. Bazalgette), К. Ворсноп (С. Worsnop), Ж. Гонне (J. Gonnet), Н. Андерсен (N. Andersen), Б. Дункан (B. Duncan), Р. Кьюбі (R. Kubey), Л. Мастерман (L. Masterman), Д. Пандженте (J. Pungente), К. Тайнер (К. Тупег), В. Колісніченко, О. Фьодоров, О. Шариков, О. Баришполець, Ю. Чорнобай, Ю. Чернявська та ін.

Історичні процеси становлення і розвитку медіаосвіти у західних країнах були проаналізовані у працях К. Бэзэлгэт (С. Bazalgette), Д. Букингэма (D. Buckingham), Л. Мастермана (L. Masterman), Ж. Гонне (J. Gonnet), Б. Туфте (B. Tufte), Э. Харта (A. Hart) та ін.

Разом з тим підкреслимо, що такий аспект характеристика процесу зародження і формування медіаосвіти в канадському освітньому просторі на основі со-

ціально-економічного, науково-технічного та культурно-освітнього розвитку суспільства не отримав належної уваги з боку науковців.

Мета статті — охарактеризувати період виникнення і становлення медіаосвіти в системі освіти Канади на базі трьох основних критеріїв періодизації, а саме соціально-економічного, науково-технічного та культурно-освітнього критерії як рушіїв розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні Канада — одна з найрозвиненіших країн світу у сфері медіапедагогіки. Медіакультура у цій країні є невід’ємним компонентом освіти. Курси з медіаосвіти читаються практично в усіх канадських університетах. Майже у кожній канадській провінції існує своя асоціація медіадіячів, котра проводить науково-методичні конференції, друкує медіаосвітнянську періодику (газети, журнали), займається публікацією навчально-методичних матеріалів. Отже, вивчення досвіду канадських медіатеоретиків і практиків необхідний для української системи освіти задля адекватного розв’язання проблем впровадження медіаосвіти та найімовірніших шляхів розвитку української системи освіти в умовах реформування, гуманізації та глобалізації освітнього простору.

У цьому ракурсі доцільно проаналізувати історію розвитку медіаосвіти в системі освіти Канади, яка вже пройшла той шлях, на якому ми знаходимося. Знання історії становлення та формування медіаосвіти може слугувати порадином у розробці сучасних концепцій впровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес освітніх закладів України.

Спираючись на теоретичні доробки канадських медіатеоретиків і практиків, а саме праці Н. Андерсен, Б. Дункан, Д. Пандженте, та взявши до уваги наступні критерії періодизації, а саме соціально-економічний, науково-технічний та культурно-освітній розвиток суспільства, визначили три основні періоди становлення і розвитку медіаосвіти в системі освіти Канади [2]:

- перший період (1940-ві — початок 1970-х років XX століття) — період зародження і становлення медіаосвіти в системі освіти Канади;

- другий період (1972-й — початок 1990-тих років XX століття) — період розвитку медіаосвіти та її інтеграція в систему середньої та вищої ланок освіти Канади;

- третій період (2000-і роки — наші дні) — сучасний період розвитку медіаосвіти.

Протягом першого періоду відбувалося зародження і формування медіаосвіти в навчально-виховному просторі освітніх закладів Канади.

Проаналізувавши теоретичні доробки канадських Н. Андерсен, Б. Дункан, Д. Пандженте і засновника медіаосвіти Канади Маршалла Маклуена перший період ми поділяємо на три етапи [2, с. 5]:

- зародження основ медіаосвіти в Канаді (1940-ті — 1950-ті роки XX століття);

- формування системи медіаосвіти (1950-ті — 1960-ті роки XX століття);

- інтенсивний розвиток процесу інтеграції медіаосвіти в середній та вищій школах Канади (1960-ті — початок 70-х років).

Зупинимось більш детально на кожному виділеному етапі.

Часові межі першого етапу «Зародження основ медіаосвіти в Канаді» — 40-ті — 50-ті роки ХХ століття. Це етап, коли медіаосвітній рух на північноамериканському континенті був ще у стадії зародження. На думку авторитетних канадських вчених, а саме Н. Андерсена, Б. Дункана, Дж. Пандженте, зародження медіаосвіти в Канаді було спричинене, принаймні, двома чинниками [2]: інтенсивною експансією канадського суспільства американською «поп-культурою» і толерантною та прогресивною системою освіти, що створила сприятливі умови для виникнення нових освітніх парадигм.

Зародження медіаосвіти в Канаді відбувалося на матеріалі кінематографа у 40-ві — 50-ті роки ХХ століття. Значний вклад у становленні медіаосвіти зробив відомий канадський науковець і педагог Герберт Маршалл Маклуен. Саме Маршалл Маклуен один з перших почав використовувати термін «media» з метою визначення засобів масової комунікації. Вчений зазначав, що засоби масової інформації мають певний вплив на суспільство (зокрема, дитячу аудиторію). Відома цитата Маршалла Маклуена: «Medium is the message» («Засіб — це повідомлення») достатньо чітко відображає думку вченого про те, що медіа тексти, котрі є повідомленнями, можуть сприйматися по-різному. Відповідно до цього, виникла потреба в навчанні медіакультури [4, с. 25-26].

Другий етап «Формування системи медіаосвіти» характеризується становленням базових концепцій медіаосвіти в Канаді, яке надалі переросло у міжнародний педагогічний рух, почалося у 60-х — 70-х роках ХХ століття. Теоретик і практик медіаосвіти Маршалл Маклуен висунув концепцію «Глобального села», в основу якої поклав положення щодо діалогу культур в інформаційному суспільстві епохи глобалізації [4, с. 43].

Канадські педагоги все частіше висловлювали стурбованість щодо стрімкого поширення та всезростаючого впливу, який медіа справляє на життя підростаючого покоління. Провідні науковці визнали наявність конкуренції між школою та медіа, яка була визначена як «паралельна школа». Однак, на той час ніяких конструктивних рішень про необхідність включення курсу «медіаосвіти» в рамках шкільної чи вищої освіти прийнято не було. У 1959 році М. Маклуен розробив навчальну програму для 11-го класу середніх шкіл з медіаосвіти (місто Торонто) [5].

Третій етап, який має назву «Інтенсивний розвиток процесу інтеграції медіаосвіти в середній і вищій школах Канади» відомий як час «Екранної освіти». У 1965 році Департамент Освіти Торонто ініціював проведення одnodенної конференції з кіноосвіти, яка у ті роки стала вельми популярною серед більшості канадських шкіл. У 1968 році завдяки ентузіазму творчої групи освітян була створена перша в Канаді Асоціація екранної освіти (Canadian Association for Screen Education: CASE) [2]. Вже у червні 1969 року у Йоркському університеті Торонто завдяки зусиллям цієї асоціації була проведена перша конференція у рамках усієї країни. Результатом заходу був курс на впровадження естетичної теорії медіаосвіти. Тобто «мета естетичної освіти полягає в тому, щоб навчити підростаюче покоління критично мислити...навчити бачити різницю між хорошими та поганими фільмами і телепередачами» [6, с. 48].

Перспектива вступу України до ЄС виступає каталізатором реформування української системи освіти з урахуванням загальної тенденції розвитку освіти в умовах інформаційного суспільства. Медіаосвіта необхідна для формування інформаційного суспільства, реформування у системі національної інформаційної політики країни та прискорення процесів євроінтеграції.

Нині розвиток медіаосвіти в Україні можна ототожнити з першим періодом становлення медіаосвіти в канадському освітньому просторі. Тож вельми доцільним є вивчення концептуальних основ впровадження медіаосвіти в систему вищої освіти Канади.

Висновки. Детально у статті був охарактеризований перший період — період зародження і становлення медіаосвіти в системі освіти Канади. Даний період став фундаментом для інтеграції медіаосвіти в навчально-виховний процес освітніх закладів країни.

Період становлення і формування медіаосвіти в систему освіти Канади охоплює три етапи: зародження основ медіаосвіти в Канаді, формування системи медіаосвіти та етап інтенсивного розвитку процесу інтеграції медіаосвіти в середній та вищій школах Канади.

Проаналізований досвід дає підстави стверджувати, що поштовхом до зародження медіаосвіти стали два основні фактори, такі як інтенсивна експансія канадського суспільства американською «поп-культурою» та толерантністю та прогресивністю системи освіти, що створила сприятливі умови для виникнення нових освітніх парадигм.

Література

1. Медіаосвіта та медіаграмотність / Ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк. — К: Центр вільної преси, 2012. — 352 с.
2. Duncan B., Pungente J., Andersen N. Media Education in Canada [Електронний ресурс] / Duncan B., Pungente J., Andersen N., 2002 — Режим доступу: <http://www.aml.ca/media-education-in-canada/>
3. Inequality-adjusted Human Development Index [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://hdr.undp.org/en>
4. McLuhan M. The Mechanical Bride: Folklore of Industrial Man. — N.Y.: The Vanguard Press, 1951. — 157 p.
5. McLuhan M. Understanding Media: Intentions of Man, New York: McGraw-Hill, 1964. — 318 p.
6. Stewart F., Nuttall J. Screen Education in Canadian Schools, Toronto, 1969, — 232 p.

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Ю.Я. ВЕНЦ,

аспірант Інституту проблем сучасного мистецтва
Національної академії мистецтв України

ЕВОЛЮЦІЯ ПЛАСТИЧНОГО ОБ'ЄКТУ В УКРАЇНСЬКІЙ СКУЛЬПТУРІ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

На зламі тисячоліть мистецтво та культура особливо схильні до змін. Це цілком залежить від загального та політичного стану країни. В цей період українське мистецтво незламно тяжіє до європейського, вносячи свої корективи та новації. У творчій практиці українських мистців, а надто ж на царині критики й теорії, спостерігаємо нині незвичайну строкатість і фатальну неузгодженість термінів. Це явище до певної міри пов'язане з небувалою динамікою змін, із прагненням вельми швидкої декларації нашої причетності до того, що ми ще не цілком розуміємо і що, назагал, залишається для нас чуже. Хоч як дивно, але багато похідних термінологічних проблем постає довкола головної і, здавалося б, доволі простої — самого тлумачення поняття «сучасне мистецтво» [1].

Для скульптурних процесів кінця ХХ — початку ХХІ століття характерні особливі світогляді й стильові зміни. Упродовж років, які минули після розвалу советської тоталітарної системи, в образотворчому мистецтві України відбулися вражаючі зміни. Вони торкнулися практично усіх його різновидів і жанрів, зумовили зростаючу роль малярства і графіки, а також нових форм творчої діяльності, як інсталяція, перформенс, відеоарт. Натомість найскладніша ситуація у сенсі подолання стихійних рудиментів минулого проявилася в ділянці скульптури, і в першу чергу монументальної [2].

За останні 20 років відбулися значні зміни в скульптурних процесах і подіях пов'язаних з ними. За такими критеріями існує три основних напрямки змін сучасної скульптури:

1. технологічна революція, зокрема, комп'ютери і мікроелектроніка;
2. Доступ до величезного спектру матеріалів і процесів.
3. Питання філософського змісту, вкладеного в об'єкт.

Кінець ХХ століття позначилось пошуком нових методів і матеріалів для скульптури (роботи Григорій Крука, Михайла Дзиндри), коло тем і жанрів розширюється, оновлюються образотворчі і виразні можливості авторської скульптури (меморіальні ансамблі, скульптурні композиції на відкритому повітрі створені в різних стилях).

Одними з перших спроб в еволюції пластики належать виходцю з Прикарпаття скульптору Василю Яричу — «Кримський торс». Мармур. 1989, «Лучник». Бронза, граніт. 1991. [3] За словами Ореста Голубця: «Художник рідко застосовує ажур, різкі світло-тіневі контрасти, уникає надмірної динаміки руху і деталізації. В його пластичних медетаціях домінує спокій та внутрішня рівновага. Скульптурні форми немов би згладжені дією часу, набуваючи таким чином ознак реліктів минулого, давніх археологічних знахідок. Здається, що пластичний масив, звільняючись від усього зайвого, починає дихати зсередини, проростає однією фігурою чи кількома, сплетеними в єдине ціле.»

Одеську школу пластики на еволюційному етапі представляє Микола Степанов — «Вічний хлопчик». Бронза, 1990 р., «Наполеон». Дерево, поліхромний розпис, 1989р. Він вдало поєднує елементи форми та кольору в своїх пластичних творах. Від кольору скульптури отримують особливого звучання та вирізняються своєю абстрактністю. Поліхромність надає скульптурі зовсім іншої якості. Це — тривимірний живопис [4].

Початок ХХІ століття для мистецтва характеризується зверненням до етнічного коріння, витоків традицій та відродження забутих традицій. Микола Білик у своїх творах яскраво демонструє цю рису. Більшість образів пластика видаються втіленням міфів, притч, давніх оповідей, стародавнього українського епосу.» «Білі яблуні», бронза. 2000, «Під вишнею», бронза, дерево 2000, «В помєнях сонця», алюміній, позолота 1999. [5]

В Україні досить багато художників-скульпторів, проте дійсно успішних — обмаль. Одним з провідних скульпторів сучасності можна справедливо назвати Миколу Білика. Його пластичний об'єкт стає протипологом періоду часів недозволеності. І в свою чергу є ланкою в еволюційному розвитку об'єктивно-суб'єктивного процесу (М. Білик. Гра. Бронза. 2000) [6]

Митцем, котрий ігнорує традиційні матеріали є Анатолій Твердий. Прадавні релікти, архетипи культурно-мистецьких нашарувань, що розчинені у суміші мистецтва перелому тисячоліть і його сходжені крутизною першого десятиріччя ХХІ ст. (postartnouveau) — приклади для Твердого. Твердий ігнорує традиційні матеріали і наголошує на полімерах, синтетичних смолах та інших подібного типу новаціях (А.Твердий. Ельдорадо. 2002, поліефірні смоли; Жіноча фігура. 2001, акрил, метал, віск, поліефірні смоли) [7]

Скульптори нового покоління схильні до глибокого аналізу та порівняльних, ототожнювальних мотивів в задумах своїх творів. Те, чого навіть не може відобразити живописець, тривимірно знаходить своє відображення в об'єктах мистецького світу. Головним надбанням нашого часу стало усвідомлення того, що на відміну від минулого, руйнація може набути глобального масштабу. «Проект Миколи Журавля «Пасіка» - це один з можливих проявів гармонійного, життєстверджуючого мистецтва [8].

Еволюція — це завжди процес, який рухається від простого до складного, в даному випадку це стосується, форми, матеріалів, трактування та подачі скульптурного твору. Кожен художник по-своєму дивиться крізь призму сучасності, але час не може не позначитися на його творчості. Твори завжди стають німими

свідками часу, наступних поколінь, несуть в собі історію сьогодення, що змінюється миттєво. Це філософія та політ власно вираженого «я» з усіма ідентифікаціями та інноваціями в сучасному світі. Це протест свого роду в історію, а точніше — це закономірність кожного дня, який дарує нові відчуття, враження і спонукає до нових вчинків та творінь.

Література

1. Голубець О. доктор мистецтвознавства. Актуальне мистецтво: реальність чи парадокс нашого часу // Артанія. К. 13., №2 2008. - С.6
2. Голубець О. Синдром гіганто-манії: скульптура і система // Образотворче мистецтво №3. 2002. - С.28
3. Ярич В. Образотворче мистецтво // 2002. - С.37
4. Савицька О. Мистецькі замальовки Миколи Степанова // Образотворче мистецтво. 2003. - С.39
5. Скрипченко М. Пісня предків // Образотворче мистецтво. 2002. - С.44-46
6. Дивіться: Микола Білик! // Образотворче мистецтво. 2008. - С.26
7. Ворончак. "Я пройду через себе" // Образотворче мистецтво. 2007. - С.18
8. Накорчевський А. "Пасіка" Миколи Журавля // Образотворче мистецтво. 2004. - С.80

А.О. ВЕРХОВА,

аспірантка Київського національного університету культури і мистецтв

ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА ЕСТРАДНИХ НОМЕРІВ ЯК ПРОЯВ СИНТЕТИЧНОЇ ОСНОВИ МИСТЕЦТВА ЕСТРАДИ

Естрада як поняття, актуальне виключно у сфері мистецтва пострадянських країн, постає предметом дослідження численної кількості науковців, в діалозі яких виникла суперечність стосовно доцільності виокремлення естради в самостійний вид мистецтва. Основним фактом, до якого апелюють дослідники, є синтетична основа естради, тобто використання інших видів мистецтва в межах естрадних форм. Проте, ця думка не є одностайною, й заперечується іншими фактами, що стосуються театрального мистецтва, яке відповідно є синтезом акторського мистецтва, музики, танцю і т.д.; хореографічного мистецтва, що є синтезом літератури, танцю, музики.; інших видів мистецтва, що використовують засоби виразності споріднених мистецтв. Отже, беззаперечно стверджувати, що синтетичність характерна виключно для естради, яку все ж класифікують як вид мистецтва, некоректно, але доцільно звернути увагу на унікальність цієї синтетичності.

«На нашу думку, естрада — це дивертисмент, це поєднання у одній програмі (у одному концерті) декількох різноманітних номерів. Естрада завжди багатожанрова, вона поєднує і музику, і танець, і виступ фейлетоністів, і акробатичний номер, і куплети, і багато іншого» [1, с. 128]. Мистецтво естради унікальне, адже підпорядковує суперечливі форми і жанри, засоби виразності і стилі запропонованих видів мистецтв, формуючи нове видовище. Варіативність форм синтезу в

естрадному видовищі й у виконавській майстерності артистів естради різних жанрів підсилює увагу до специфічності естрадного мистецтва, яке зберігає незалежність, видову й жанрово-стильову своєрідність.

Проблема жанрового розмежування є предметом досліджень А.С. Вартанова, С.Д.Безклубенка, О.М. Гончарук, С.С. Клітіна, Г.О. Новікової, Т.М. Рашидова, М.А. Хренова та ін. Актуальність — одна із основних вимог естрадного мистецтва, тому жанрове та видове розмаїття перебуває у постійній зміні, удосконаленні в залежності від вимог часу та споживача. Усі види мистецтва, а також естрадні жанри можуть існувати самостійно або стати частиною різних формувань в естрадному видовищі, що беззаперечно ґрунтується на драматургічній основі. Саме ця свобода й варіативність поєднань засобів виразності є однією з якостей естради.

«Жанр — поняття, яке сформувалося в ході історичного розвитку для визначення внутрішніх структурних елементів естрадного мистецтва, адже жанр відображає тільки йому притаманні характерні ознаки, засоби виразності, методи підготовки номеру. Кожна історична епоха породжує свою жанрову систему, а в сукупності жанрів виявляється художній образ естрадного мистецтва» [2, с. 135].

Термінологічне трактування поняття «жанр» відверто суперечливе, адже надає два варіанти перекладу похідного французького слова «genre» - рід, вид. Суперечність полягає у тому, що в мистецтвознавчій літературі в ужитку перебувають усі зазначені поняття: жанр, рід, вид. У роботі «Морфологія мистецтв» М.С. Каган зазначає, що жанр — це особлива сфера кожного виду мистецтв, і самі жанри належать видам мистецтв і визначаються видами мистецтв [3].

У сфері естрадного мистецтва термін «жанр» пов'язують з основними засобами виразності, за допомогою яких формується художній образ, а також з поєднання номерів за характером драматургії й емоційно-сміслового впливу на глядача. «Саме на відміну від театру, на естраді в одному концерті, видовищі може бути показано все: і пісня, і танець, й інтермедія, й акробатика, й венерологія (черевомовлення), і мнемотехніка, й ілюзіонізм, і ляльки, і гра на найрізноманітніших музичних і не лише музичних інструментах (пляшках, пилі, пральній дошці, дзвониках і т.п.). Словом, за своєю суттю естрадне мистецтво — є своєрідним поєднанням усіх видів часових і просторово-часових мистецтв. Саме в синтетичності естрадного мистецтва, що поєднує різноманітні, здавалося б непоєднувані, форми і стилі художньої творчості, міститься його сутнісна відмінність від театру» [4, с. 18].

Загальний поділ естрадних жанрів визнає чотири групи: розмовні, музичні, хореографічні й оригінальні, - які можуть зазнавати взаємопроникнення й утворювати змішані. Проте у поєднанні різних жанрів у номері завжди є домінуючий, який підпорядковує засоби виразності іншого під власні вимоги. «До номерів розмовного жанру відносяться: конференс, інтермедія, скетч, естрадний фейлетон, естрадний монолог, музичний фейлетон, музична мозаїка, куплети, мелодекламація, пародія та ін. До музичних: пісня (в різних її модифікаціях: народна, естрадна, бардівська), міський і циганський романси, балади, оркестрові номери, інструментальні мініатюри і т.д. До хореографічного: танець (народний, характер-

ний, естрадний, степ й ін.), пантоміма. До оригінальних: жонглювання, фокуси, венерологія (черевомовлення), звуконаслідування, гра на таких «інструментах», як: пила, пральна дошка, пляшки і т.п., - ляльки, акробатика й інші циркові та спортивні номери» [4, с. 90].

Отже, диспут стосовно доцільності класифікації естради як виду мистецтва не припиняється й підіймає досить важливе питання: чи може естрада бути самостійним видом мистецтва, якщо використовує засоби виразності інших видів мистецтв. Однозначно відповісти на поставлене питання можливості немає, адже основною ознакою естради є співіснування різних мистецтв (театрального, хореографічного, циркового, вокального, інструментального і т.д.), що вступають в художній союз й створюють унікальні поєднання. Це актуалізує проблему синтезу й поліжанровості, що є важливими умовами існування естрадного мистецтва, яке має власні художньо-структурні вимоги й закони мобільності, актуальності, лаконічності, відкритого контакту із публікою тощо.

Література

1. Дмитриев Ю.А. Эстрада и цирк глазами влюбленного / Юрий Арсеньевич Дмитриев. — Москва : Искусство, 1971. — 206 с.
2. Жарков А.Д. Социально-культурные основы эстрадного искусства: История, теория, технология. Часть II / Анатолий Дмитриевич Жарков. — Москва : МГУКИ, 2004. — 215 с.
3. Каган М.С. Морфология искусства / Моисей Самойлович Каган. — Ленинград : Искусство, Ленингр. отд-ние, 1972. — 440 с.
4. Рубб А.А. Феномен эстрадной режиссуры. Опыт исследования / Александр Аронович Рубб — Москва : «Луч», 2001. — 230 с.

Д.Ю. ПЕРЕТЯТКО,

аспірант Львівської національної академії мистецтв

ВЗАЄМОПРОНИКНЕННЯ СТИЛІВ АР-ДЕКО І ФУНКЦІОНАЛІЗМУ В АРХІТЕКТУРНО-ПЛАСТИЧНИХ РІШЕННЯХ ВХІДНИХ ГРУП ЗАБУДОВИ ЛЬВОВА 1910-1930 РР.

Специфіка формотворення входів в екстер'єрах забудови Львова у період взаємопроникнення стильових напрямків ар-деко і функціоналізму досі не стала вагомою темою наукових інтересів мистецтвознавців. Широкому висвітленню архітектурних стилів: сецесії, ар-деко та меншою мірою функціоналізму у львівській архітектурі присвячені фундаментальні праці Ю. Бірюльова [1,2], А. Банцекової [3,4] а також статті І. Якубовського і А. Беренди [5,6]. Однак в них не знаходимо морфологічного аналізу таких важливих елементів архітектури як вхідні групи. Між тим на сьогодні гостро постає проблема збереження та реставрації цих акцентних елементів екстер'єрів: адже власне вони зазнали і досі зазнають особливих втрат через щоденний безпосередній контакт з різним контингентом ужитківців.

Часи, що настали після I-ї світової війни, ознаменувались не лише зникненням останніх імперій, але й щезанням головних естетичних критеріїв епохи імперіалізму, як в кінці XIX — початку XX ст. характеризувались пануванням так званого 1-го інтернаціонального стилю «модерн» на всьому європейському континенті.

Стиль «модерн» домінував у всіх галузях мистецтва, архітектурі його переможну ходу започаткували нові матеріали і технології — сталеві конструкції, бетон, що давало змогу творити незвичні форми та втілювати найрізноманітніші декоративні фантазії.

Духовна розгубленість європейського суспільства після 1-ї Світової Війни і супутнє їй змішання естетичних пріоритетів, потребували пошуку ілюзії добробуту, надійності і розкоші життя - саме таку ілюзію давала поява у ті часи стиль ар-деко, сповненого своєрідної театральності та водночас статичності, поліхромного багатства інтер'єрів та екстер'єрів, що тішили око маєстатичним, ніби закоріненим у давнині декором, і водночас демонстрували технологічні досягнення індустріальної доби.

Показово, що у той же період (20-30 роки XX ст.) зароджується напрям функціоналізму (конструктивізму), 2-го інтернаціонального стилю, що прагнув підкреслити в архітектурі експресію сучасних металевих та залізобетонних конструкцій і водночас проголошував відмову від історичних успадкувань, декоративних елементів класичних стилів, від широкого спектру пластичних оздоблень.

Саме тоді безколізійним відходом від звичного минулого в пошуках нових мистецьких ідей і став ар-деко із притаманним йому вмінням уявити конструктивну основу споруди і підкреслити її засобами архітектурно-скульптурної пластики. Основними засадами стилю ар-деко можна вважати поєднання досягнень сучасної індустріально-технічної думки і з орієнтованістю у світ «втрачених мрій» з минулого.

Акцитування сильними акордами монументального декору конструктивного «скелету» будівлі демонструвало характер ар-деко як перехідного стилю від модерну до авангардної європейської архітектури XX ст.

Монументалізм декору, наче в передчутті конструктивізму, фовізму, кубізму у єдності з чистотою абрисів і лапідарністю форм будівель виразно підводив до «пуританства» функціоналізму, який, однак на ранній стадії і сам трансформував ряд прийомів ар-деко: «бруталізмом» поверхні стін нижніх поверхів із застосуванням природнього каменю чи грубого «руста», активним впровадженням ардекоїзованої металевої пластики, фрагментів плоского рельєфу, сграфіто.

Особливо стереоскопічно подібні архітектурно-пластичні прийоми проявилися у формотворенні вхідних груп, заповненні вхідних отворів виразними композиціями з металу, дерева, скла.

Згідно з відомою сентенцією одного з найвизначніших архітекторів XX ст. - Міс ван дер Роє - «Бог є в деталях» (God is in the details) доцільно прослідкувати тему переходу від ар-деко до функціоналізму на прикладах вхідних груп,

адже входи — це візитні картки архітектурного твору, що зв'язують містобудівні інтер'єри із внутрішнім простором будинку. У всі часи входи відігравали роль специфічного коду композиційних та пластичних особливостей панівного стилю.

Таким чином аналіз особливостей формотворення входів двох дотичних стилів, що стали провідними в архітектурі Львова у міжвоєнні часи — ар-деко і функціоналізму, — має суттєве значення для якнайповнішого висвітлення еволюційного процесу виникнення і розвитку авангардистських ідей в надрах стилю львівського ар-деко, котрий, в свою чергу, також не був революційним в стосунку до попередньої епохи львівського модерну. А згодом, як логічна трансформація ар-деко, в архітектурну царину увійшла тема функціоналізму (конструктивізму, кубізму, супрематизму, фовізму), що отримала узагальнену дефініцію «авангарду».

Основоположний принцип еволюційного переростання полістилістичності ар-деко у супрематизм і навіть «пуританізм» функціоналізму чітко, віддзеркалений у зродженому ще у час розквіту ар-деко гасла французького архітектора Анрі Лабруа: «Форма завжди повинна відповідати функції», у майже одночасній декларації видатного майстра французького ар-деко, а згодом функціоналізму Огюста Перре: «Архітектурна форма визначається конструкцією,» та знаменитому і наче парадоксальному вислові митця епохи ар-деко Збігнева Броховіч — Левінського: «Найбільшою оздобою будинку є відмова від усіляких оздоб.»

Надзвичайно цікавий і показовий алгоритм трансформації і взаємодії двох дотичних у часі і відмінних у стилістичних категоріях періодів стереоскопічно прослідковується на аналізі специфіки оформлення вхідних груп в екстер'єрах споруд. Практичний компроміс цих двох стилів, зроджених на ґрунті технічної думки індустріальної доби і особлива, тонка взаємодія деяких формотворчих засобів зберігались до кінця 30-х років. Безперечно, на цю безколізійність значною мірою впливало те, що провідні архітектори Європи у 10-х—20-х роках ХХ ст. творили в ар-деко, а згодом, згідно з логікою бурхливого розвитку індустріалізації і відповідної модифікації естетичних критеріїв суспільства, органічно сприйняли основоположні ідеї функціоналізму і стали творцями прекрасних зразків цього стилю.

Відповідно і у Львові такі відомі архітектори як В. Дембінський, В. Мінкевич, Г. Зандіг, Л. Карасінський, Г. Заремба, Т. Обмінський, І. Багенський, Ю. Авін, Ф. Каслер, Р. Фелінський, Т. Врубель та ін., — автори знаних львівських будівель у стилі модерн, а згодом ар-деко, — у 30-х роках створили ряд достойних споруд, що завершували міжвоєнний період, на засадах функціоналізму.

У процесі розвитку львівського ар-деко і функціоналізму можна виділити два періоди специфічної інтродукції, а саме: період «протоар-деко» з ремінісценціями деяких елементів сецесії (1908-1914 рр.) та період «протофункціоналізму» (1925-1930 рр.) з ремінісценціями деяких ознак стилю ар-деко, головно у застосуванні елементів монументалізованого декору. Ці взаємні стильові модуляції виразно прослідковуються у формотворенні вхідних груп.

Сама тематика формотворення входів як акцентних елементів екстер'єрів забудови Львова у період еволюції і взаємопроникнення двох дотичних і водно-

час відмінних стильових напрямків ар-деко і функціоналізму практично залишилася поза увагою мистецтвознавців та істориків архітектури. Ця тема радше спорадично з'являлась в рамках досліджень більш загального характеру. Разом з тим загострена на сьогодні проблема належного збереження і реставрації архітектурних пам'яток ар-деко і функціоналізму, що складають вагому частину історичної забудови Львова в першу чергу торкається саме вхідних груп в екстер'єрах цієї забудови, адже власне входи в будинки зазнали і досі зазнають чи не найбільших втрат, що нерідко неповторно руйнують автентичність цих важливих архітектурно-пластичних акцентів. Власне тому комплексний підхід до розуміння процесів формотворення входів в екстер'єрах львівського ар-деко і функціоналізму в різних етапах трансформації цих стилів слід вважати вкрай необхідним для збереження існуючих і відновлення втрачених кодових елементів історичної забудови Львова міжвоєнних часів.

Література

1. Бірюльов Ю. А. Мистецтво львівської сецесії — Львів, Центр Європи, 2005.
2. Бірюльов Ю. Львівська сецесія. Каталог виставки. Львів, - 1986.
3. Банцекова А. Є. Стиль ар деко у мистецтві Львова міжвоєнного періоду: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.04 «образотворче і декоративно-прикладне мистецтво і архітектура» — М., 2006.
4. Банцекова А. Є. Відень - Львів: до витоків стилю ар-деко. - Студії мистецтвознавчі. — К.: ІМФЕ НАН України, 2007. — № 1(17).
5. Якубовський, І. Особливості морфології львівського функціоналізму. / Вісник Національного університету "Львівська політехніка" — №568 - 2006.
6. Якубовський, І., А. Беренда. Стильові спрямування в архітектурі Львова 1920-1930 рр. Вісник Національного університету "Львівська політехніка" — №567 - 2006.

Я.К. САПЕГО,

аспірант Харківської державної академії культури

РЕФОРМАТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ П. П. ВІРСЬКОГО У СФЕРІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА

Відомі балетмейстери Павло Вірський та Микола Болотов вперше в Україні об'єднали навколо себе хореографічний колектив народного танцю.

Організатором і беззмінним керівником ансамблю з 1955 по 1975 рр. був народний артист СРСР, лауреат Державної премії СРСР, лауреат Державної премії України імені Т.Шевченка — Павло Вірський.

Навіть важко перелічити всі численні і різноманітні композиції, створені П. Вірським. Ніжна і прозора лірика, натхнена романтика, піднесена героїка, хвилююча патетика, щедрий і теплий гумор — у кожній з цих емоційних сфер українського танцю. Балетмейстер відчуває себе на диво й вільно, майстерно і часом несподівано оригінально відтворюючи ці розмаїті настрої в пластичних композиціях та візерунках, постійно збагачуючи і розвиваючи багатобарвну мову сценічної хореографії.

Прагнення до різноманітності і виразності танцювальної мови, до її постійного збагачення, до більш точного вибору зображальних засобів виникло у творчості балетмейстера як закономірний результат його невтомних шукань, філософського осмислення проблем життя, як результат експериментів по розкриттю складних сучасних тем. Органічно поєднуючи елементи українського фольклору з класичною пластикою, П. Вірський створив якісно нову танцювальну мову — лексику сучасної української народно-сценічної хореографії [1, с. 99].

Образно-танцювальне мистецтво П. Вірського завжди несподіване і яскраве. В його постановках звичні й широко відомі рухи набувають нового емоційного змісту. Канонічні побудови квітнуть свіжими візерунками, традиційні — забарвлюються оригінальними відтінками, неповторним колоритом.

Український танець для П. Вірського — це величезний світ найрізноманітніших емоційних барв, образів, сюжетів, тем, настроїв, співзвучних нашому героїчному епосу, характерові і духовним багатствам нації.

І сьогодні викликають захоплення створені Вірським яскраві хореографічні композиції «Ми з України», «Ляльки», «Моряки», «Гопак», «Сестри». Тонким гумором прикрашені танці «Чумацькі радощі», «Ой під вишнею», «Повзунець»; м'яким ліризмом — «Подоланочка» легким сумом та романтичністю — «про що верба плаче». Широко відомі героїко-патріотичні полотна — «Запорожці», «Ми пам'ятаємо» та інші.

Оригінальні пошуки П. Вірського утвердили узагальнену образність, свідчили про те, як багато світлого і несподіваного може відкрити талановитий митець у лексиці та композиціях української народної хореографії як майстерно театралізуючи фольклор можна по новому осмислити і перетворити національні сценічні традиції.

До 30-х років ХХ століття український танець на сцені побутував в первісному етнографічному, суто фольклорному варіанті. Це було пов'язано з відсутністю особистості, яка б змогла підняти його на новий ступінь розвитку. Такою особистістю для українського народного танцю став П. Вірський.

Павло Павлович Вірський народився 25 лютого 1905 року в Одесі. Закінчив Одеське музично-драматичне училище, де хореографічне відділення очолював В. Пресняков (колишній характерний танцівник Маріїнського театру в Петербурзі, учасник «Російських сезонів» у Парижі, пропагандист ритмічної гімнастики Далькроза і «вільної пластики» Айседори Дункан).

З 1923 року працює артистом балету в Одеському оперному театрі, танцює у спектаклях Р. Баланотті, у новаторській постановці К. Голейзовського «Йосип прекрасний» [2, с. 34].

Спілкування з К. Голейзовським, який закликав шукати нові для хореографії форми, пробудило у молодому танцівникові інтерес до вивчення хореографічного фольклору, утвердило в ньому віру в безмежні виражальні можливості хореографії.

Після закінчення музично-драматичного училища у 1927 р. П. Вірський їде стажуватися в Московський хореографічний театральний технікум імені

А. Луначарського, де під керівництвом досвідчених майстрів класичного танцю, зокрема А. Мессерера, удосконалює і збагачує свої знання.

Працювати П. Вірський поїхав в Одеський оперний театр, де майже відразу почав займатися і постановочною роботою. У співдружності з випускником Одеського музично-драматичного училища М. Болотовим вони у 1928 р. створили оригінальну самобутню балетну виставу Р. Глієра «Червоний мак», у 1929 р. — «Есмеральду» Ц.Пуні. Пізніше вони створили «Лебедине озеро», «Корсара», «Дон Кіхота». Учні одних і тих самих педагогів, П. Вірський і М. Болотов органічно доповнювали один одного. Якщо М. Болотов тяжів до режисури й оригінальних пантомімічних мізансцен, то П. Вірський мислив яскравими танцювальними образами, легко створював цікаві танці, мав тонке відчуття сучасних пластичних інтонацій. У балетах М. Болотова і П. Вірського гармонійно сполучалися танець і пантоміма, у єдине ціле зливалися елементи класичної і народної хореографії.

Під впливом постановки в Одеському театрі опери та балету «Карманьйоли» (1930) балетмейстером П.Вірський і М.Болотов створили власну інтерпретацію цього балету в Москві. Особливу увагу вони приділили побудові й розробці масових танцювальних народних сцен. Прагнучи до життєво-історичної правдоподібності, показу величних картин боротьби народу, хореографи знайшли узагальнюючі деталі, виразні художні штрихи. Розкриваючи реалістичні принципи, накреслені в попередніх балетах, митці повністю відмовилися від танцю заради танцю, прагнули відтворити в ньому характери героїв і драматичні положення.

У постановці балету, безперечно, було багато суперечливого, автори використали тут слово і пісню, що певною мірою збіднювало виражальні можливості танцю. Але багато було у виставі й цікавих знахідок, а головне, хореографи продовжували утверджувати реалістичні принципи мистецтва, шукати нові балетні форми.

Постановники розвивали традиції реалізму й народності, утверджувала реалістичні засоби танцю на українській сцені що наочно втілюють їхні наступні балети: «Раймонда» О. Глазунова (1934), «Міщанин з Тоскани» В. Нахабіна (1939) [2, с. 18].

Своєю роботою балетмейстери сприяли подальшому розвитку української хореографії: розширенню її сценічних форм, збагаченню її режисерською думкою і драматургічною виразністю.

Проте найбільше увагу П.Вірського привертало багатство українського народного танцю. Він їздив по селах, збирав і записував танцювальні знахідки, які пізніше використовував у своїй творчості.

Интерес до рідного українського танцю зародився в майбутнього балетмейстера ще в ранньому віці, коли він підлітком стежив за виступами танцюристів, які виконували молодецькі запорізькі танці.

У 20-ті роки на естраді в Одесі часто виступали різні групи виконавців українських танців, і серед них популярне тріо Орбелбол (у складі Орлика, Белова-Дубіна і Болденко), а також група під керівництвом М. Соболя, які пропагу-

вали віртуозний танець, насичений найскладнішими трюками, стрибками й обертаннями. П. Вірський ніколи не пропускав ці вистави, уважно стежив за кожним рухом танцюристів, а вступивши до музично-драматичного училища, почав наполегливо вивчати рідне хореографічне мистецтво [2, с. 28].

Починати цю діяльність йому довелось майже з нуля: український сценічний танець існував на той час лише у вигляді вставних номерів у спектаклях українського музично-драматичного театру та у деяких українських операх, хоча існувала вже невелика, проте фундаментальна праця В. Верховинця «Теорія українського народного танцю». У мемуарній літературі та у виконавській традиції українських акторів-ветеранів є згадки про танцювальні номери, які ставив у театрі М. Садовського прекрасний актор і танцюрист С. Паньківський. Дехто пам'ятав і В. Авраменка, та після еміграції його ім'я потрапило під заборону: у країні панувала боротьба з націоналізмом [3, с. 45].

Першим кроком П.Вірського на новому шляху була постановка в Одесі наприкінці 20-х років танців в опері М. Лисенка «Тарас Бульба». Сповнений емоційного натхнення та могутньої сили «Козачок», — яскрава театралізація народного танцю, збагаченого віртуозною технікою з видозміненими акробатичними трюками — був першим протиставленням прямому перенесенню на сцену фольклорно-танцювальних зразків у їхньому споконвічному вигляді. Запропонований П. Вірським розвиток національної танцювальної лексики на основі класичного балету одразу зустрів визнання серед танцівників і хореографів.

Наступним етапом стала декада української літератури і мистецтва в Москві, для якої П. Вірський та М. Болотов поставили танці в опері «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського. В газеті «Правда» від 13 березня 1936 року писали, що танці найкраще, що було показано в спектаклі, а гопак у четвертому акті «поставив на ноги» буквально весь театр! Злітаючи високо в повітря, танцюрист з оголеними шаблями в руках виконував запаморочливі обертання. Майстерне фехтування в танці, стрімкі стрибки і різноманітні присядки, виконані до того ж із зберіганням технічних канонів класичної хореографії (виворотність, витягнутий підйом, чіткі позиції рук і ніг тощо), вразили не тільки звичайну московську публіку, але й самого К.Станіславського, що захоплено оцінив гастролі киян» [6, с. 57].

Перша декада української літератури та мистецтва в Москві 1936 року та значні успіхи української народно-сценічної хореографії викликали інтерес до народного танцю і глядачів, що самі часто ставали виконавцями в самодіяльних колективах, і спеціалістів балетного мистецтва. Усе частіше порушується питання про необхідність створення професійного ансамблю.

На Київській міській хореографічній конференції в лютому 1937 року П. Вірський робить глибоко обґрунтовану та переконливу доповідь про український народний танець і перспективи його розвитку від першоджерела (побутового танцю — примітива, фольклорного обряду, народних ігрищ) до створення професійної української народної хореографічної школи.

1937 року П. Вірський та М. Болотов організовують перший на Україні Ансамбль народного танцю й залишають Київський театр опери та балету імені Т. Шевченка, де вони очолювали балетну групу.

У першій же програмі вони пропонують яскраву театралізацію фольклорних танців, сміливо збагачують традиційну лексику українського танцю елементами класичної хореографії. Звертаючись до історії народу і його сучасності, створюють колоритні сюжетні картини, своєрідні українські балети-мініатюри: «Українська сюїта», «Запорожці» й інші. Водночас ансамбль стає фольклорно-етнографічною лабораторією, що займається пошуком, фіксуванням і перекладом скарбів народного танцю та народної танцювальної музики.

У своїх постановках П. Вірський умів відмовлятися від надмірності заради утвердження основного напрямку танцю, провідної ідеї. Головним для нього було розкрити зміст у цікавій формі.

Танці в постановці П. Вірського були справжнім відкриттям у галузі сценічної хореографії. І не випадково, побачивши їх у Москві, художній керівник Червонопрапорного ансамблю пісні і танцю Радянської Армії О. Александров запросив постановника у свій ансамбль (з 1943 по 1955 рік П. Вірський — балетмейстер цього колективу).

Зрідка Павло Павлович намагався знайти розраду в постановці балетних спектаклів. 1944 року він пише з Москви композитору М. Скорульському, автору балету «Лісова пісня» про те, прочитавши ще раз «Лісову пісню», ще більше впевнився в тому, що цей сюжет для балету просто ідеальний і в нього з'явилося велике бажання до роботи над цим спектаклем [5, с. 11].

На Україну П. Вірський повертається 1955 р. і продовжує роботу над створенням українського танцю. Він одразу очолює молодий колектив Державного ансамблю, який почав свою післявоєнну діяльність 1951 року. Новому художньому керівникові довелося докласти багато сил, праці й творчої видумки, щоб за короткий час підійняти виконавську культуру танцюристів, створити велику й цікаву концертну програму та вивести молодий колектив у ряд кращих танцювальних ансамблів країни.

З народного побуту П. Вірський переймав в ансамбль окремі танці, відповідно перероблюючи їх для сценічного виконання («Шевчики», де втілено опое-тизований образ людської праці. Він пройнятий оптимізмом і соковитим народним гумором).

Відчуття часу — одна з найхарактерніших рис балетмейстерського таланту П. Вірського. Вивчаючи разом з ансамблем танцювальний фольклор, він уважно стежить за тим, як змінюється та збагачується народний танець, що нового вносить у хореографію наша героїчна дійсність, і наполегливо шукає яскравих танцювальних форм, щоб відтворити це нове у своїх композиціях.

Широко використовуючи багатства українського балетного мистецтва, П. Вірський знайомить глядачів з різними місцевими варіантами національного танцю. У танці «Рукодільниці», створений у с. Решетилівка Полтавської області, робітницями артілі художніх промислів, балетмейстер збагатив танець вига-

дливими хореографічними фігурами, але основний малюнок танцю не тільки зберігся, але й став ще витонченішим, ніжнішим.

Чудові й неповторні закарпатські танці: «Карпатські лісоруби» і «Гуцулка», буковинський — «Чабани» — теж набули в умілих руках головного балетмейстера ансамблю високої художньої завершеності. Весела «Колгоспна полька» змальовує працелюбну й життєрадісну молодь, яка палко любить рідні простори; «Шахтарська святкова» розповідає, як на святі в Донбасі зустрічаються шахтарі різних поколінь і з гордістю говорять про свою почесну працю; винахідливо й дотепно поставлена танцювальна сценка з сучасного колгоспного життя «На кукурудзяному полі». У цьому веселому танці П. Вірський майстерно змальовує природу, оживляє й опоетизовує звичайну рослину, показує любов людини до природи, оспівує її працю. Трудові процеси хореограф зображає лише натяком, уникаючи побутової деталізації.

П. Вірський не забував і про історію рідного народу. Він створив й чудові, різні за жанровим забарвленням танцювальні композиції з героїчного минулого.

Дуже цікава картина «Чумацькі радощі», у якій ідеться про бідних чумаків, що їздили в Крим по сіль, а за свою важку працю могли купити лише одну пару чобіт на чотирьох. Але чумаки не сумують, вони весело жартують над своїм становищем і по черзі танцюють в нових чоботях, виконуючи віртуозні трюки.

У сценці «Ляльки» зі старовинного ярмаркового лялькового театру артисти за допомогою характерних рухів і переконливої міміки розповідають смішну історію, як писар залицяється до селянки, що має чоловіка.

Хоча танцювальні мініатюри, безумовно, цікаві, зігріті теплим народним гумором, талант балетмейстера найяскравіше розкривається саме в епічних танцювальних композиціях.

Композиція «Запорожці» відтворює широку картину військових ігор і танців славного війська Б. Хмельницького. Високо, ніби степові орли, злітають над гострими списами відважні запорожці, розтинаючи повітря сталевими шаблями, сміливо й спритно б'ються, кружляють в іскрометному танцювальному вихорі.

Успіх танців П.П.Вірського полягає, насамперед, в їх народності, глибокому змісті, високій артистичній майстерності виконавців, а також і героїчні сюжети, і ліричні веснянки, і малюнки сучасного балетмейстерові життя, і народний гумор.

Павло Павлович постійно підкреслював, що рухи потрібно не танцювати, а розповідати в танці, розкривати зміст пластикою. Сьогодні шанувальників його творчості віддаляє від блискучої роботи балетмейстера-режисера Павла Вірського вже кілька десятиліть. Історичний час втручається в наше сприйняття не тільки мистецьких здобутків соціальної атмосфери минулого, змушує оцінити сучасну ситуацію, побачити результати новітніх зрушень суспільства. Такі твори, як «Запорожці» (муз. Я. Лапинського), «Чумацькі радощі» (муз. обробка І. Івашенка), «Повзунець» (муз. обробка А. Хелемського) повертають нашу пам'ять у далеку історичну давнину, до першоджерел. Життєва конкретність у

цих творах пронизана «великими лініями історизму», яку ми відчуваємо зримо [4, с. 70].

Павло Вірський постійно спрямовував свій талант на відчуття й відтворення не тільки театральності, але й драматургічної природи народного побуту. У своїх постановках він доторкається до основ скарбниці життя. Минуле і сучасне для нього величний синтез, прекрасна цілісна гармонія, котрі ніколи не розриваються.

Звернення до спадщини Павла Вірського — це не повернення до догматики, це шлях до аналізу й творчого подолання кризи у співвідношенні артиста балету і режисера-хореографа. Важливо зрозуміти й оцінити закономірність творчого пошуку цього балетмейстера. Насамперед, це єдність ідейно-естетичної позиції, постійний рух від глибини фольклору до академічно відпрацьованого танцю, логічна простота лексики, різножанровість, оригінальність, внутрішнє осмислення народного характеру, осягнення традиційних витоків, відчуття сучасності... І справа, мабуть, не в переліку, а у визначенні важливості цих тенденцій. У телевізійному фільмі «Народження танцю» (кіностудія Довженка, 1974р.) Павло Вірський висловлює думку, що мистецтво наше, його зміст і форма виростають з життя народного, а характерною особливістю творчості є прагнення показати образ народу в народному танці, а не тільки рухами і малюнками самого танцю. Народно-хореографічні сюжети, відтворені у сценічних варіантах Павлом Вірським під час роботи у Державному заслуженому академічному ансамблі танцю України, безумовно, явище унікальне. Створюючи свої художньо-сценічні композиції і мініатюри він безпосередньо не відтворював ці танці та народні ігри в хореографічному мистецтві, яке представляв його творчий колектив, а лише брав їх за основу і створював театральну-хореографічне дійство, розкриваючи внутрішню красу народного танцю і його безпосередність. А все це мало величезний емоційно-естетичний вплив на широку глядацьку аудиторію всього світу.

Література

1. Заслужений академічний Буковинський ансамбль пісні і танцю [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.filarmoniya.cv.ua/>. — Назва з екрана.
2. Вірський П. П. У вихорі танцю / П. П. Вірський Київ: Мистецтво, 1977. — 167 с.
3. Василенко К. Ю. Танці Київщини / Василенко К. Ю. Київ : Мистецтво, 1982. — 180 с.
4. Гурєєв Ю.І. Танцює «Подільчанин» / Ю.І. Гурєєв Кіровоград : Музична Україна, 1981. — 102 с.
5. Гуменюк А.І. Українські народні танці / Гуменюк А.І. Київ: Наукова думка, 1969. — 344 с.
6. Василенко К. Ю. Український народний танець. / К. Ю. Василенко Київ: Мистецтво, 1981. — 155 с.

І.М. ТАРАН,

доцент кафедри методики музичного виховання та диригування
Інституту мистецтв ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

ЗНАЧЕННЯ ДИНАМІКИ У ФОРТЕПІАННИХ ТВОРАХ

Проблематика розвитку фортепіанної динаміки є однією з особливо важливих та складних у фортепіанній педагогіці. Динамічні відчуття піаніста за різноманітністю використання виявляють такі труднощі, що без спеціальної багаторічної роботи й без необхідних знань з історії інструмента оволодіти ними практично неможливо. Ця робота починається з моменту першого знайомства з клавіатурою і продовжується все життя. Такий стан справ потребує привернення уваги до означеної проблеми і вимагає цілеспрямованої роботи у даному напрямку, а саме — зробити процес використання динаміки у фортепіанних творах захоплюючою справою, оволодіння якою може стати якісним підґрунтям у процесі становлення справжнього піаніста-виконавця, адже логіка співвідношення музичних звучностей — одне з головних умов мистецтва виконання. Будучи нерозривно пов'язаною з агогікою, артикуляцією та фразуванням, динаміка багато в чому визначає індивідуальний виконавський стиль, характер інтерпретації, естетичну спрямованість виконавських шкіл тощо.

Динаміка (грецькою — *Δύναμις*) — одна зі сторін організації музики як процесу, тісно пов'язана з її тимчасовою природою і характеризується змінами в гучності, щільності звучання і темпі. У більш широкому сенсі — будь-які зміни в музичному розвитку, а також їх відображення в сприйнятті [1].

Характерною ознакою фортепіано є здатність резонувати і його динамічний діапазон. Відмінність фортепіано від його попередників — це можливість звучати не тільки тихо і голосно, але й робити *crescendo* та *diminuendo*, змінювати динаміку раптово або поступово [2, с. 7].

Проблема формування майстерності щодо художньо-динамічного виконавства здавна цікавила дослідників, педагогів і виконавців, була в центрі уваги методистів і теоретиків. На всіх етапах становлення і розвитку фортепіанного мистецтва це питання залишалося актуальним, так як в комплексі знань, виконавських умінь і навичок піаніста будь-якої кваліфікації динаміка займає особливе місце. Вона забезпечує реалізацію творчих задумів, лежить в основі читання нот з листа, імпровізації тощо. Постійне прагнення «раціоналізувати» роботу щодо удосконалення динаміки, відшукати найбільш ефективні способи освоєння піаністичної майстерності підтверджується великою кількістю трактатів, досліджень, статей, збірників фортепіанних творів тощо [3, 4, 5].

Колосальні ресурси динаміки гучності, великий діапазон (біля 90 клавіш), педалі, що дозволяють створювати різноманітні колористичні ефекти, без сумніву свідчить про калейдоскопічне розмаїття звучності сучасного фортепіано, шкала динамічних градацій якого є фактично безкінечною. Зміна інтенсивності музичного руху виконуваного фортепіанного твору — тобто динаміка в широко-

му сенсі слова — виявляється і в мелодиці, і в гармонії, і в фактурі, і в тембрах, і в гучності, і в композиційній структурі, і в ритмі, і в темпі. Всі ці елементи у фортепіанному творі можуть йти або паралельно (наприклад, кожен по висхідній динамічній лінії), або в різних напрямках. Тому, аналізуючи прояви динамічного розвитку загального музичного звучання або взаємозв'язку цих сторін, слід пам'ятати про весь комплекс виразових засобів як про цілісний єдиний динамічний процес розгортання музики в часі, який найрізноманітнішими способами, часом несподіваними, позначається в різних нюансах звучання.

Найбільш вживаними є такі динамічні відтінки:

forte (скорочено *f*) — голосно, сильно;

piano (*p*) — тихо, слабко;

mezzo forte (*mf*) — помірно голосно;

mezzo piano (*mp*) — помірно тихо;

fortissimo (*ff*) — дуже гучно;

pianissimo (*pp*) — дуже тихо;

forte-fortissimo (*fff*) — надзвичайно голосно;

piano-pianissimo (*ppp*) — надзвичайно тихо.

Динаміка здатна виробляти психологічні і емоційні ефекти величезної сили, викликати образні й просторові асоціації. *Forte* може створити враження чогось світлого, радісного, мажорного, *piano* — мінорного, сумного, *fortissimo* — величного, могутнього, грандіозного, а доведеного до граничної сили — переважного, страхітливого. Навпаки, *pianissimo* асоціюється з ніжністю, нерідко таємничістю. Зміни наростання і спаду звучності створюють ефект «наближення» та «віддалення» тощо. Застосування динамічних відтінків визначається внутрішньою сутністю і характером музики, її стилем, особливостями структури музичного твору.

У різні епохи історичні критерії динаміки, вимоги до її характеру та способів застосування змінювалися. Динамічні й темброві можливості фортепіано розвивалися безпосередньо з удосконаленням самого інструменту, досягнувши небачених меж. Кожна музична епоха використовувала в творах динамічні нюанси по-своєму, залежно від історичного розвитку стилевих характеристик, в яких висвітлювався психологічний зміст мистецтва, його технічне втілення, враховувалася взаємодія історичних норм з індивідуальними піаністичними особливостями. Загалом панорамний огляд стилістичних засобів та зміни у використанні динаміки гучності у фортепіанних творах дозволяють окреслити загальні ознаки виконавських закономірностей розвитку фортепіанного мистецтва.

Література

1. Юцевич Ю. Є. Словник-довідник музичних термінів [Електронний ресурс] / Ю. Є. Юцевич. — Режим доступу : <http://term.in.ua>
2. Герасимович Д. Методика навчання гри на фортепіано / Д. Герасимович. — К. : Образотворче мистецтво і музична література. — 1962. — 36 с.
3. Кашкадамова Н. Мистецтво виконання музики на клавійно-струнних інструментах (клавикорд, клавесин, фортеп'яно) XIV-XVIII ст. / Н. Кашкадамова. — Львівська нац. муз. академія ім. М. Лисенка. — К. : Освіта України, 2009. — 416 с.
4. Корыхалова Н. П. Музыкально-исполнительские термины: возникновение, развитие значений и их оттенки, использование в разных стилях / Н. П. Корыхалова. — С-Пб : Композитор, 2002. — С.116—120.
5. Badura-Skoda P. Bach-Interpretation : die Klavierwerke Johann Sebastian Bachs / P. Badura-Skoda. — Laaber, 1990. — 528 S.

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ
ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

УДК 811.161.2

І.А. БИЛЕНЬ,

студентка Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів

І.Д. КАРАМИШЕВА,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики,

Національний університет «Львівська політехніка»

**ФРАЗЕОЛОГІЧНА ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ TRAVELING
В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

Стаття присвячена дослідженню концепту TRAVELING в сучасній англійській мові та питанню фразеологічної вербалізації цього концепту. Проаналізовано фразеологічні одиниці, а саме їхні семантичні та функціональні особливості.

Ключові слова: концепт, вербалізація, фразеологічні засоби вербалізації, когнітивна лінгвістика, семантика.

The article presents the research of the concept TRAVELING in Modern English, namely it focuses on the phraseological verbalization of this concept. The phraseological units have been analysed, their semantic and functional features have been revealed.

Key words: concept, verbalization, phraseological means of the concept verbalization, cognitive linguistics, semantics.

Термін “концепт” входить до поняттєвого апарату таких галузей лінгвістики, як лексична семантика, логічний аналіз природної мови, етнолінгвістика. У когнітивній лінгвістиці терміну “концепт” відведено центральне місце [11, с. 15]. Проведено багато досліджень цього феномена, проте досі існує певний різнобій у визначенні цього ключового терміна. Багато науковців, які працювали в руслі когнітивної лінгвістики, намагались привнести свої власні трактування щодо розуміння цього ключового терміна [2; 3; 14; 9; 12]. Найбільш активно когнітологи підкреслюють в концепті такі його ознаки, як знання, культура і психологія, оцінка, що кладуться в основу тієї чи іншої дефініційної моделі [10, с. 46]. Відомий німецький когнітолог Шварц М. дала своє тлумачення концепту як “елементарної ментально організованої одиниці, що виконує функцію зберігання знань про світ в абстрактному форматі” [20, с. 55]. Саме базуючись на цьому визначенні, досліджуємо концепт TRAVELING в сучасній англійській мові, адже через мандри лю-

ди пізнають світ, а через вербалізацію показують свої враження і розуміння побаченого. В наш час з'являється все більше можливостей подорожувати, внаслідок чого виникають нові мовні одиниці, пов'язані з описом мандрів та пізнанням світу. Відтак дослідницька систематизація засобів вербалізації цього концепта, який можна віднести до значущих у багатьох лінгвокультурах, є **актуальним** завданням. **Об'єктом** дослідження є сам концепт TRAVELING, а **предметом** — засоби вербалізації цього концепту в сучасній англійській мові. **Метою** саме цього викладу є дослідження фразеологічних засобів репрезентації концепту TRAVELING. Для досягнення мети виконано такі **завдання**: 1) виокремлено групи фразеологізмів, що вербалізують концепт TRAVELING; 2) класифіковано та проведено семантичний аналіз відібраних фразеологічних одиниць; 3) проаналізовано отримані результати.

Існує чимало робіт на тему фразеологічного представлення концептів. Заньковська Г. описує методи дослідження концептів [6]. Старко В. досліджує власне явище концепту, типи, побудову концептів, засоби їх вираження, зокрема розглядає класифікацію вербалізаторів, в тому числі і фразеологічних [11]. Приходько А. у своїх роботах розкриває тему вербальної об'єктивації концептів, дає її класифікацію, пояснюючи зокрема використання фразеологізмів для втілення концептів [10]. Архипкіна Л. провела ґрунтовні дослідження саме лексико-фразеологічних концептів, описала зв'язок між семантикою головних компонентів фразеологізмів та сформованих на їхній основі концептів [1]. Теоретичною базою для сучасних досліджень концептів стали, безумовно, праці Жаботинської С. [4], Кононенка В. [7], Левченко О. [8], Вежбицької А. [22], Лакоффа Д. [17], Лангакера Р. [18], Філмора Ч [13].

Кожен концепт наповнений мовними одиницями — складовими, які вербально заповнюють поняття, що належать цьому концепту. Приходько А. використовує такий термін як “вербальна об'єктивація концептів”. Він зазначає, що техніка об'єктивації концепту пов'язана зі створенням умов його правильного мовленнєвого тлумачення. Вона є способом вербального портретування концепту, який черпає свої ресурси в системі та структурі мови [10, с. 107]. У своєму дослідженні лінгвіст виокремлює лексичну, синтаксичну та фразеологічну об'єктивації. Лексична ґрунтується на думці, що слово може виражати загальний зміст багатьох форм вираження у мові. Основною одиницею в такому випадку є лексичний знак. Синтаксична об'єктивація репрезентує певне явище концепту через словосполучення. Загнітко А. стверджує, що одне слово є найпростішим способом вираження концепту, а словосполучення — більш складним у силу того, що воно є розгорнутою номінацією складного об'єкта [5, с. 205]. Що ж до фразеологічної об'єктивації, Приходько А. стверджує, що вона є ще одним прийомом аналітичного втілення концептів у тому сенсі, що фразеологічні одиниці, відбиваючи лінгвокультурний досвід поколінь, є кристалізованими дискурсивними знаками, які систематизують певну предметно-референтну ситуацію. Така об'єктивація має дві площини: мовну (коли фразеологічна одиниця дорівнює певному концепту) та мовленнєву (фразеологізм висвітлює певну рису концепту) [10, с. 109].

У відборі вербалізаторів концепту доцільно врахувати підхід Вежбицької А. [22, с. 201-208]. Вона поділяє вербалізатори концептів на дві групи: прямі й не-прямі. Під прямими розуміємо “лексичні сім’ї”, тобто слова, які тематично пов’язані з досліджуваним концептом. Непрямі засоби мовної репрезентації концептів включають сполучуваність, граматичні характеристики розглядуваних лексем та іншу інформацію, з якої можна вивести ознаки концепту. Таким чином, досліджено дві групи відібраних фразеологічних одиниць.

Прямі засоби мовної репрезентації містять вербалізатори, які тематично належать концепту TRAVELING і семантично мають з ним прямий зв’язок. Для ґрунтовного аналізу доцільно провести дослідження їх семантики, те, які ознаки концепту вони розкривають, та класифікувати ці групи за функціональними та семантичними ознаками.

Використання лексикографічних джерел [15; 16; 21; 19] дало змогу виокремити для дослідження такі фразеологізми: *to get off, to run late, highways and byways, an itchy feet, off the beaten track, a pit stop, a port of call, to get a move on, a full plate, to cover a lot of ground, beyond/over the seas, to set out, to make a move, a long-haul, a short-haul, to be on the move, to bum around (somewhere), to gad about/around (somewhere), to go round sth, a rolling stone, an outward-bound, a milk run, a jet lag, a jet set*.

За структурно-граматичним критерієм можна виокремити групу дієслівних фразеологізмів (*to get off, to run late, to get a move on, to cover a lot of ground, to set out, to make a move, to be on the move, to bum around (somewhere), to gad about/around (somewhere), to go round sth*). Серед них присутні лексичні варіанти: *to get off* та *to set out*, кожен з яких має значення “вирушати” (*I’m getting off now/I’m setting out now*). Також присутні фразеологізми з однаковою лексемою *move*: *to get a move on* (поспішати в дорозі), *to make a move* (вирушати з місця), *to be on the move* (перебувати в дорозі, в подорожі). До іменникових фразеологізмів належать: *an itchy feet, a pit stop, a port of call, a full plate, a long-haul, a short-haul, a rolling stone, a milk run, a jet lag, a jet set*. Серед них теж присутні пари зі спільними лексемами: *a long-haul — a short-haul, a jet lag — a jet set*. Фразеологізм *off the beaten track* відноситься до прислівникової групи.

За семантичним критерієм можемо виділити 4 основні групи.

До першої належать фразеологічні одиниці, що позначають особу, пов’язану з концептом TRAVELING: *an itchy feet* — людина, якій важко знаходитись на одному місці, яка прагне багато подорожувати; *a rolling stone* — людина, яка більшість часу проводить в подорожах, часто не маючи постійного місця проживання; *a jet set* — заможна людина, яка багато подорожує для задоволення.

До другої групи відносяться фразеологізми, що позначають місце знаходження, зупинку, чи пункт призначення подорожі: *off the beaten track* — про місце, які не є основними пунктами призначення у мандрівних турах (менш відомі); *a pit stop* — коротка зупинка для відпочинку, заправки транспорту, обіду; *a*

port of call — короткі зупинки в певних місцях впродовж туру; *beyond/over the seas* — в іншій країні, закордоном.

Третя група містить фразеологічні одиниці, що позначають вид подорожі: *highways and byways* — вид подорожі, коли ви стараєтесь відвідати якнайбільше місць певної країни; *a full plate* — дуже активна і насичена подорож, практично без вільного часу на відпочинок; *a long-haul* — подорож на велику відстань; *a short-haul* — подорож на коротку відстань; *a milk run* — подорож літаком або поїздом з багатьма зупинками; *to bum around (somewhere)* — подорожувати в різні місця без жодних планів, без роботи, з малими бюджетом; *to gad about/around (somewhere)* — подорожувати для задоволення, не турбуючись ні про що інше; *to go round sth* — подорожувати різними місцями і досліджувати їх, щоб більше про них дізнатись.

Наступну групу об'єднує позначення дії та руху в концепті TRAVELING: *to get off* — відправлятись; *to run late* — запізнюватись; *to get a move on* — поспішати в дорозі; *to cover a lot of ground* — об'їздити дуже багато місць на землі; *to set out* — відправлятись; *to make a move* — вирушати з місця; *to be on the move* — бути в дорозі, в подорожі.

Один з відібраних фразеологізмів утворює групу, що відображає відчуття людини, пов'язані з концептом TRAVELING: *a jet lag* — відчуття виснаженості та спантеличення, яке людина має після довгої подорожі в інше місце, де інший часовий пояс, до якого важко звикнути.

Наступний етап дослідження стосувався непрямих засобів репрезентації концепту, до яких належать ті фразеологічні одиниці, які лексично пов'язані з концептом TRAVELING. Відібрано фразеологізми, які містять ключові лексеми цього концепту, але можуть мати різні значення: *to live out of a suitcase* (про людину, яка дуже часто подорожує), *a red-eye flight* (політ літаком, що відправляється пізно вночі), *to hit the road* (почати подорож), *to travel across something* (подорожувати через якесь місце), *travel broadens the mind* (подорож збагачує світогляд), *to travel light* (подорожувати з малою кількістю багажу), *a tourist trap* (популярне місце, яке відвідує багато туристів), *to take a trip* (відправитись в подорож), *to set off for a journey* (відправитись в подорож), *to make somebody's way* (прокласти шлях, піти певною дорогою), *have sth, will travel* (володіти певним навиком на високому рівні, щоб мати змогу використовувати його будь-де), *to take to the road* (почати подорож), *to take a trip down memory lane* (згадувати щасливі моменти з минулого), *a whistle-stop tour* (короткі візити в різні міста, зазвичай по роботі), *a break-journey* (несподівана вимушена зупинка в подорожі), *a roadie* (той, хто любить і хоче багато подорожувати), *a roadtrip* (незапланована коротка подорож чи поїздка кудись на автомобілі), *a round trip* (подорож певним маршрутом до певного місця і назад тими ж місцями).

За структурно-граматичним критерієм поділяємо їх на наступні підгрупи. Є присутні фразеологічні одиниці, співвідносні з реченням: *travel broadens the mind* та *have sth, will travel*. До дієслівних фразеологізмів належать: *to live out*

of a suitcase, to hit the road, to travel across something, to travel light, to take a trip, to set off for a journey, to made somebody's way, to take to the road, to take a trip down memory lane. Іменниковими фразеологізмами є: *a red-eye flight, a tourist trap, a whistle-stop tour, a break-journey, a roadie, a roadtrip, a round trip.*

Вивчення їхніх семантичних ознак дозволяє виокремити лише два фразеологізми, які не є прямо пов'язані своїм значенням з концептом TRAVELING — *to take a trip down memory lane* та *have sth, will travel*. Варто зазначити, що решту відібраних фразеологізмів можна поділити на такі ж групи, як було класифіковано прямі засоби мовної репрезентації.

Перша група містить фразеологічні одиниці, що позначають особу: *to live out of a suitcase, a roadie*. До фразеологізмів, що позначають місце знаходження, зупинку, чи пункт призначення подорожі відносяться *a tourist trap, a break-journey*. До фразеологічних одиниць, що позначають вид подорожі належать: *a red-eye flight, a whistle-stop tour, a roadtrip, a round trip*. Позначення дії та руху в концепті TRAVELING присутнє у таких фразеологізмах: *to hit the road, to travel across something, to travel light, to take a trip, to set off for a journey, to made somebody's way, to take to the road*. Фразеологізм *travel broadens the mind* можна віднести до групи, що відображає відчуття людини, пов'язані з концептом TRAVELING.

Отже, дослідження фразеологічних одиниць як засобів вербалізації концепту TRAVELING, дало змогу виокремити прямі та непрямі засоби його мовної репрезентації. До прямих відібрано фразеологізми, які семантично відносяться до досліджуваного концепту, до непрямих — ті, які мають лексичний зв'язок з ним, але можуть мати значення, що непрямо відображають особливості концепту. Підсумувавши статистичні дані відібраного матеріалу, можна зробити висновок, що більшість (а саме 57%) фразеологічних одиниць досліджуваного концепту є прямими засобами його мовної репрезентації, непрямих було виявлено 43%.

Класифікація за структурно-граматичним критерієм дозволяє вирізнити дієслівні, іменникові, прислівникові та співвідносні з реченням фразеологізми. Кількісно переважають групи дієслівних та іменникових. Серед 24 прямих засобів мовної репрезентації було виявлено 10 дієслівних та 10 іменникових фразеологічних одиниць, серед 18 непрямих — 9 дієслівних та 7 іменникових.

Щодо семантичної класифікації відібраних одиниць, вирізняємо п'ять груп: позначення особи; позначення місця знаходження, зупинки чи пункту призначення подорожі; позначення виду подорожі; позначення дії та руху; відображення відчуттів людини, пов'язаних з концептом TRAVELING. Статистичні дані груп прямих та непрямих засобів вербалізації у семантичній класифікації відібраних фразеологізмів свідчать, що кількісно переважають дві семантичні групи (як у прямих, так і в непрямих засобах вербалізації концепту): позначення виду подорожі (8 з 24 серед прямих та 4 з 18 серед непрямих засобів фразеологічної репрезентації), позначення дії і руху під час подорожі (7 з 24 прямих та 7 з 18 непрямих засобів фразеологічної репрезентації концепту).

Порівнявши дві групи прямих та непрямих засобів мовної репрезентації концепту TRAVELING, можемо зробити висновок, що з точки зору семантики, чіткої межі між цими групами немає, адже більшість фразеологізмів, що належать до непрямих засобів мовної репрезентації, прямо відображали зв'язок з досліджуваним концептом. Після семантичної класифікації виявлено, що прямі і непрямі засоби мовної репрезентації також мали спільні семантичні групи.

У статті представлено лише засоби фразеологічної вербалізації концепту TRAVELING. Перспективою подальшого дослідження є побудова повної структури концептів TRAVELING в сучасній англійській та ПОДОРОЖ в сучасній українській мовах, аналіз та порівняння цих концептів.

Література

1. Архипкина Л. В. Немецкие фразеологические единицы с компонентами-соматизмами в лингвокогнитивном и культурном аспектах: автореф. дис. на получение науч. степ. канд. : спец. 10.02.04 "германские языки" / Архипкина Л. В. — Москва, 2007. — 233 с.
2. Гайдук Г. В. Концепт як базове поняття когнітивної лінгвістики [Електронний ресурс] / Г. В. Гайдук. — 2012. — Режим доступу до ресурсу: http://www.rusnauka.com/27_SSN_2012/Philologia/3_117439.doc.htm
3. Головачева К. Р. Художній концепт як об'єкт наукового дослідження [Електронний ресурс] / К. Р. Головачева // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. : Філологія. — 2014. — Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIFL_2014_1107_70_11
4. Жаботинская С. А. Ономазиологические модели в свете современных школ когнитивной лингвистики / С. А. Жаботинская. // С любовью к языку. Сборник научн. трудов.. — 2002. — С. 115—123.
6. Загнітко А.П. Сучасні лінгвістичні теорії: Монографія. — Вид.2-ге, випр. і доп. — Донецьк: ДонНУ, 2007. — 219 с.
7. Заньковська Г. Д. Методи дослідження концептів / Г. Д. Заньковська. // «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету». — 2015. — №19. — С. 102—104.
8. Кононенко В. Концепти українського дискурсу : Монографія / В. Кононенко. — Івано-Франківськ: Плай, 2004. — 248 с.
9. Левченко О. Когнітивна фразеологія / Левченко О. // Słowo. Tekst.Czas X. — Szczecin-Greifswald, 2010. — С. 397—404.
10. Літяга В. Поняття "концепт" у парадигмі сучасних лінгвістичних досліджень / В. Літяга. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — 2013. — С. 48—50.
11. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. — Запоріжжя: «Прем'єр», 2008. — 332 с.
12. Старко В. Ф. Концепт ГРА / В. Ф. Старко. — Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. — 204 с.
13. Стефаник Х. Термін концепт: діалог лінгвістики та літературознавства / Х. Стефаник. // Volodymyr Hnatyuk National Pedagogic University of Ternopil. — 2014. — №36. — С. 78—85.
14. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания [Електронний ресурс] / Ч. Филлмор. — 1985. — Режим доступу до ресурсу: http://www.classes.ru/grammar/164.new-in-linguistics-23/source/worddocuments/_4.htm
15. Юрченко О. В. Дефініція концепту в сучасних лінгвістичних дослідженнях / О. В. Юрченко. // Вісник Запорізького національного університету: зб. наук. пр. Філологічні науки. — 2008. — №2. — С. 268—272.
16. АBBYU Lingvo 12 [Електронний ресурс]. — 2006. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.lingvo.ua/uk>

17. Cambridge Advanced Learner's Dictionary [Електронний ресурс] // Cambridge University Press. — 2016. — Режим доступу до ресурсу: <http://dictionary.cambridge.org/>
18. Lakoff G. Women, fire, and dangerous things. What categories reveal about the mind. / Lakoff. — Chicago: University of Chicago Press, 1987. — 631 p.
19. Langacker R. Concept, Image and Symbol: The Cognitive Basis of Grammar / Langacker. — Berlin, 1991. — 395 p.
20. Oxford Dictionary of English Idioms [Електронний ресурс] // 3. — 2016. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref>
21. Schwarz M. Einführung in die kognitive Linguistik / Schwarz. — Tübingen: Basel: Francke, 1996. — 238 p.
22. The Free Dictionary by Farlex [Електронний ресурс]. — 2003. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.thefreedictionary.com/>
23. Wierzbicka A. Lexicography and conceptual analysis / Wierzbicka. — Michigan: Karoma, 2008. — 368 p.

І.М. ГНАТИШЕНА,

кандидат філологічних наук, доцент, кафедра сучасних європейських мов
Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

І.Р. ХАРЮК,

старший викладач, кафедра сучасних європейських мов
Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

ПОДКАСТИНГ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

В даній статті розглядаються варіації використання подкастів при вивченні іноземних мов студентами вищих навчальних закладів. Автори дають визначення поняття «подкаст»; аналізують дидактичні властивості та методичні принципи використання подкастів; розглядають типи подкастів та їх функції в процесі акумуляції навиків розмовної мови студентів; а також розглядають функціональність та дієвість використання даного виду навчального ресурсу.

Ключові слова: подкаст, навикі говоріння, навикі розуміння, дидактична цінність.

В данной статье рассматриваются варианты использования подкастов при изучении иностранных языков студентами высших учебных заведений. Авторы дают определение понятия «подкаст»; анализируют дидактические свойства и методические принципы использования подкастов; рассматривают типы подкастов и их функции в процессе аккумуляции навыков разговорной речи студентов; а также рассматривают функциональность и действенность использования данного вида учебного ресурса.

Ключевые слова: подкаст, навыки говорения, навыки понимания, дидактическая ценность.

This article is devoted to the variations of podcasts using in learning foreign languages by students of higher educational institutions. The authors give the definition of the term "podcast"; analyze didactic characteristics and methodological principles of podcasts using; consider the types of podcasts and their functions in the accumulation of students' skills speaking; and consider the functionality and effectiveness of using of this type of resource.

Keywords: podcast, speaking skills, comprehension skills, didactic value.

Постановка проблеми. Увага до даного питання спричинена в першу чергу особливим значенням в умовах інформатизації сучасної лінгвістичної освіти отримує регулярне використання нових інформаційних та комунікативних технологій при вивченні іноземних мов. Не менш важливим є і той фактор, що еволюція мобільних технологій створює поштовх до вагомих змін та інновацій в підходах викладання та вивчення іноземних мов. Явище подкастингу як одного з найсучасніших методів інтерактивного навчання заслуговує на особливу увагу у зв'язку з тим, що вимагає детальнішого вивчення та аналізу форм використання в процесі підвищення мовної компетенції здобувачів вищої освіти та всіх, хто перебуває на шляху опанування іноземної мови.

Стан дослідження. Розвиток вивчення напрямку підвищення ефективності викладання іноземної мови призвів до орієнтації навчання на CALL- навчання (Computer Assisted Language Learning — вивчення мови за допомогою комп'ютерних технологій), метою якого є вивчення впливу використання комп'ютерних технологій на вивченні і рідної і іноземної мови; а також на MALL- навчання (Mobile Assisted Language Learning — вивчення мови за допомогою мобільних додатків), - термін що був визначений Мауром і Карвальйо в 2012 році як будь-який тип вивчення мови який може відбуватися в будь-якому місці і в будь-який час через використання мобільних пристроїв [6].

Виклад основного матеріалу. Соціальний сервіс подкастів являється одним з серверів платформи Веб 2.0, котрий можна використовувати при вивченні іноземної мови для розвитку навичок говоріння та аудіювання. На сучасному етапі розвитку методики вивчення іноземної мови існує цілий цикл робіт, де запропоновані різноманітні алгоритми та технології використання соціальних сервісів Веб 2.0 та Інтернет ресурсів з метою формування іншомовної комунікативної компетенції студентів у всьому різноманітті її компонентів [1-3].

Подкаст (podcast) це аудіо або відео запис, зроблений будь-якою людиною і доступний для прослуховування чи перегляду у світовій мережі. Соціальний сервіс подкастів — це вид соціального сервісу, який дозволяє прослуховувати, переглядати, створювати і розповсюджувати аудіо та відео файли. На відміну від теле- чи радіо, подкасти можна слухати і переглядати не в прямому ефірі, а в будь-який зручний для користувача час. Тривлість подкастів — від декількох хвилин до декількох годин. В мережі Інтернет можна знайти як аутентичні подкасти — створені носями мови (наприклад BBC), так і навчальні подкасти, створені для навчальних цілей і адаптовані до різних рівнів мови [4].

Соціальний сервіс подкастів має свої характерні особливості, які необхідно враховувати при розробці методики навчання іноземній мові на основі подкастів. До таких характеристик відносяться: - можливості розміщення в мережі Інтернет на сервісі подкастів власних подкастів створених користувачем; - можливість створення на сервісі подкастів особистої зони кожним автором (особиста зона на сервері є необхідною для організації мережевого обслуговування змісту подкастів); - можливість організації мережевого обслуговування подкасту в особистій зоні користувача за допомогою мікро-блога або веб-форуму; - створення та модерація особистої зони здійснюється автором подкасту; - розміщен-

ня повідомлень при організації мережевого обслуговування подкасту здійснюється хронологічно (як в блозі, так і на форумі); - доступність (опублікований на сервісі подкаст може бути переглянутий чи прослуханий будь-яким зареєстрованим користувачем).

Соціальний сервіс подкастів може бути використаний для розвитку адитивних навиків студентів. Найефективніший спосіб знайти необхідний подкаст — звернутися до директорії подкастів, вибрати необхідну категорію і переглянути перелік подкастів доступних для скачування. В своїх дослідження П.В. Сисоєв та М.Н. Євстігнєєв запропонували методика розвитку адитивних вмінь за допомогою серверу подкастів. І в зв'язку з цим вони вводять термін «навчальний подкаст» [1-3]. Під навчальним подкастом в даному випадку вони розуміють аудіо чи відео запис, створену студентами іноземною мовою відповідно до мовної та тематичної наповненості програми та розміщеною на сервері для подальшого використання в навчальних цілях.

До навчальних подкастів висуваються наступні вимоги: - мова запису — іноземна; - тривалість звучання — до 4 хвилин; - тематика — у відповідності до навчальної програми; - формат запису — аудіо чи відео. Відповідно до характеристик соціального сервісу і методичних можливостей стає очевидною номенклатура мовних вмінь аудіювання і говоріння що розвиваються за допомогою навчальних подкастів. Навики говоріння — створювати повідомлення що містить найважливішу інформацію до теми; - коротко передавати зміст отриманої інформації; - розмірковувати про факти, події і т.д. наводячи приклади, аргументи та доводи. Навики аудіювання: - розуміти мету аудіо тексту; - розуміти тематику аудіо тексту; - розуміти логіку викладу інформації або аргументації; розуміти взаємозв'язок між фактами, причинами, подіями; - визначати відношення мовця до предмету розмови; - прогнозувати розвиток подій; - висловлювати власну точну розу з приводу прослуханого [5].

Розвиток навиків аудіювання повинно здійснюватись на основі типів текстів, з якими студенти зустрічаються в реальному житті, наприклад: - прогнози погоди, новини, спортивні репортажі; - лекції з предмету; - екскурсійні лекції по культурно-історичних місцях країни, мову якої вивчається; - оголошення нарадіо, телебаченні, аеропортах і т.д.; - інструкції; - фільми, театральні постановки, телепрограми; - інтерв'ю чи співбесіди. Цей перелік далеко не претендує на універсальність, однак він досить повно відображає той спектр сфер спілкування іноземною мовою.

В процесі навчання студенти повинні отримувати можливість виконувати широкий діапазон дій (від розуміння загального змісту — до інтерпретації отриманої інформації) на матеріалі текстів вище зазначених типів.

В сучасному навчальному стандарті йдеться про необхідність використання в навчальному процесі аудіювання автентичних текстів. Безумовна цінність таких видів завдань є і саме активне впровадження явища подкастингу забезпечує успішне виконання такого роду завдань.

Вважаємо за доцільне зупинитися на одному з можливих алгоритмів розвитку вмінь говоріння та аудіювання за допомогою подкастів, що складається з

трьох етапів. Перший етап — настановчий, котрий охоплює планування роботи. Викладач пояснює студентам ціль та завдання проекту, та знайомить з платформою сервісів подкасту, де буде відбуватися їх мережева взаємодія. Другий етап — процесуальний. Вибір теми та створення тексту подкасту студентами. На цьому етапі у студентів розвивається ще й вміння письмового мовлення. Етап третій — оціночний, котрий закладається в самооцінці та оцінюванні викладачем [7].

Як демонструє запропонований алгоритм дій студентів та викладача, досить великий об'єм навчальної роботи студенти виконують самостійно. Це з одного боку значною мірою розширює методичний потенціал пропонованої методики, оскільки зараз у вищій школі спостерігається значне скорочення навчальних годин на аудиторну роботу. З іншого боку — ця методика разом з формуванням іншомовної комунікативної компетенції студентів, спрямована на розвиток їхніх вмінь самостійної навчальної діяльності і вивчення мови за індивідуальною траєкторією.

Особлива роль звертається на сформованість у викладача іншомовної комунікативної компетенції і на його роль в реалізації даного Інтернет проекту. Не зважаючи на те, о досить великий об'єм роботи проводиться студентами позааудиторно, викладач постійно проводить моніторинг самостійної навчальної діяльності студентів.

Варто також підкреслити, що на завершальному етапі навчання, студенти оцінюють свою участь в проектній діяльності. Самооцінка і рефлексія являються важливими компонентами будь-якої діяльності.

При інтеграції таких видів завдань в навчальний процес важливо щоб студенти висловлювали свою точку зору без страху робити помилки. Досвід доводить, що мовлення студентів свідчить про те, що в деяких випадках їм складно висловлювати думку іноземною мовою, у спілкуванні вони використовують лексичні одиниці і граматичні конструкції, що відповідають досить низькому рівню володіння мовою.

Висновки. Технології подкастингу можуть бути реалізовані в якості ефективного навчального інструментарію, що надає вчителям переваги розширення своїх лекцій за межі аудиторії і дозволяє студентів отримати доступ до мовного матеріалу в будь-який час і в будь-якому місці. Сучасні дослідження проливають певне світло на ефективність подкастингу у вивченні іноземної мови та підтверджують ефективність цієї методики, однак лише як складового елементу процесу навчання.

Література

1. Сысоев П.В., Евстегнеев М.Н. Технологии Веб 2.0: Социальный сервис подкастов в обучении иностранному языку // Иностранные языки в школе, 2009. №6: С.8-11
2. Сысоев П.В., Евстегнеев М.Н. Методика обучения иностранному языку на основе новых информационно-коммуникационных Интернет-технологий. М., 2010
3. Сысоев П.В. Языковое поликультурное образование в XXI веке // Язык и культура. 2009. №2 (6). С. 96 — 110

4. Павельева Т.Ю. Коммуникативно-речевые умения, развиваемые на основе социального сервиса блогов // Вестник Тамбовского университета. Серия Гуманитарные науки. Тамбов, 2008. Вып. 2 (58). — С.363 — 371
5. Chan, M., Chi, W., Chin, N., & Lin, Y. (2011). Students' perceptions of and attitudes towards podcast-based learning: A comparison of two language podcast projects. *Electronic Journal of Foreign Language Teaching*, 8(1), 312–335.
6. Donnelly, K. M., & Berge, Z. L. (2006). Podcasting: Co-opting MP3 players for education and training purposes. *Online Journal of Distance Learning Administration*, 9(3).
7. Putman, S., & Kingsley, T. (2009). The Atoms Family: Using podcasts to enhance the development of science vocabulary. *Reading Teacher*, 63(2), 100-108.

Ю.І. ДЕМ'ЯНЧУК,

кандидат економічних наук, викладач кафедри технічного перекладу
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

ПАРАЛЕЛЬНИЙ КОРПУС ЯК ОСНОВА ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЛЯ СТИЛІСТИЧНИХ, ЛЕКСИКОЛОГІЧНИХ, ГРАМАТИЧНИХ І ПОРІВНЯЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У даному дослідженні пропонується алгоритм пошуку опорних слів (термінів, лексико-синонімічного ряду, окремих морфологічних одиниць) в суміжному зіставленні багатомовних колокацій.

Ключові слова: корпусна лінгвістика, колокація, паралельний корпус тексту, порівняльний корпус тексту, офіційно-ділові документи.

Виклад основного матеріалу дослідження. При роботі з офіційно-діловими документами потрібно враховувати точність перекладу, оскільки на основі достовірного перекладу часто приймаються важливі політичні рішення, забезпечується автентичність текстів договорів, угод.

Реалізують усі критерії та параметри якісного перекладу офіційно-ділових документів, на наш погляд, *Corpus of Contemporary American English*, *COCA* та ПКТ «DER» [1; 9]. Зокрема параметризацію Корпусу сучасної американської англійської мови (*Corpus of Contemporary American English*, *COCA*), уклад М. Дейвіс [2, 457], і це — єдиний моніторинговий корпус ан Паралельний корпус «DER» може слугувати в якості основи і інструментарію для подальших стилістичних, лексикологічних, граматичних і порівняльних досліджень німецькомовних документів. Корпус дає змогу [1, 7-8]: проводити порівняльний аналіз особливостей саме німецької та російської (української) мов, що належать до лексичного складу, морфології і синтаксису (статистичний аналіз і порівняльний аналіз лексичних структур і синтаксичних конструкцій в паралельних текстах); здійснювати пошук еквівалентів для слів і колокацій, а також прикладів вживання лексичних одиниць і їх перекладу на іншу мову, в залежності від контексту вживання; проводити дослідження галузі стилістики (розгляд способів передачі стилістичних особливостей в текстах на різних мовах, а також визначення прийомів і стилістичних засобів, за допомогою яких перекладач передає зміст оригінального тексту); розробляти і вдосконалювати програмні засоби для про-

ведення сортування текстів, самостійний пошук і вилучення еквівалентів для окремих лексем та колокацій.

Загалом, у розглянутих паралельних корпусах тексту (Corpus of Contemporary American English, та паралельний корпус тексту «DER») виділяється ряд підтипів: тексти на мові А і їх переклади на мову В; тексти на мовах А і В і їх переклади відповідно на мови В і А; лише перекладні тексти на мовах А, В, С, ..., Х, якщо оригінальні тексти були написані на мові D. Також, існує поділ на «гучні» ПКТ (noisy parallel corpora; з пропусками в перекладі, без точної відповідності між оригіналом і перекладом), «дзеркальні» ПКТ (reciprocal corpora), що складаються з текстів на мовах А і В і перекладів цих текстів відповідно на мови В і А.

Отже, паралельний корпус тексту є універсальним засобом для пошуку еквівалентів та досліджень кожної мови корпусу окремо. А також є так званою «точкою перетину» двох або більше мовних культур, складаючись із декількох субкорпусів. Паралельний та похідні від нього багатомовні корпуси дають змогу якісно визначити приналежність тексту до певної предметної сфери та стилю.

Література

1. Вадяев, С. Е. Лингвистические принципы построения и использование корпуса текстов для исследования официально-делового стиля современного немецкого языка (на материале электронного корпуса "DER") [Текст] : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / С. Е. Вадяев ; [Нижегор. гос. лингвист. ун-т им. Н. А. Добролюбова]. - Нижний Новгород, 2005. - 22 с.
2. Davies M. The Corpus of Contemporary American English as the first reliable monitor corpus of English / M. Davies // Literary and Linguistic Computing. — 2010. — Vol. 25. — № 4. — P. 447—464.

Д.О. ЛОБОДА,

студент історичного факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

РЕНЕСАНСНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ІДЕАЛЬНОГО ПРАВИТЕЛЯ У ФРАНЦІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XV СТОЛІТТЯ

Друга половина XV століття в історії Франції відома завершенням процесу політичної централізації. Об'єднання держави йшло пліч-о-пліч зі зміцненням національної монархії. Нові політичні реалії відбилися на уявленнях про государя як особистості, державного діяча, офіційної персони, відбилися на образі ідеального короля.

Образ ідеального правителя в суспільно-політичній думці Франції сягав корінням до італійського Ренесансу, представники якого неодноразово перебували у впливових французьких домах. Не винятком був король Людовік XI (1461—1483) — видатний політик епохи, об'єднувач Франції та фундатор тамтешнього абсолю-

тизму неодноразово звертався за порадами до власних іноземних радників [1, с. 183, 184].

Діяльність і політика Людовіка XI описується у свідченнях XV століття: його особистій переписці, королівських ордонансах, хроніках, мемуарах прибічників. Особливий інтерес становить праця «Рожевий куш війн, складений королем Луї XI для Монсенйора Дофіна Карла, його сина» — ренесансна писемна пам'ятка Франції кінця XV століття [2, с. 133, 134].

У трактаті містяться роздуми про Бога, душу, смерть, про те, як гідно жити і потрапити до раю, подаються практичні рекомендації та поради. Окрім філософсько-теоретичної складової, описуються методи керування державою: «кого призводити у рицарі», «як будувати відносини зі станами і містами», на що варто звернути увагу державцю у своєму королівстві. Також автор вчить мистецтву війни — «як організувати порядок серед власних підданих», «як впізнати найбільш небезпечного ворога», «як побудувати військо», як ним командувати тощо. Аргументацією морально-етичних настанов для Людовіка XI слугували історія Франції та філософські праці античних авторів [3; 4, с. 78, 85].

Прагнучи дати сину Карлу корисні поради, Людовік XI дає оцінку власному правлінню та малює образ ідеального короля, яким він бажав бачити дофіна.

Однак не лише найвищі особи королівства переймалися проблемами успішного владарювання. Чудовий політик і дипломат, свідок розквіту і падінь держав, людина близька до Людовіка XI, Філіп де Коммін (1447 — 1511) як ніхто інший зрозумів цінність у справах держави і долях підлеглих особистості правителя.

Гуманіст присвятив дев'ять років життя написанню «Мемуарів», які мали відтворити події правління Людовіка XI, проте стали справжнім ренесансним етико-політичним трактатом. Сам Коммін так визначав мету їхнього написання: «...у надії, що не дурні та простаки розважатимуться читанням цих спогадів, але що державці та придворні шукатимуть в них добрі уроки». Автор неодноразово звертається до правителів: «ті, хто править, нехай, ознайомившись з моїми спогадами, або відречуться, або скористаються цим» [5, с. 133, 134].

Коммін не ставив для себе за мету створити цілісний образ ідеального державця. У «Мемуарах» він постає мозаїкою з розрізнених фрагментів. «Добрий государ», як його називав гуманіст, спершу повинен бути мудрим, саме ця якість відіграє ключову роль. Окрім того, державцю потрібен здоровий глузд, розум і гарна пам'ять. Приклад такого правителя — Людовік XI: у нього гарна пам'ять і саме його Коммін вважав найрозумнішим зо всіх відомих йому керманичів. Глузд і розум, переконує автор, надаються лише Богом, а його найстрашніша кара — залишитись у безпам'ятстві. Акцент на тому, що природа дає розум — характерна риса європейського ренесансного гуманізму [6, с. 40, 259, 262].

Також державцю потрібно вміти гарно, але небагато говорити, приховувати свої почуття. Цінує Коммін працьовитість і вміння правильно розподіляти час між справами державними та розвагами [6, с. 5, 6].

Особливої уваги надано проблемі радників короля. Гуманіст вважав, що кожен не застрахований від помилок, тому вельми важливо мати біля себе людей добродішних, готових надати мудру пораду. Правитель повинен був зберігати ба-

ланс: з одного боку, не дозволяти радникам «правити замість короля», а з іншого — не керуватися завжди лише своєю думкою, прислухатися до інших [6,с. 91, 170].

Далі Коммін наголошує, що «мудрий правитель» зобов'язаний всіма силами підтримувати соціальну гармонію у країні, не допускати смут, конфліктів і самому в них участі не брати. У фінансовій політиці государ не повинен вводити податки без згоди народу, йому заборонено невиправдано збільшувати їх. Зібрані ж гроші гуманіст радить витратити на благо народу: «для охорони кордонів, навіть коли немає війни». У зовнішній політиці гуманіст віддає перевагу дипломатичним методам боротьби, адже війна приносить лише руйнування і смерть [6,с. 209, 420].

Великий науковий інтерес являє собою тема засобів, якими государю рекомендується вправлятися у політиці. Коммін виправдовує будь-які дії, які можуть мати позитивний ефект для держави і зазначає: «хто від цього переможе, тому й слава». У цьому мислитель випереджає Макіавеллі з його тезою «ціль виправдовує засоби». Схвалюються інтриги, підкуп, шантаж, до яких свого часу звертався Людовік XI, адже завдяки ним королівство розширилося й зміцніло [7,с. 48, 49].

Морально-етичний портрет державця також незвичайний. Правитель повинен вірити у Бога, любити його і боятися Суду. Нетрадиційність умовиводів мислителя полягала у тому, що він чи не вперше поєднав розум і віру, що вступало у конфлікт з тодішніми богословськими канонами: «щаслива та країна, де король чи сеньйор мудрий і страшисться Господа, слідуючи його заповідям». Невідомо, чи дійсно Коммін вірив у такий синтез, чи це було лише актом захисту свого твору від наростаючої цензури інквізиції [6,с. 426].

Таким чином, констатуємо, що у другій половині XV століття у Франції настає розквіт ренесансної суспільно-політичної думки. Багато в чому запозичена з Італії, вона яскраво кристалізувалася у власну, французьку модель ідеального правителя-гуманіста, наділеного гострим розумом, здоровим глуздом, любов'ю до добра і власного народу.

Література

1. Хачатурян Н.А. Сословная монархия во Франции XIII-XV вв. / Н.А. Хачатурян. — М.: Высшая школа, 1989. — 274 с.
2. Малинин Ю. П. Общественная мысль Франции XV в. и античная культура // Античное наследие в культуре Возрождения. — М., 1984. — С. 131-136.
3. Louis XI. Le Rosier des Guerres enseignements de Louis XI Roi de France pour le Dauphin son Fils. — Paris, 1994.
4. Эрс Жак. Людовик XI. Ремесло короля: [пер. Е.В. Колодочкиной] / Жак Эрс. — М.: Молодая гвардия, 2007. — 367 с.
5. Малинин Ю. П. Мораль и политика во Франции во второй половине XV века (Филипп де Коммин) // Политические деятели античности, средневековья и нового времени. — Л., 1983. — С. 59-65.
6. Коммин Филипп. Мемуары: [пер. Ю.П. Малинина] / Филипп де Коммин. — М.: Наука, 1986. — 496 с.
7. Андреев М.Л. Коммин и Макиавелли: К проблеме семантических границ Возрождения // Пятнадцатый век в европейском литературном развитии. — М., 2001. — С. 32-51.

О.В. САЙЧУК,

студент Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій,
кафедра прикладної лінгвістики, Національний університет «Львівська політехніка»

ОНОМАТОПЕЯ В ЯПОНСЬКІЙ МОВІ: ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Стаття присвячена визначенню сутності ониматопеї та її ролі в японській мові. Проаналізовано дослідження, здійснені в цій сфері, описано найпоширенішу класифікацію ониматопеї в японській мові.

Ключові слова: ониматопея, звуконаслідування, звуковий символізм, класифікація, японська мова

Статья посвящена определению сущности ониматопеи и ее роли в японском языке. Проанализированы исследования, проведенные в этой сфере, описано самую распространенную классификацию ониматопеи в японском языке.

Ключевые слова: ониматопея, звукоподражания, звуковой символизм, классификация, японский язык

The article is devoted to the nature of onomatopoeia and its role in Japanese. It includes analyzation of studies carried out in this area and description of the most common classification of onomatopoeia in Japanese.

Key words: onomatopoeia, sound imitation, sound symbolism, classification, Japanese

Постановка проблеми. Ониматопоетичні слова збагачують японську мову, відображають її національний колорит і оригінальність. Дослідження таких мовних одиниць є надзвичайно актуальним, адже їх реєстр постійно збільшується, що в свою чергу дає змогу науковцям відкривати нові аспекти для вивчення.

Стан дослідження. Ониматопоетичні слова розглядалися японськими та вітчизняними лінгвістами. Зокрема, можна відзначити праці Н. І. Конрада, М. П. Кочергана, Моріта Масако, Судзукі Акіра з етимології та звуконаслідувальної теорії походження даної групи слів, І. Ф. Вардуля, А. А. Пешковського з їх синтаксичної функції та граматичної категорії, А. М. Газов-Гінзберга, Т. Л. Коршикова, О. П. Фролова з аналізу їх звукового складу та відокремлення семантичних видів [5, с. 201].

Метою даної статті є розгляд сутності поняття «ониматопея», аналіз досліджень ониматопеї в японській мові та її класифікації.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж досліджувати якесь поняття, слід чітко з'ясувати, що ж воно означає. Термін «ониматопея» має безліч визначень, наданих різними вченими.

Згідно з Лінгвістичним Енциклопедичним Словником, звуконаслідування (ониматопея) — це умовне відтворення звуків природи і звучанні, супроводжуючих деякі процеси (тремтіння, сміх, свист і т.п.), а також звуків тварин.

На думку С.В. Вороніна, «звуконаслідування — закономірний і мимовільно фонетично мотивований зв'язок між фонемами слова, які кладуться в основу номінації звуковою (акустичною) ознакою денотата (мотивом)» [2, с. 5].

Під звуконаслідувальними словами, або ономатопами, розуміються слова, між формою і значенням яких існує екстралінгвістичний зв'язок.

Узагальнюючи ці твердження можна стверджувати наступне:

Ономатопея — звуковідтворення, або (грец. *ὀνοματοποιία* від *ὄνομα* «ім'я» + *ποιέω* «роблю, творю, тобто «творення назв») — це звук, імітація реальних явищ: намагання шляхом спеціального підбору та концентрації звуків мови — алітерацій чи асонансів — відтворити звуки, що існують у реальному навколишньому житті. Часто зображуючи це поняття використовують термін «звуконаслідування», який фактично є синонімом. Найчастіше ономатопеїстичною є лексика, яка прямо пов'язана з істотами або предметами — джерелами звуку.

Основи сучасних японських досліджень в галузі оноματοпоетики були закладені Х. Кобаясі. Він пояснює суть оноματοпоетичних одиниць через явище звукового символізму, яке трактується не як універсальний принцип, що лежить в основі походження мови, а всього лише як локальне явище в рамках мови. К. Кобаясі з точки зору мовленнєвої діяльності розглядає питання про зв'язок в оноματοпоетичних словах між звуком та смислом. І. Таморі і Л. Скоурап трактують питання про ступінь вмотивованості звуків зі сторони поєднання в оноματοпоетичних словах лексичного (абстрактного) і символічного значення (того, на яке «натякають» звуки): останнє об'єктивно існує завжди, проте в оноματοпоетичній лексиці витісняється лексичним. Окрім того, багато досліджень в цій сфері здійснювали Д. Кавада, Х. Ісігуро, К. Кодзима, Х. Кіндайіці та інші [1, с. 4]. Була навіть спроба висунути теорію про те, що оноματοпоетичні слова є формою дитячої мови, і, хоча дослідження в цьому напрямку не поширились, Таморі показав, що зв'язок між оноματοпоетикою і онтогенезом мовлення є великим. М. Імаї, С. Кіта, М. Нагуно та Х. Окада показали у своїх дослідженнях, що оноματοпоетичні слова сприяють розвитку мовленнєвої діяльності дітей. У дослідженні І. Ікета та І. Токіта зазначено, що у багатьох випадках на ранніх стадіях онтогенезу оноματοпоетичні слова відображають індивідуальні враження щодо певних характеристик об'єкту через відчуття. З наступною стадією розвитку за допомогою оноματοпоетичних слів діти починають виражати звукове сприйняття об'єктів [8, с. 3].

За даними етимологічних словників, в сучасній японській мові налічується більше 1200 звуконаслідувальних слів [4, с. 58]. Кількість ономатопей в конкретній мові є відкритою. Як правило, є група загальноприйнятих і уживаних звуконаслідувань, які можуть навіть входити в словники. Однак крім них в мові зустрічаються і інші звуконаслідувальні слова, утворені в міру необхідності, коли людина зустрічається з новими, незвичними для неї звуками зовнішнього світу.

Звуконаслідувальні слова в японській мові є своєрідним класом давніх слів, які не є самостійними частинами мови, оскільки з точки зору граматики вони не формують єдину граматичну категорію, а відносяться до різних частин мови. У зв'язку з тим, що ці слова не володіють вираженими мовноскладовими показниками, свої граматичні властивості вони реалізують за допомогою синтаксичних зв'язків. Звуконаслідувальні слова можуть виступати в ролі різних членів ре-

чення і виконувати різні функції в мові. Ономатопея вживається в японській мові в різних мовних стилях і жанрах: в художній літературі, публіцистиці, рекламі. У кожній з областей дані слова виконують певні функції:

- Експресивну. За допомогою звуконаслідувальної лексики виражається суб'єктивне ставлення мовця до змісту або адресата мови.

- Образно-графічну. Оскільки звуконаслідувальні слова, як правило, записуються азбукою катаканаю, для якої характерні короткі прямі лінії і гострі кути, вони виділяються в тексті і привертають увагу.

- Компресивну. Вживання такої лексики в мові дозволяє лаконічно передати складне поняття.

Мова і культура пов'язані. Чи формується культура навколо мови або навпаки — є глибоким філософським питанням. Культурні норми і сприйняття навколишнього світу так само, як і сама мова впливають на те, що ми виділяємо, як ми думаємо і як інтерпретуємо світ навколо себе, тому виникає питання про роль культурних відмінностей в розумінні неспоріднених звуко-символічних систем. Безумовно, при зіставленні різних мовних систем зустрічається популярна ідея про відмінності між східним і західним менталітетом [3, с. 19].

Склад звуконаслідувань, характерних для тієї чи іншої мови, сильно відрізняється в залежності від особливостей культури і географічного середовища проживання того народу, який говорить цією мовою. У російській мові, наприклад, немає звуконаслідування, що позначає звук стріли, яка летить, а в одній з мов американських індіанців є: «торо тай». Вигук «тхее» в іншій мові Південної Америки передає звук каное, яке б'ється об берег. В одній з мов Папуа Нової Гвінеї є звуконаслідування для позначення шуму моря: море опускається і піднімається — буху баха і. А в одній північно-африканській мові є спеціальне слово, що позначає звук тиші: халь [7, с. 56].

Ономатопеї і перш за все звуконаслідувальна лексика є в будь-якій мові, але в японській мові вони займають особливо значне місце. А. А. Холодович в книзі, присвяченій аналізу японських військових текстів в 1930-х рр., писав, що такі слова «вживаються зазвичай у військових посібниках під час характеристики дій газів і при описі того, яким чином по звуку можна відрізнити політ і розрив хімічного знаряддя від гранати». Наводяться приклади *rasipachi* «звук хімічного знаряддя під час падіння», *purrii* «звук хімічного знаряддя під час польоту» [6, с. 8].

Звуковий символізм є великою складовою японської мови, в ньому існує цілих три типи звуконаслідування: гіонго (*giongo*), гісейго (*giseigo*) і гітайго (*gitaigo*).

擬声語 (*giseigo*) — найбільш зрозуміла для нас група, що складається зі слів, які характеризують голоси тварин і птахів. Це всім відоме にゃあ (*nya:*) — «няв» по-японськи. А також близькі за звучанням до українських: めえ (*me:*) — мекання вівці і こけこっこ (*kokekokko*) — кукурікання півня.

Менш схожі: わんわん (wan-wan) — гавкіт собаки, ぴよぴよ (piyo-piyo) — щебетання птахів, ちゅうちゅ (chu:-chu:) — писк миші і けろけろ (kero-kero) — квакання жаби.

擬音語 (giongo) — ще одна група онома топів, що має українські аналоги, власне звуко наслідувальні слова, тобто слова, що імітують різноманітні звуки, від завивань вітру до дзвінких ударів по металу, від звуків плачу до барабанного бою. Наприклад:

どんどん (don-don) — звук ударів кулаком по дверях, стіни, барабану та тп; Приклад: dare ga doa o don-don tataiteimasu. Хтось стукає в двері.

ばりばり (bari-bari) — звук паперу, який рвуть; Приклад: Chipru o bari-bari taberu. Хрустити чіпсами. Kanojo wa bari-bari shigoto o shimasu. Вона працює щосили [3, с. 22].

擬音語 (giongo) — «слово, що наслідує поведінку, стан або ситуацію» — аналог терміну «звуко наслідування» в його вузькому розумінні. Гіонго визначаються як слова, які позначають голос або звуки дії на неживі предмети і передають їх в звуковій формі. Зазвичай вони записуються катаканою.

За допомогою звуко наслідувальних слів оживити в японській мові можна все, що завгодно: суть явища (блиск; м'якість), емоційний стан (здивування) і стани взагалі (байдикувати; нетвердо стояти на ногах).

Предмети можуть бути різними на вигляд і на дотик: つるつる (tsuru-tsuru) — слизькими, гладкими; ざらざら (dzara-dzara) — шорсткими; ぐにやぐにや (gunya-gunya) — м'якими, пружними; ふわふわ (fuwa-fuwa) — м'якими, повітряними; ぴかぴか (pika-pika) — блискучими.

Багато звуко наслідувальних слів можуть відноситись до декількох груп, тобто можуть імітувати звук будь-якого явища і при цьому позначати, як воно виглядає (наприклад, ぴかぴか); або звук і схожий за суттю емоційний стан. Наприклад, слово ごろごろ (gogo-gogo) — це і звук, коли котиться важкий предмет, і байдикування (стан, коли людина лежить, перекочуючись з боку на бік) [3, с. 24].

Висновок. Онома топея — широка і досить важлива мовна група, яка використовується в усіх сферах життя, починаючи від повсякденного спілкування і закінчуючи засобами масової інформації та науковою літературою, тому дослідження базових понять цього явища, описаних в даній статті, відіграє надзвичайно важливу роль в вивченні японської мови. Дана стаття в майбутньому може бути використана для порівняння та дослідження розвитку онома топеї серед східних мов.

Література

1. Богдан Л. В. Структурно-семантичні особливості японської дитячої ономатопоетичної лексики. — Вісник Київського Національного Університету Імені Тараса Шевченка / Л. Богдан. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — 2010. — №16. — 4—7 с.
2. Воронін С.В. Фоносемантические идеи в зарубежном языкознании. — Л.: ЛДУ — 1990. — 200 с.
3. Караев Б. А. Основы японского языка : учеб. пособие. — Екатеринбург : Изд-во Уральского ун-та, 2002. — 132 с.
4. Кокуго то кокубунгаку. — Токіо, 1953. — № 1
5. Озерська О. Використання ономатопоетичних слів у навчальному процесі як засіб збагачення мовної компетенції студентів / О. Озерська. // Мовні і концептуальні картини світу. — 2009. — №27. — 200-204 с.
6. Холодович А. А. Синтаксис японского военного языка: Автореф. Дис. — Санкт-Петербург, 1937 — 248 с.
7. Hilmer H. Schall Nachahmung, Wortschöpfung und Bedeutungswandel.- Halle: M. Niemeyer, 1914. — 356 S.
8. 池田 仁人 , 戸北 凱惟 . A Study of the Expression of Cognitive Notice in Elementary School Children : The Function of Onomatopoeia in Life Environment Study// 理科教育学研究. Vol. 45, No 3.

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ

УДК: 159.923.2

Г.С. БІРЮКОВА,

кандидат філософських наук, слухач Інституту післядипломної освіти
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ

У статті розкривається сутність умов ефективної самореалізації особистості та основні напрямки розвитку творчого потенціалу в умовах інноваційно-інформаційного суспільства та глобалізаційних процесів. Автор акцентує увагу на тому, що самореалізація та розвиток особистості — це перш за все свідомий саморозвиток, а ключовим напрямом розвитку та реалізації творчого потенціалу можна визначити формування у особистості впевненості в своїй придатності до творчої діяльності.

Ключові слова: самореалізація особистості, творчий потенціал, творчість, практична творчість, компетенції, життєва позиція.

В статье раскрывается сущность условий эффективной самореализации личности и основные направления развития творческого потенциала в условиях инновационно - информационного общества и глобализационных процессов. Автор акцентирует внимание на том, что самореализация и развитие личности - это прежде всего сознательное саморазвитие, а ключевым направлением развития и реализации творческого потенциала можно определить формирование у личности уверенности в своей пригодности к творческой деятельности.

Ключевые слова: самореализация личности, творческий потенциал, творчество, практическое творчество, компетенции, жизненная позиция.

The article reveals the essence in effective self-realization and the main directions of development of creative potential under conditions of innovation and information society and globalization processes. The author focuses on the fact that self-realization and personal development - is primarily a self-conscious, and a key area of development and implementation of creative potential can determine the formation of individual confidence in their suitability for creative activities.

Keywords: personal self-realization, creative potential, creativity, practical creativity, competence, vital position.

Постановка проблеми. Обираючи шляхи й засоби самореалізації, людина співвідносить свої бажання, які спонукають до активності із можливостями і необхідністю. Зміст цих блоків зумовлюється ціннісними орієнтаціями, смисложиттєвими установками особистості, її мотиваційно-потребнісною сферою. При цьому потреба у самореалізації здійснюється за допомогою потреб у творчості, соціально-перетворювальній діяльності, у втіленні предметного внеску у своїй діяльності.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи умови ефективної самореалізації та розвитку творчого потенціалу особистості необхідно виходити з того, що практична творчість представляє собою момент реалізації уже наявного творчого потенціалу особистості й одночасно вихідним пунктом нового етапу її формування та розвитку. Тому стратегія розвитку творчого потенціалу й особистості в цілому в умовах інноваційно-інформаційного суспільства та розгортання глобалізаційних процесів ґрунтується, попри усі зовнішні показники, на розумінні практичної творчості, як процесу самовдосконалення та самореалізації особистості. Це зумовлене цілою низкою причин.

По-перше, практична творчість — це діяльність, головний зміст якої полягає у виробництві суттєво нових суспільних цінностей: способів діяльності, створення якісно нових матеріальних і духовних продуктів і самовдосконалення самої особистості.

По-друге, практична творчість — це оригінальність, що передбачає використання нестандартних підходів до традиційних проблем, способів і засобів прийняття управлінських і виконавчих рішень, а також методів і шляхів їх виконання.

По-третє, практична творчість — це створення нових корисних комбінацій з елементів існуючих предметів, систем, способів і засобів шляхом комбінування на основі наявного творчого потенціалу особистості, накопиченого в процесі безперервної освіти та практичної діяльності.

По-четверте, практична творчість — це органічний зв'язок наявного творчого потенціалу з пізнанням дійсності, що передбачає при створенні нових цінностей опору на наявні знання та водночас розширення їх. Акт практичної творчості є одночасно й актом пізнання. Два основні шляхи пізнання — це розкриття існуючих закономірностей через відображення дійсності та пізнання у процесі перетворення дійсності, в практичній творчості.

По-п'яте, головним змістом практичної творчості є виявлення, формулювання та розв'язування проблем, що виникають в процесі традиційної діяльності як якісно нові протиріччя на шляху задоволення потреб людини та її власного розвитку.

По-шосте, практична творчість — це форма та спосіб поступального розвитку суспільства, навколишнього середовища, культури та самої особистості. Тому головним в стратегії розвитку творчого потенціалу особистості — є всебічний розвиток самої особистості.

По-сьоме, практична творчість — це якісно вищий вид людської діяльності, форма розвитку та родова сутність й ознака самої людини.

По-восьме, практичній творчості притаманна органічна єдність ідеального та матеріального [6, с. 114].

В цьому контексті необхідно зауважити, що практична творчість може мати різні спрямування. Нема сумніву, що відкриття радіоактивності, розкриття особливостей газів й інших речовин було результатом ефективної творчої діяльності вчених. Проте, використання цих творчих здобутків може слугувати діаметрально протилежним цілям. Тому справжня практична творчість, попри все зазначене вище, на наш погляд, повинна мати однозначно гуманістичне спрямування. Її результати мусять мати художню, естетичну цінність і жити у часі, не зникаючи та благотворно впливаючи на цілі покоління. Тому формування стратегії розвитку творчого потенціалу особистості повинне враховувати і можливі наслідки практичної творчості в різних сферах суспільного життя.

Звичайно, практична творчість, як реалізація творчого потенціалу особистості, повинна вирізнятися високим рівнем виконавчої майстерності та суспільним визнанням. В сучасних умовах особливого значення набуває органічна єдність новаторства та гуманістичного спрямування творчості, бо новаторство без гуманістичного спрямування може викликати не тільки неоднозначну реакцію суспільства, а й мати неоднозначні наслідки. При цьому важливою рисою творчості є індивідуальна неповторність. Саме за цими характеристиками можна аналізувати прогнозовані результати стратегії розвитку творчого потенціалу практично у будь-якому виді творчої діяльності.

Творчий потенціал особистості, як складова особистісного потенціалу в цілому — це не просто сума здібностей, а система відновлюваних ресурсів, що дозволяє створювати нові — оригінальні, якісно відмінні, але при цьому більш високого рівня матеріальні та духовні цінності самої особистості. Оцінка стратегії творчого потенціалу особистості є дуже важливою для будь-яких професій, тому що творчість певною мірою притаманна всім людям і може бути розвинена при правильній роботі. Здатність особистості до творчості — це якраз показник ступеня її розвитку в цілому.

На думку А. Остапенко і Т. Хагурова: "Антропологічний ідеал радянської епохи — вільна і творча особистість, яка будує вільне і справедливе суспільство" [5, с. 39]. У свою чергу антропологічним ідеалом капіталістичного (американсько-європейського) товариства (освіти) може вважатися *self-made-man* — "людина, яка зробила сама себе", тобто досягла багатства та поваги своєю працею та талантом" [5, с. 42]. Аналізуючи сучасні тенденції, дослідники дійшли висновку, що "...замість постіндустріального суспільства і надмодерну Захід вибрав шлях суспільства споживання і постмодерну. Замість науково-технічної творчості панівним сектором економіки став сектор послуг. Пануючими цінностями стали не Творчість та Гуманізм, а Споживання і Задоволення. Цінності суспільства споживання носять прагматично-гедоністичний характер, а людина-споживач — це "антропологічна катастрофа!" [5, с. 51]. При цьому пропонуються два можливих виходи із кризового стану. Перший з них вимагає повернення в тій чи іншій формі до християнських принципів світоустрою, християнському розумінню суспільства та людини. Це реанімація традиційних цінностей. Другий шлях — побудова неокастового суспільства. Один з найбільш реалістичних сценаріїв останнього описаний в антиутопії А. Зинов'єва "Глобальна людина". Це повернення на нових соціально-

технологічних засадах до стародавньо-східного принципу "кожному — своє". Фактично це неогностицизм як затвердження принципової, спочатку встановленої та непереборної нерівності людей [5].

Є. Абрамян у своєму дослідженні "Цивілізація в XXI столітті: глобальні кризи" перераховує напрямки, в яких йдуть інтенсивні роботи і в найближчому майбутньому вельми вірогідні (а в деяких випадках гарантовані) удосконалення та винаходи. Серед них, зокрема, легко доступна практично кожному жителю Землі всесвітня інформаційна мережа; цифрове телебачення, стереотелебачення, дистанційна передача запаху та стимулювання різних емоцій; широке поширення всесвітніх освітніх систем різного рівня, створення систем пошуку талановитих людей і їх індивідуального навчання; портативні індивідуальні усні перекладачі мов; виявлення та використання нових типів полів, в т.ч., біополів; удосконалення систем дистанційного керування приладами силою думки; пряме з'єднання (вживлення) обчислювальних (комп'ютерних) систем з мозком людини; широке застосування протезів м'язів і суглобів, керованих безпосередньо імпульсами мозку; подальший розвиток телескопів та іншої апаратури в космосі, що дозволяють отримувати нову інформацію про будову Всесвіту і, зокрема, про можливість (або наявності) життя в інших зоряних системах [1, с. 244 — 245].

А В. Андрущенко і В. Савельєва зазначають, що освітня політика держав в умовах інноваційно-інформаційного суспільства безпосереднім чином впливає на формування і розвиток творчого потенціалу особистості.

Саме із врахування цієї обставини й перспектив глобалізації Радою Європи визначено п'ять ключових компетенцій, якими повинні володіти всі молоді європейці :

1. Політичні та соціальні компетенції — здатність приймати на себе відповідальність, брати участь у прийнятті групових рішень, ненасильно вирішувати конфлікти, брати участь у підтримці та покращенні демократичних інститутів;

2. Компетенції, пов'язані з життям у багатокультурному суспільстві, міжкультурні компетенції, — прийняття відмінностей, повага до інших і здатність жити з людьми інших культур, мов і релігій;

3. Компетенції, що відносяться до володіння письмовою та усною комунікацією — володіння більш ніж однією мовою;

4. Компетенції, пов'язані із зростанням інформатизації суспільства, — володіння цими технологіями, розуміння їх застосування, слабких і сильних сторін і способів критичного судження стосовно інформації, поширюваної мас-медійними засобами та рекламою;

5. Здатність навчатися протягом життя в якості основи безперервного навчання в контексті як особистого професійного, так і соціального життя [2, с. 105 — 106].

А відомі українські фахівці в галузі філософії освіти М. Євтух, Е. Лузік та Л. Дибкова у своїй монографії "Інноваційні методи оцінювання навчальних досягнень" провели більш розгорнутий аналіз вимог до умінь, навичок та способів діяльності фахівця та дали їм своє трактування [3].

Існують різні стратегії розвитку творчого потенціалу особистості в умовах глобальної трансформації людства. Наприклад, у книзі "Принципи успіху" авторитетний ідеолог бізнесу XX століття Коносуке Мацусіта, засновник Matsushita Electric, що створила такі відомі бренди як Panasonic, Technics, National, представив 105 принципів успіху [4]. Інші автори пропонують свої стратегії розвитку.

Виконання цих принципів або досягнення сучасних компетенцій можна визначити як напрями формування сучасної особистості в цілому. Але оволодіння ними неможливе без власного настрою молоді на творчий пошук самого себе, бо ніхто нікого нічому не може навчити, а можна тільки навчитися. Тому надзвичайно цінною складовою стратегії розвитку творчого потенціалу особистості є формування установок на надання нею переваги складному перед простим, прагненню пізнати зміст, а не обмежитися формою. Це сприяє отриманню особистістю нетрадиційних, нестандартних розв'язків творчих задач, а також формулюванню задач, розв'язки яких потенційно приховують у собі більш значимий стрибок уперед, оскільки суперечності у змісті завжди фундаментальніші, ніж суперечності у формі, й усунення перших завжди супроводжується більш кардинальними змінами, ніж ліквідація других.

У формуванні та реалізації стратегії творчого потенціалу особистості в умовах інноваційно-інформаційного суспільства та глобалізаційних процесів можна виділити декілька провідних напрямів.

Виходячи з того, що розвиток особистості — це перш за все свідомий саморозвиток, ключовим напрямом побудови стратегії розвитку та реалізації творчого потенціалу можна визначити формування у особистості впевненості в своїй придатності до творчої діяльності. В цьому сенсі досить цікавими, на наш погляд, є дванадцять фактів про творче мислення, що сформулював М. Мікалко (Michael Michalko). На наш погляд, ці дванадцять настанов про творче мислення можуть стати основою для розробки кожною особистістю індивідуальної стратегії розвитку власного творчого потенціалу.

Серед них, зокрема, наступні: переконаність в тому, що кожна людина має творчий потенціал і народжується творцем; необхідність важкої кропіткої роботи та терпіння для досягнення мети; усвідомлення певного шляху щодо створення ідеї; наявність творчої енергії та зворотного зв'язку від реального або віртуального досвіду; розуміння альтернативних відповідей на той чи інший виклик (питання); безперервна робота щодо покращання першої, навіть гарної ідеї; правильне покладання на інтуїцію; стійкість у подоланні наслідків неправильних рішень тощо. Як зауважив свого часу А. Ейнштейн, уява важливіша, ніж знання. Знання обмежуються всім тим, що ми знаємо і розуміємо зараз, а уява охоплює увесь світ, і все, що коли-небудь ми будемо знати і розуміти.

Треба також брати до уваги, що творчість — річ парадоксальна. Аби щось створити, людина повинна не тільки мати знання, але і забувати їх; повинна бачити несподівані зв'язки у речах, але не мати психічного розладу; повинна важко працювати, але витратити також час на безділля для накопичення інформації; повинна створити багато ідей, більшість з яких є марними; повинна дивитися на одне і те ж, як усі, але побачити щось інше; повинна хотіти досягти успіху, але вміти та-

кож прийняти відмову; повинна бути наполегливою, але не впертою; повинна прислухатися до експертів, але знати, наскільки серйозно брати їх поради до уваги.

Вище йшла мова про формування творчого потенціалу особистості як про процес, який рухається в основному зовнішніми факторами, або внутрішніми природними силами, але не ставилося питання про свідому діяльність самої особистості по створенню самої себе, тобто про саморозвиток і про самореалізацію.

Для формування цілісної уяви щодо процесу розвитку творчого потенціалу, саморозвитку та самореалізації особистості в сучасних соціально-економічних і природних умовах необхідно враховувати реальні потреби особистості, що визначають внутрішні мотиви практичної творчості, і які в загальному плані можна розділити на п'ять груп: фізіологічні потреби (способи задоволення, наприклад, на виробництві: мінімальна заробітна платня, задовільні умови праці); потреби в безпеці та впевненості в майбутньому (заробітна платня вище мінімальної, соціальні гарантії); потреби в соціальних контактах (співробітництво з колегами); потреби в самоствердженні (відомість, публічне визнання заслуг); потреби в самовираженні (досягнення результатів незалежно від майбутнього визнання).

Це ті потреби, які є притаманними будь-якій особистості просто для суспільного буття. Але особливого змісту вони набувають в умовах, коли особистість свідомо ставить перед собою завдання саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації і, відповідним чином, регулювання цих потреб.

Важливим напрямом розвитку творчого потенціалу особистості є формування спрямування орієнтації особистості на творчу діяльність, як сукупність стійких мотивів і життєвих цілей людини, що утворюється на основі потреб і світогляду та проявляється в діяльності. Мотиви та життєві цілі взаємозалежні, а сама спрямованість виражає в єдності всю особистість, яка проявляється в соціальній взаємодії з іншими людьми. Професійна спрямованість особистості проявляється в її ставленні до професійної діяльності. Вона обумовлена соціально-історичними умовами розвитку суспільства, особливостями професійної діяльності, реальною соціальною взаємодією й тим, як ця психічна властивість формувалася на попередніх етапах життєвого шляху в майбутнього фахівця.

Необхідною умовою ефективної самореалізації особистості є відповідність її суб'єктивних властивостей, схильностей, здатностей і характеру практичної діяльності. Наявність таких схильностей забезпечує успіх і творчий підхід до діяльності. Механізм адаптації до творчої діяльності включає особистісні характеристики, які використовуються у взаємодії на міжособистісному рівні й у процесі адаптації особистості до нових умов.

Ці характеристики підрозділяються на такі групи: мотиваційні й емоційно-вольові (мотиви, навички, звички, здатність почувати нове тощо.); когнітивно-аксіологічні (евристичний стиль мислення, логічні навички, пізнавальні алгоритми, ціннісні орієнтації тощо); змістовно-операційні (своєчасне й високе забезпечення реалізації спонукань особистості до творчої діяльності); гностичні (творче оволодіння способами, прийманнями та засобами, необхідними для професійної діяльності); поведінкові характеристики (практичні заходи, дії, вчинки).

У процесі продуктивної діяльності творчий потенціал особистості реалізується й нагромаджується у її творчій активності. Відповідно, творчий потенціал і творча активність особистості виступають у цьому феноменологічному ряді в парі, доповнюючи одне одного. Творча активність визначається мірою залучення особистості до перетворювально-творчої діяльності на основі творчого потенціалу. Вона є умовою виявлення і розвитку творчого потенціалу особистості та механізмом реалізації її творчих здібностей. Творча активність виявляється у трьох категоріальних формах: в особистості як творчому потенціалі у вигляді інтеріоризації, у соціумі як творчому процесі діяльності у вигляді екстеріоризації з метою створення і поширення творчого досвіду і знову в особистісній інтеріоризації як творчому особистісному новоутворенні, набуваючи на основі здобутого творчого та інтелектуального досвіду нової форми особистісного саморозвитку.

Потенціал розвитку особистості, в тому числі і творчого, закладено в ній самій, її потребах та здібностях, особливо в спрямованих на саморозвиток. Серед умов, що стимулюють розвиток творчих здібностей особистості, виокремлюються такі:

- а) ситуації незавершеності або відкритості (на відміну від регламентованих, суворо контрольованих);
- б) спонукання до постановки питань;
- в) стимулювання відповідальності й незалежності;
- г) акцент на самостійних розробках, спостереженнях, почуттях, узагальненнях тощо.

Стратегія формування, розвитку та реалізації творчого потенціалу особистості була б незавершеною, якщо б вона не враховувала соціальну орієнтацію та життєву позицію особистості, якими визначається спрямування її творчої самореалізації. Адже творчий потенціал цілого ряду особистостей може бути приблизно однаковим, але самореалізація їх може здійснюватися в діаметрально протилежних напрямках саме в залежності від соціальної орієнтації та життєвої позиції кожної конкретної особистості. В цих умовах стратегія формування та розвитку творчого потенціалу особистості органічно вбирає в себе і формування її життєвої позиції.

Проблема життєвої позиції (активної життєвої позиції) має досить широку наукову базу. Не вдаючись до аналізу її сутності, тільки нагадаємо, що переважна більшість дослідників визначає її як соціально обумовлену поведінку і бажання приймати максимально активну участь в загальносуспільних і особистих проектах. Звичайно, що без активної життєвої позиції формування і розвиток творчого потенціалу особистості втрачає сенс.

Формування життєвої позиції особистості, якою визначається спрямування її творчого потенціалу та самореалізації — складний і відповідальний процес. Він вимагає великого напруження та затрати фізичних, моральних, психологічних та розумових зусиль. Цей процес супроводжується засвоєнням напрацьованого суспільного досвіду, здобутків у сфері матеріальної та духовної культури, наукових і професійних знань, світогляду, переконань та навичок, трудової й громадсько-політичної діяльності, всього того, без чого ми не можемо говорити про реальність творчого потенціалу особистості та його реалізації в повсякденній діяльності. Ра-

зом з тим, активна життєва позиція особистості, як передумова та рушійна сила її самореалізації і самовдосконалення, стає можливою за наявності відповідного творчого потенціалу. Але і творчий потенціал без активної життєвої позиції, як правило, так і залишається потенціалом.

Активна життєва позиція особистості має досить складну класифікацію. Вона може бути прогресивною або реакційною, критичною або некритичною по відношенню до тих чи інших реалій тощо. За сутністю — вона може бути суперечливою або несуперечливою, істинною або хибною чи такою, що спрямована на зміну сутності об'єктів чи окремих його властивостей і таке інше. Характеристика життєвої позиції конкретної особистості зумовлюється в головному і основному тими ж чинниками, що і її творчий потенціал. Проте, соціальна орієнтація та життєва позиція може, так би мовити, "відриватися" від творчого потенціалу особистості і може реалізуватися не в інтересах пізнання, самопізнання, саморозвитку та творіння нового, а в інтересах служіння чужим інтересам заради збагачення. Таке служіння, напевне, не можна вважати реалізацією творчого потенціалу, бо воно веде не до самореалізації і саморозвитку особистості, а до її деградації.

Висновок. Таким чином, умовою ефективної самореалізації особистості є розвитку творчого потенціалу та його реалізації. Необхідно дбати не тільки про його змістовне наповнення та розвиток, а й про потреби та готовність самої особистості до творчої діяльності, про соціальні орієнтації та життєву позицію особистості та можливості реалізації творчих потенцій в межах країни і в суспільних інтересах України.

Література

1. Абрамян Е. Цивилизация в XXI веке: глобальные кризисы / Евгений Абрамян. 4-е изд. — М. : 2009. — 315 с.
2. Вербицкий А. А. Личностный и компетентностный подходы в образовании: проблемы интеграции / А. А. Вербицкий, Г. Г. Ларионова. — М. : Логос, 2009. — 336 с.
3. Євтух М. Б. Інноваційні методи оцінювання навчальних досягнень : монографія / Микола Борисович Євтух, Ельвіра Василівна Лузік, Людмила Миколаївна Дибкова. — К. : КНЕУ, 2010. — 248 с.
4. Мацусита К. Принципы успеха / Коносуке Мацусита; [пер. с англ.]. — М. : Альпина Бизнес Букс, 2008. — 126 с.
5. Остапенко А. А. Человек исчезающий. Исторические предпосылки и суть антропологического кризиса современного образования. Монография / Андрей Александрович Остапенко, Тему́р Айт́евич Хагуров. — Краснодар : Кубанский гос. ун-т, 2012. — 196 с.
6. Шпачинський І. Л. Творчий потенціал особистості і його реалізація в умовах трансформації суспільства : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Ігор Леонідович Шпачинський; Південноукраїнський держ. педагог. ун-т ім. К. Д. Ушинського. — О : 2006. — 187 арк.

ЗРІВНОВАЖЕНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ РЕГІОНІВ

Головною метою сьогодення в Україні є те, що для вибору правильного шляху розвитку країни в майбутньому потрібно, щоб наша суспільно-економічна система була гармонічно вмонтована в систему природного середовища з тим, щоб можна було раціонально використовувати його засоби для потреб сьогоденних і прийдешніх поколінь, що в першу чергу проявляється у необхідності реалізації концепції зрівноваженого розвитку сільських регіонів. [1, с. 211] Цієї гармонії однак неможливо досягти виключно через ринковий механізм, до якого ми так прагнемо, необхідною у вирішенні цих питань є і роль держави.

Рівень розвитку суспільства є визначальним чинником зміни пріоритетів у зрівноваженому розвитку. В країнах з низьким рівнем економіки процеси зрівноваженого розвитку пов'язані в першу чергу з діяльністю, метою якої є виживання і досягнення приросту показників споживання. В країнах багатих і технологічно розвинутих, з високими доходами і рівнем споживання в зрівноваженому розвитку вбачається в першу чергу охорона природного середовища при раціональному рівні і структурі виробництва і споживання.

В українському суспільстві, при все ще незадовільних параметрах економічної і суспільної сфери починає спостерігатись, крім прагнення підвищення економічного добробуту, потреба в раціональному господарюванні засобами природного середовища, що обумовлюється об'єктивними обставинами — Україна знаходиться на межі екологічної катастрофи, і саме аграрна сфера економіки у значній мірі впливає на загострення ситуації. Подальша трансформація аграрної економіки України на основі його реформування об'єктивно повинна здійснюватись шляхом оптимального поєднання її напрямів в контексті реалізації концепції зрівноваженого розвитку сільських регіонів з врахуванням існуючих на сьогодні основних проблем українського села, наявних вже на сьогодні його сильних сторін та можливих перспективних параметрів.

Розвиток сільських територій, повинен починатися з розроблення програми розвитку окремого населеного пункту з урахуванням природних особливостей даної території (виробничих і людських ресурсів, соціальних умов та ін.). [2, с. 49]

Шляхи реалізації концепції зрівноваженого розвитку:

- підвищення рівня загальної і професійної освіченості селян;
- підвищення підприємницької освіченості самоврядування;
- розробка проектів зрівноваженого розвитку регіонів на рівні сільських рад; розширення університетської мережі служби дорадництва;
- диверсифікація сільськогосподарського виробництва;
- розвиток позасільськогосподарської сфери підприємництва, в т.ч. агротуризму і зеленого туризму;

- державне регулювання процесів розвитку всіх сфер села на основі науково обґрунтованих підходів, ліквідація диспаритету цін з використанням ринкових та адміністративних механізмів; розвиток кооперації і агропромислової інтеграції;

- вдосконалення кредитного і банківського обслуговування процесів розвитку аграрної сфери економіки у сільських регіонах.

Сьогодні особливо відчувається потреба в комплексному підході до вирішення проблем сільського розвитку, що передбачає розгляд всіх аспектів: сільського господарства, управління матеріальними ресурсами, торгівлі, як на національному, так і на регіональному рівні, екологічних аспектів, соціальних пріоритетів, питань, що стосуються об'єктів соціальної сфери, а також здійснення управління всіма цими компонентами на місцевому рівні, відносин з місцевими органами державного управління, організаціями на території громад і звичайно питання фінансування і бюджетування всіх цих компонентів.

Література

1. Панасюк Б. Я. Шлях до відродження села / Б. Я. Панасюк // Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій: матеріали 15-х річних зборів Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників. — К., 2015. — С. 211-217.
2. Прокопа І. В. Соціальні аспекти розвитку сільських територій / І. В. Прокопа // Економіка АПК. — 2008. — № 11. — С. 47-50.
3. Українське село: проблеми і перспективи / за ред. Л. О. Шепотько. — К. : Урожай, 2005. — 236

Т.І. КОЗАК,

аспірант Львівського національного університету імені Івана Франка

РЕЗУЛЬТАТИ ВИБОРІВ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ 2014 РОКУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВПЛИВУ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Значний вплив на територіальну організацію суспільства здійснюють політичні партії. Вони виступають індикаторами та координаторами політичної сфери в просторово-часових зрізах. Сучасні геополітичні виклики, а саме загроза територіальній цілісності держави, наявність регіонально-політичних суперечностей зумовили необхідність оптимізації партійно-політичної системи України. Відповідно до цього твердження, важливо проаналізувати партійну впливовість на інститут президентства в суспільно-географічних реаліях. Конфігурація електоральної підтримки слугуватиме ключовим показником впливовості, що виявляється у ході виборів.

Українське законодавство чітко окреслило права та обов'язки політичних партій під час виборів Президента. Так, кожна політична сила повинна визначитись із своїм кандидатом на посаду глави держави. Єдиний претендент може бути позапартійним або членом цієї партії. Не виключена процедура самовисування. В разі невисування кандидатів на протязі певного періоду таку політичну силу можуть ліквідувати. Дані положення дублюють саму сутність партії, адже основний вплив політич-

них партій проявляється через формування органів державної влади й місцевого самоврядування. Це впливає із самої дефініції партії, де зазначено, що її основною метою є “участь у виробленні державної політики, формуванні органів влади” [1]. Отже, політичні партії реалізують права громадян завдяки висуненню кандидатів на пост Президента України.

Електоральні симпатії виборців на позачергових президентських виборах в травні 2014 року, формувалися в умовах кардинальної трансформації політичної системи. Вона була спричинена відходом провладних політичних еліт від курсу на проєвропейську інтеграцію. Для участі в президентській кампанії було зареєстровано 23 кандидатів, що продовжило тенденцію збільшення кількості осіб, які балотуються на найвищу посаду. Згодом 2 осіб зняли свої кандидатури. Висунуті партією — 7 кандидатів, скористались процедурою самовисування — 16 кандидатів. З них 10 є членами політичних партій, а 13 безпартійних. Відсоткове співвідношення від загальної кількості кандидатів зазначено в таблиці 1.

Таблиця 1

Участь політичних партій у виборах Президента України

Рік виборів	Члени партій	Позапартійні	Самовисуванці	Висунуті партіями
2014	44 %	56 %	70 %	30 %

Із 198 партій, що мали право взяти участь у Президентських виборах 2014 року, лише 18 визначилися з підтримкою кандидатів (табл. 2).

Таблиця 2

Політична підтримка кандидатів на посаду Президента України

Політична партія	Підтримуваний кандидат
Соціалістична партія України	Богомолець Ольга
ВГО Громадянська позиція, Селянська партія України	Гриценко Анатолій
Партія регіонів	Добкін Михайло
Українська народна партія	Клименко Олександр
Народний Рух України	Куйбіда Василь
Радикальна партія Олега Ляшка	Ляшко Олег
Солідарність, УДАР, 5.10, Ліберально-демократична партія України, Об'єднані ліві і селяни, Третя Українська Республіка, Всеукраїнська Асоціація Ветеранів Афганістану	Порошенко Петро
Комуністична партія України	Симоненко Петро
ВО Батьківщина	Тимошенко Юлія
Партія регіонів	Тігіпко Сергій
ВО Свобода	Тягнибок Олег
Правий сектор	Ярош Дмитро

Результати президентських виборів [2] продемонстрували територіальні відмінності в електоральних уподобаннях. Основна боротьба за посаду Президента розгорнулася між Петром Порошенком — безпартійним кандидатом, якого підтримала найбільша кількість партій і Юлією Тимошенко — кандидатом від ВО “Батьківщина”. Вагомим фактором перемоги першого, стала відмова голови політичної партії “УДАР” Віталія Кличка від участі у виборах. Згідно соціологічних опитувань він був одним із найрейтинговіших кандидатів. Також на боці першого була перевага інформаційного впливу, адже він є власником “5 каналу”. Географія мовлення телеканалу становить понад 95 % території України. Під час президентських виборів на використання засобів масової інформації з виборчого фонду перший кандидат витратив близько 82 млн гривень, другий — 52 млн гривень. Юлія Тимошенко, здебільшого, не відповідала запитам суспільства, яке було орієнтовано на нових політичних особистостей без досвіду приналежності до старої державно-управлінської системи. Петро Порошенко, одержавши в середньому по Україні 54,70 % голосів виборців, був обраний Президентом уже в першому турі. Однак рівень його підтримки суттєво коливався по областях. Так, на Львівщині він становив 69,92 % голосів виборців, а на Луганщині — лише 33,17 %. Чим далі на схід і південь підтримка обох кандидатів зменшувалася і зростала підтримка кандидатів від проросійських політичних сил. Сумарна активність виборців становила 60,29 %. У порівнянні із попередніми президентськими виборами 2010 року дане значення зменшилось на 6-9 %. Часткове це пояснюється не значною політичною антиподністю кандидатів (Порошенко-Тимошенко, Янукович-Тимошенко).

Проводячи порівняння з політиками та політичними силами, які їх підтримують, можна виокремити декілька особливостей. Рівень підтримки керівника ВО “Батьківщина” Юлії Тимошенко в порівнянні з першим туром президентських виборів 2010 року скоротився вдвічі, з 25,05 % до 12,82 %. Також зменшилась підтримка у Сергія Тігіпка з 13,06 % до 5,23 %, лідера ВО “Свобода” Олега Тягнибока з 1,43 % до 1,16 % та “Комуністичної партії” Петра Симоненка з 3,55 % до 1,51 %. Зросла підтримка у кандидата від “Громадянської позиції” Анатолія Гриценка з 1,20 % до 5,48 %. Рівень підтримки висуванця “Радикальної партії” — Олега Ляшка, в порівнянні з результатами “РП” на парламентських виборах 2012 року збільшився в 8 разів, з 1,08 % до 8,32 %. Раніше даний кандидат не балотувався.

Про незначне посилення ролі жінок у політиці свідчать 3 претендентки на пост Президента України в 2014 році. Одна з них представляла ВО “Батьківщина”, друга — партію “Україна-Вперед!”, третя — безпартійна. Це можна вважати прогресом, бо у президентських кампаніях 1991, 1994 років жінки взагалі не були представлені. В 1999, 2004 році — 1 представник, що представляв “Прогресивну соціалістичну партію”. В 2010 році — 3 представники від партії “Віче”, “Батьківщина”, “Народно-демократичної”. Вважаємо, щоб досягти гендерного балансу, необхідно ввести квоти на представництво жінок. Вікова характеристика свідчить, що найстаршим кандидатом (61 рік) був представник “Комуністичної партії”, а наймолодшим кандидатом (40 років) представник

“Радикальної партії Олега Ляшка”. Середній вік становив 50 років. Зважаючи на це, нова вікова генерація державних лідерів повинна балотуватись з 2019-2024 років. Аналізуючи статеві-віковий портрет кандидатів помітно, що частина виборців ідентифікує свій голос згідно цих критеріїв. Значна жіноча підтримка характерна для поміркованих сил, наприклад, представниці ВО “Батьківщина” (т. зв. “жіноча партія”). Чоловіки, навпаки, голосують за рішучі передвиборчі програми, а це такі політичні сили як “Громадянська позиція”, “Свобода” (т. зв. “чоловіча партія”). Серед електорату перевагу молоді мають нові політичні лідери, часто радикального спрямування (“Правий сектор”, “Радикальна партія”), а традиційно старшого віку серед прихильників “Комуністичної партії” та “Опозиційного блоку”. На це також впливає агітаційна кампанія цих партій, яка була спрямована на соціальну сферу, що важлива для цієї частини виборців. Політичні преференції також визначає тип поселення. В селі, здебільшого, зберігається консервативність, а в місті більш прогресивне, мобільне середовище. Міське населення вагому підтримку висловило Петру Порошенку, а сільське Юлії Тимошенко, Олегу Ляшку. Відсоток виборців за національністю вказує на велику кількість українців (понад 96 %) в представника “Свободи”, росіян (близько 15 %) в представників “КПУ”, “Опозиційного блоку”. Інші національності (5%) найбільше представлені в електораті безпартійного кандидата Сергія Тігіпка. Мовна ситуація визначає політичні симпатії не лише носіїв мови, а й політичного середовища території. Проєвропейським кандидатам симпатизують виборці, які спілкуються українською, польською, словацькою, кримськотатарською, німецькою мовами. За проросійських кандидатів — російською, гагаузькою, болгарською, молдовською, вірменською. Рівномірну кількість голосів отримали претенденти від осіб з румунською, білоруською, циганською, угорською мовою спілкування. Результати виборів 2014 року демонструють тісний зв'язок російськомовних громадян із їх політичним вибором, натомість голоси україномовних громадян розподілились більш дисперсно. Серед мовних меншин простежується високий рівень політичного абсентеїзму.

Негативним моментом президентських виборів 2014 року стало непропорційне регіональне представництво кандидатів (табл. 3), що окреслило нерівномірне представлення інтересів різних соціальних груп. Найбільше кандидатів походить із Донецької, Дніпропетровської та Харківської областей. Із центральної України виділяється місто Київ, Черкаська область. Ряд західноукраїнських областей не представлені взагалі, окрім Львівської та Закарпатської. Відповідно частина виборців при голосуванні вибирають “менше зло”. В дослідженнях професора М. Дністрянського [3] висловлена думка, що Президентом України має бути представник центрально-східних регіонів. Науковець зазначає про доцільність такого формату, який впливає із історично-географічних умов та територіальних співвідношень.

Представництво кандидатів за регіонами України

Регіон	Західна Україна	Центральна Україна	Східна Україна
Кількість кандидатів	2	12	9

Після президентських виборів 2014 року політична партія “Солідарність” обирає Петра Порошенка своїм почесним головою. В серпні цього ж року партія перейменована в “Блок Петра Порошенка”. Серед основних завдань цієї політичної сили — реалізація програми президента. Парламентські вибори 2014 року приносять абсолютну перемогу пропрезидентській партії. Відтак у законодавчому органі формується парламентська більшість на основі фракції партії “Блок Петра Порошенка”. Така ситуація посилює роль президента у політичному процесі, сприяє оптимізації роботи у системі організації влади. Діяльність президента спрямована на вирішення суспільно-вагомих завдань: реформування збройних сил, децентралізацію, декомунізацію, здійснення поліцейської реформи, судової реформи і т.д. Негативний вплив на рейтинг президента має зволікання із введенням воєнного стану, не продаж своїх активів, досі не вирішене питання про безвізовий режим. Суспільство як усталена система, досить поволі реагує на кардинальні зміни, а різноманітні реформи бувають не популярними. Тим більше під час війни, де інформаційний вплив Російської Федерації, можливо, навіть не менший, ніж військовий.

На прикладі виборів Президента України 2014 року прослідковується тенденція щодо зменшення ролі політичних партій, як наслідок вузька сфера впливу та взаємодії між політичними інституціями на загальнонаціональному рівні. Дане твердження випливає із значної кількості претендентів без партійної приналежності, чимало самовисуванців. Кандидатам не вигідно відносити себе до певної політичної сили, яка вже має певний досвід функціонування в політичній системі України. Також виборці здебільшого чітко не ідентифікують себе із певною політичною силою, її ідеологією, а велику увагу надають харизматичним характеристикам особи, що балотується.

Майбутніх претендентів, на найвищу посаду в державі, відповідно до їх партійної приналежності, можна диференціювати на три умовні групи: 1. Реваншисти, що належать до партій з проросійськими геополітичними настроями (Юрій Бойко, Михайло Добкін, Геннадій Кернес, Сергій Тігіпко). 2. Реформатори, що належать до відносно нових політичних сил, або перспективні політичні лідери (Михайло Саакашвілі, Надія Савченко, Андрій Садовий, Святослав Вакарчук) 3. Політики старої системи, що представляють національно-демократичні сили (Петро Порошенко, Юлія Тимошенко, Олег Ляшко, Анатолій Гриценко, Арсеній Яценюк, Олег Тягнибок, Віталій Кличко).

На підставі політико-географічного дослідження розглянуто фактори, що формують електоральні симпатії. Окреслена доцільність зіставлення результатів виборів з соціально-географічними показниками. Запропонована ідея обов'язкової партійної приналежності президента. Партійний статус сприятиме підвищенню суспільної ролі політичних партій, їх розвитку на політико-

ідеологічних і світоглядних засадах. Дозволить покращити взаємодію президента та його партії із іншими політичними силами, гілками державної влади. Навколо постаті Президента України повинна відбутись консолідація різних частин суспільства, що спонукатиме до міжрегіонального зближення. Завдяки такій гармонійній діяльності прослідковуватимуться стабільні регіонально-політичні тенденції. Сумарний вектор впливу зрівноважуватиме загальнонаціональні інтереси.

Література

1. Закон України «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 року № 2460-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 34. — Ст. 504
2. Центральна виборча комісія України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/>
3. Дністрянський М. С. Політична географія та геополітика України. Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2010. — 344 с.

О.Є. ЯНОВСЬКА,

студентка Інституту післядипломної освіти
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ВОЄНІЗОВАНИХ СТРУКТУР ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ АТО

Вже другий рік поспіль в нашої державі триває проведення антитерористичної операції на Донбасі. При цьому великого значення набувають питання психологічної готовності солдат та офіцерів до ведення бойових дій та виконання спецоперацій на передовій, у тому числі, протистояти діяльності диверсійно-підривним групам сепаратистських режимів т.зв. «ДНР» та «ЛНР» та їх російським кураторам. У «ДНР-ЛНР» не припиняється проведення заходів, спрямованих на створення боєздатних військових формувань із залученням до їх складу російських громадян, передусім із числа діючих та колишніх військових спеціалістів. У структурах НЗФ «ДНР» існує практика «дублювання» посад командного складу військових підрозділів «радниками ЗС РФ», які входять до штатів зазначених підрозділів та займають посади заступників їх командирів.

Враховуючи зазначене, а саме військову агресію, яка постійно демонструється сепаратистами, психологічна готовність вояків перед контактом з живою силою супротивника та її тривале забезпечення все ще залишаються актуальними та такими, що потребують деталізації та розгляду, оскільки незалежно від досвіду та фаху військової справи за статистичними спостереженнями до 25% солдат та офіцерів відчувають природний страх перед боєм [1, с.12].

Ефективність дій військовослужбовця під час бою в значній мірі визначається його морально-психологічним станом. Морально-психологічний стан є резуль-

татом особливого виховання і психологічної підготовки співробітника та ґрунтується на низці складових. Так, кожен військовослужбовець, який бере безпосередню участь у бойових діях, повинен відчувати підтримку свого народу, держави, військових начальників, безпосередніх командирів і товаришів по підрозділу. Він має щоденно відчувати, що виконує особливу високу місію перед своїм народом і державою. У військових підрозділах повинна панувати атмосфера беззастережної довіри до товаришів і командирів. Водночас, крім таких загальних складових, на яких ґрунтуються морально-психологічні принципи та клімат військового підрозділу, доцільно навчати військовослужбовців окремим прийомам і методам регуляції свого психічного стану, а також стану своїх підлеглих.

Результатом підготовки військовослужбовців до виконання завдань в районі проведення АТО має бути психологічна готовність до певних дій, відповідно до поставлених оперативних завдань різного рівня складності. Ефективними методами мотивування є: організаційно-службові, морально-психологічні, педагогічні.

Організаційно-службові методи передбачають, насамперед, чітку організацію процесу діяльності, тобто — пояснення завдань, що треба виконувати та їх значущості; розподілення завдань між військовослужбовцями залежно від їх індивідуальних особливостей, здібностей, знань, вмінь та досвіду; по-можливості, встановлення часових меж виконання; контроль за процесом та результатом виконання; аналіз результатів та невдач. Не менш важливими є особистий приклад начальника відповідного підрозділу, своєчасні заохочення та стягнення, моральна підтримка з боку бойових товаришів, керівника; згуртований колектив. Застосування організаційно-службових методів сприятиме формуванню та актуалізації таких мотивів як: інтерес до діяльності, прагнення захищати український народ та Україну, бажання якісно виконувати професійні завдання, прагнення до самореалізації та самоствердження, прагнення до розумного ризику.

Іншою групою методів мотивування є морально-психологічні методи, до яких належать: створення сприятливих відносин, взаємостосунків у процесі виконання завдань і ділового спілкування; сприятливий соціально-психологічний клімат; підтримка певних традицій; заохочення щодо дотримання правових, моральних норм; протиборство з негативними неформальними правилами та проявами, негативними стереотипами й деструктивними переконаннями, аморальними діями та вчинками. Важливим, є створення умов, при яких члени оперативної групи відчували б гордість за те, що: можуть краще ніж інші виконувати завдання; здійснюють важливу та необхідну роботу як для країни, так і для її громадян. Важливим є вміння забезпечити можливість кожному проявити свої здібності, креативність, застосувати спеціальні знання, вміння та набуті навички. Це надасть змогу йому відчути свою значимість, повірити у свої можливості виконувати складні завдання, прагнути до самовдосконалення, професійного розвитку та досягнути успіху.

До морально-психологічних методів мотивування також слід віднести заохочення, воно покликане стимулювати не тільки конкретного військовослужбовця, а й інших. Для цього воно повинне сприйматися колективом як справедливе. Крім конкретних вагомих заохочень, не можна недооцінювати силу таких методів мотивування, як схвалення, визнання. Для багатьох людей перспектива схвалення як

стимулятор зусиль виявляється важніше грошей. При вираженні схвалення треба дотримуватися принципу лідерства — справедливе і рівне ставлення до всіх. Начальникам військових підрозділів слід ставитися із повагою до кожного військовослужбовця, незалежно від його посади та військового звання, вміти розпізнати його індивідуальність, оцінити й схвалити конструктивні досягнення та прагнення.

До педагогічних методів мотивування відносять: переконання, роз'яснення, приклад. Переконання апелює до свідомості. Застосовувати вказаний метод слід із врахуванням індивідуальних особливостей особи, обставин, що склалися. Переконувати можна, використовуючи значимі факти, приклади, аргументи і контраргументи, пояснюючи можливі негативні наслідки. Треба вміло поєднувати методи переконання і примусу. Обирати методи треба не тільки з врахуванням особливостей певної ситуації, але й індивідуальних особливостей військовослужбовця. Слід застосовувати індивідуальний підхід, намагатися рідше вдаватися до примусу і частіше застосовувати методи переконання, оскільки вони є більш ефективними. Для військових на передовій дуже важливим є розуміння суспільної значущості їх діяльності в районі АТО, актуальності завдання, що треба виконувати. Тому ефективним є роз'яснення цілей як особистих, так і суспільних та результатів їхнього успішного виконання.

Велику силу має педагогічний метод мотивування — приклад. Золоте правило мотивації полягає в тому, що людина ніколи не зможе одухотворити інших, якщо не буде мати натхнення сама. Вплив прикладу, відбивається у свідомості військовослужбовця і створює певні зразки для наслідування, алгоритми дій, підкріплює позитивні емоції, тим самим активізує діяльність.

Адже найголовнішим залишається подолання природного страху та стресів військовослужбовцями, особливо в умовах бою або виконання спеціальних операцій на передовій, контактуючи із супротивником. Страх блокує психологічну готовність військовослужбовця до виконання поставлених завдань [1, с.332]. Таким чином, у функціонуванні психіки військовослужбовця в бойовій обстановці проявляється низка закономірностей. Виявити їх - означає навчитися передбачати ті фізичні, моральні та психологічні випробування, з якими зустрінуться військовослужбовці в бою і реально використовувати «людський фактор» і, отже, знайти ключ до досягнення перемоги над ворогом. Як своєрідний потенціал військовослужбовця виступають емоційний настрій товаришів, раціональні моделі їх поведінки в критичних ситуаціях.

Враховуючи зазначене, з метою вдосконалення морально-психологічного стану військовослужбовців, які виконують бойові завдання в зоні проведення АТО, доцільно активізувати діяльність мобільних груп військових та цивільних психологів, які допомагають військовим адаптуватися до бойових дій, а також організувати на державному та місцевому рівнях надання комплексної психологічної реабілітації демобілізованим бійцям.

Література

1. Пенькова Н.Є. Психологічна готовність військовослужбовців Національної гвардії України до службово-бойової діяльності у процесі проведення антитерористичної операції [Текст] : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09 / Н.Є. Пенькова; Держ. служба України з надзвичайних ситуацій, Нац. ун-т цивільного захисту України. - Харків, - 2015. - 23 с.
2. Блінов О.А. Вплив страху на психологічний ресурс особистості військовослужбовця / О.А. Блінов // Вісн. Одес. нац. ун-ту. «Психологія». - 2011. - вип. 11, ч. 1. - С. 329-336

О.З. ЯРОШКО,

кандидат політичних наук,

докторант Львівського національного університету імені Івана Франка

ТРИАДА «ЛЮДИНА – СУСПІЛЬСТВО – ДЕРЖАВА» У ФІЛОСОФСЬКИХ СТУДІЯХ НАЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Актуальність, важливість, теоретичне і практичне значення, складність і багатоаспектність проблематики взаємодії людини, суспільства і держави в умовах глобалізації стимулюють наукові пошуки у цій царині, що постійно збагачуються сучасною практикою.

Мета цього дослідження — висвітлення особливостей і закономірностей взаємовідносин у триаді «людина — суспільство — держава» в українських наукових кваліфікаційних працях філософського профілю з вивчення національного розвитку Українського народу.

Джерельною базою цього дослідження слугують докторські і кандидатські дисертації філософського профілю за період 2009—2015 років за науковою спеціальністю 09.00.03 — соціальна філософія та філософія історії, авторами яких є: Дев'ятко Н.В., Дубінін В.В., Духовна-Кравченко О.С., Кочилкова Н.С., Нестеренко Г.О., Скворець В.О., Скловський І.З., Чхеайло А.А., Цупруненко З.В. і Шандор Ф.Ф. [1-5; 7-11]. У цих філософських дослідженнях у контексті вивчення націогенези Українського народу розробляються такі феномени: національна ідея, її метафізика, патріотизм, національна самосвідомість, національна ідентичність, порубіжна ідентичність, націоналізм, національна еліта, правова ментальність, національне виховання, ідеологія, національний міф, міфологічний образ України, виживання людини і суспільства, його життєздатність, життєустрій народу, інтерес народу і самовідтворення української політичної нації [1, с. 12-15; 2, с. 22-26; 3, с. 11-14; 4, с. 13-15; 5, с. 21-25; 7, с. 24-27; 8, с. 17-20; 9, с. 14-15; 10, с. 10-12; 11, с. 28-32]. Зазначимо, що власне філософські дослідження проблематики національної ідентичності та менталітету в Україні у контексті висвітлення взаємин у триаді «людина — суспільство — держава» розглядаються нами в окремій праці.

Проблематика соціальної філософії та філософії історії як впливає з формули цієї наукової спеціальності сфокусована на вивченні закономірностей життєдіяльності суспільства, його структури та механізмів соціальних процесів,

а також історичного процесу, його закономірностей, «механізму» та чинників перебігу [6]. У дисертаціях з філософських наук вище зазначених авторів суспільство фігурує як один із ключових об'єктів вивчення [1, с. 12-15; 2, с. 22-26; 3, с. 11-14; 4, с. 13-15; 5, с. 21-25; 7, с. 24-27; 8, с. 17-20; 9, с. 14-15; 10, с. 10-12; 11, с. 28-32]. В цілому, простежується тенденція до пошуку балансу у тріаді «людина — суспільство — держава» у філософських дослідженнях національного розвитку України [1, с. 12-15; 3, с. 11-14; 4, с. 13-15; 7, с. 24-27; 8, с. 17-20; 11, с. 28-32], в тому числі вплив на нього навколишнього природного середовища [10, с. 10-12]. Окремі ж автори в межах їхньої наукової проблематики більшу увагу приділяють або державній і суспільній компонентам [2, с. 22-26; 5, с. 21-25], або суспільній і людській [9, с. 14-15].

Таким чином, філософським дослідженням націогенези Українського народу у контексті взаємовідносин у тріаді «людина — суспільство — держава» притаманна тенденція до пошуку балансу у цих складних і різноманітних взаєминах, хоча окремі дослідники більше уваги приділяють вивченню взаємодії держави і суспільства чи суспільства і людини у руслі їхньої конкретної наукової проблематики.

Література

1. Дев'ятко Н. В. Міфологічний образ України як світоглядно-комунікативний феномен : соціально-філософський аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук. : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Н. В. Дев'ятко. — Дніпропетровськ : [б. в.], 2013. — 19 с.
2. Дубінін В. В. Інтерес народу як предмет соціально-філософського аналізу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філос. наук. : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / В. В. Дубінін. — К. : [б. в.], 2011. — 32 с.
3. Духовна-Кравченко О. С. Взаємозв'язок патріотизму та національної ідеї у становленні сучасної держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук. : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / О. С. Духовна-Кравченко. — К. : [б. в.], 2012. — 18 с.
4. Кочилкова Н. С. Дилема державотворення постсучасних націй в умовах порубіжжя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук. : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Н. С. Кочилкова. — Харків : [б. в.], 2012. — 18 с.
5. Нестеренко Г. О. Самовідтворення української політичної нації : принципи та механізми : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філос. наук. : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Г. О. Нестеренко. — К. : [б. в.], 2009. — 32 с.
6. ПАСПОРТ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 09.00.03 — соціальна філософія та філософія історії (філософські науки) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.niss.gov.ua/passport090003.html [Дата перегляду - 5 травня 2016 р.]
7. Скворець В. О. Життєустрій народу : соціально-філософський аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філос. наук. : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / В. О. Скворець. — Дніпропетровськ : [б. в.], 2013. — 33 с.
8. Скловський І. З. Метафізика української ідеї в контексті її етнонаціональних змін на межі тисячоліть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філос. наук. : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / І. З. Скловський. — Одеса : [б. в.], 2013. — 27 с.

9. Чхеайло А. А. Феномен виживання : соціально-філософський аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філос. наук. : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / А. А. Чхеайло. — Харків : [б. в.], 2012. — 19 с.
10. Цупренко З. В. Життєздатність суспільства : соціально-філософський аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук. : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / З. В. Цупренко. — Запоріжжя : [б. в.], 2015. — 16 с.
11. Шандор Ф. Ф. Соціально-філософська рефлексія феномену української національної самосвідомості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філос. наук. : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Ф. Ф. Шандор. — К. : [б. в.], 2013. — 39 с.

УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

О.В. БРАСЛАВСЬКА,

аспірант відділу економічних проблем розвитку промислового виробництва
Інституту економіки промисловості НАН України, м. Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ОЦІНКИ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ХІМІЧНОЇ ГАЛУЗІ В КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Політика підприємства передбачає формування стратегії модернізації, заснованої на виборі тих чи інших управлінських рішень. Складність вибору ефективного рішення по модернізації підприємства полягає в багатоплановості його впливу на всі сфери подальшої діяльності підприємства.

Основні проблеми вибору напрямків та оцінки ефективності модернізації підприємств хімічної галузі пов'язані як з фінансовими труднощами, так і з особливостями інноваційного процесу, які полягають у наступному:

1. Недостатня розробленість області наукових досліджень, пов'язаних з оцінкою напрямків модернізації, що забезпечують підвищення ефективності діяльності підприємства. Способи та методи оцінки ефективності модернізації ґрунтуються на порівнянні витрат і кінцевих результатів. Але кінцевий результат може бути отриманий тільки при всебічній оцінці діяльності підприємства.

2. Ефект від реалізації процесів модернізації багатогранний і зачіпає не тільки фінансові аспекти, але може мати і соціальні, екологічні та інші наслідки. Тому для всебічної оцінки ефективності модернізації підприємств необхідно враховувати не тільки кількісні, але і якісні показники. Можливі ситуації наявності суперечливих критеріїв оцінки, коли поліпшення будь-якого з критеріїв призводить до погіршення інших. Тому визначення найбільш бажаних альтернатив повинно здійснюватися на основі багатокритеріального вибору.

3. Багато проектів модернізації розраховані на перспективу, тому мають тривалий термін окупності. Період, в межах якого здійснюються витрати на реалізацію проекту і забезпечуються доходи, займає значний проміжок часу.

4. Інноваційна діяльність і модернізація підприємства характеризується постійною мінливістю зовнішнього середовища, в зв'язку з появою нових технологій, товарів, послуг на ринку. Трапляється, що підприємства відмовляються від реалізації інноваційних проектів через невизначеність результату, що стримує процеси впровадження інновацій і посилює технологічне відставання промислових організацій.

Таким чином, невирішеність ряду вище означених проблем в сфері модернізації хімічних підприємств вимагає розробки методології, яка дозволить більш об'єктивно провести комплексну оцінку виробничого потенціалу з метою організації подальшої модернізації.

Певна кількість науковців пропонують проведення оцінки виробничого потенціалу на основі використання та аналізу економічних показників при цьому допускаючи можливість поєднання ресурсного, дохідного та порівняльного підходів [1-4]. Але при цьому показники, що характеризують інноваційну діяльність промислових підприємств, не оцінюються в повній мірі. Результатом цього є недостатня інформативність аналізу, що призводить до несвоєчасного прийняття управлінських рішень, важливих для промислових підприємств і економіки в цілому.

До науковців які вважають що оцінка виробничого потенціалу повинна відбуватися через відношення інноваційної сприйнятливості системи можна віднести Косицьки Д., Перерву П.Г., Косенка А.П. На думку авторів, розмір виробничого потенціалу підприємства залежить від кількості інновацій, що використовуються для забезпечення нормального функціонування підприємства та кількості вироблених нових різновидів основної продукції [5, стор. 140].

На наш погляд, також при оцінці виробничого потенціалу та виявлення напрямків модернізації, крім комплексного багатокритерійного аналізу економічних, технічних, екологічних, соціальних, інноваційних факторів необхідно врахувати обмеженість різних видів ресурсів, необхідних для ведення інноваційної діяльності.

Пропонується оцінювати виробничий потенціал хімічного підприємства на основі застосування системи показників та розробки нормативних значень зазначених показників.

Відповідно до запропонованої методики, для оцінки виробничого потенціалу підприємства визначаються значення системи показників за такими компонентами:

1. Кадровий компонент виробничого потенціалу;
2. Технологічний компонент виробничого потенціалу;
3. Науково-технічний компонент виробничого потенціалу;
4. Організаційно-управлінський компонент виробничого потенціалу.

Значення показників підприємства за вказаними групами порівнюються з нормативними для прийняття рішень щодо визначення напрямів вдосконалення і розвитку виробничого потенціалу підприємства.

Пропоновані в якості використовуваних в рамках методики показники і їх ієрархічна структура представлені в табл. 1.

Запропонований підхід до визначення та оцінки виробничого потенціалу на основі системи показників, дозволяє провести оцінку виробничого потенціалу підприємства з метою організації процесу модернізації.

Використовуючи розроблений комплекс показників в якості основи для аналізу проектів модернізації, в перспективі можна давати прогноз стану підприємства з точки зору реалізації його виробничого потенціалу, шляхом порівняння прогнозних показників до нормативних.

Таблиця 1

Показники оцінки виробничого потенціалу хімічного підприємства

№ п/п	Показник	Метод роз- рахунку	Розшифровка показників використову- ваних для розрахунку
1. Кадровий компонент виробничого потенціалу			
<i>1.1. Структура кадрів</i>			
1	Рівень освіти	$P_{во} / P_{заг}$	$P_{во}$ - кількість персоналу з вищою освітою; $P_{заг}$ - загальна кількість персоналу
2	Наявність наукового ступеня	$P_{нс} / P_{заг}$	$P_{нс}$ - кількість інженерно - технічного персоналу з науковим ступенем; $P_{заг}$ - загальна кількість персоналу
№ п/п	Показник	Метод роз- рахунку	Розшифровка показників використову- ваних для розрахунку
3	Наявність розробок	$P_{нір} / P_{заг}$	$P_{нір}$ - кількість інженерно - технічних працівників які мають науково-дослідні розробки; $P_{заг}$ - загальна кількість персоналу
<i>1.2. Наявність системи мотивації до інноваційної діяльності</i>			
1	Розмір основної заробітної плати	$Z_n / Z_{гал}$	Z_n - середня заробітна плата персоналу; $Z_{гал}$ - середня заробітна плата по підприємствам галузі
2	Преміювання за організацію інноваційної діяльності	$M_{нір} / M_{прем}$	$M_{нір}$ - середній розмір премії за участь в науково-дослідних розробках; $M_{прем}$ - загальний преміальний фонд по підприємству
<i>1.3. Підвищення кваліфікації</i>			
1	Періодичність стажувань		Фактичні значення за попередній період
2	Кількість публікацій		Фактичні значення за попередній період
3	Зміна продуктивності праці		Фактичні значення за попередній період
2. Технологічний компонент виробничого потенціалу			
<i>2.1. Стан виробничих фондів</i>			
1	Співвідношення площі дослідного виробництва до загальної виробничої площі	$ПЛ_{д} / ПЛ_{заг}$	$ПЛ_{д}$ - площа займана дослідним виробництвом; $ПЛ_{заг}$ - загальна виробнича площа підприємства
2	Частка дослідних зразків в загальному обсязі випуску	$O_{д} / O_{заг}$	$O_{д}$ - обсяг випуску дослідних зразків; $O_{заг}$ - загальний обсяг випуску

2.2. Виробництво нових видів продукції (технологій)			
1	Сума витрат на впровадження	$B_{впр} / B_{заг}$	$B_{впр}$ - сума витрат на впровадження нової продукції у виробництво; $B_{заг}$ - загальна сума витрат по підприємству
2	Трудомісткість впровадження	$T_{впр} / T_{пр}$	$T_{впр}$ - трудомісткість впровадження нової продукції (технології); $T_{пр}$ - трудомісткість поточного виробничого процесу

Продовження таблиці 1

3	NPV	$NPV_{пл.} / NPV_n$	$NPV_{пл.}$ - планова величина чистого дисконтованого доходу від реалізації проекту інноваційного характеру; NPV_n - поточне значення чистого дисконтованого доходу від поточної діяльності
4	Зміна термінів освоєння нової продукції	$T_{ін} / T_{пот}$	$T_{ін}$ - терміни освоєння інноваційної продукції (технології); $T_{пот}$ - терміни освоєння поточної продукції (технології)

3. Науково-технічний компонент виробничого потенціалу

3.1. Проведення прикладних і пошукових досліджень

1	Кількість тем	$K_{тем} / П_{інт}$	$K_{тем}$ - кількість тем які знаходяться в розробці; $П_{інт}$ - загальна кількість інженерно - технічного персоналу
2	Відповідність теми інноваційної стратегії	$K_{тем ін.} / K_{тем}$	$K_{тем ін.}$ - кількість тем відповідних обраної інноваційної стратегії; $K_{тем}$ - загальна кількість тем знаходяться в розробці
3	Терміни проведення досліджень	$T_{ін} / T_{тр}$	$T_{ін}$ - терміни проведення досліджень по інноваційній тематиці; $T_{тр}$ - терміни проведення досліджень за традиційною тематикою
4	Витрати на організацію проведення досліджень	$B_{ін} / B_{заг}$	$B_{ін}$ - витрати на проведення досліджень по інноваційній тематиці; $B_{заг}$ - загальні витрати на НДДКР

3.2. Взаємодія з іншими суб'єктами інноваційної сфери

1	Кооперація	$K_{тем coop} / K_{тем}$	$K_{тем coop}$ - кількість тем, які виконуються в кооперації; $K_{тем}$ - загальна кількість тем
---	------------	--------------------------	---

2	Спеціалізація	$K_{тем\ спец} / K_{тем}$	$K_{тем\ спец}$ - кількість тем, відповідних спеціалізації підприємства; $K_{тем}$ - загальна кількість тем
4. Організаційно-управлінський компонент виробничого потенціалу			
1	Стандартизація	$C_{ін} / C_{пот}$	$C_{н}$ - кількість нових стандартів випущених на основі інноваційних розробок; $C_{пот}$ - поточна кількість стандартів
2	Планування	$C_{пл.ін.} / C_{пл.}$	$C_{пл}$ - планова кількість розроблюваних тем інноваційного характеру; $C_{заг}$ - загальна планова кількість розроблюваних тем

Література

1. Лапин Е.В. Оценка экономического потенциала предприятия: монографія / Е.В. Лапин. — Сумы: Университетская книга, 2004. — 360с.
2. Воронкова А. Э. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация. Монография / А. Э. Воронкова. — Луганск : Изд — во Восточноукр. нац. ун-т, 2000. — 315 с.
3. Ішук С. О. Виробничий потенціал промислових підприємств: проблеми формування і розвитку. Монографія / С. О. Ішук. — Львів : ІРД НАН України, 2006. — 278 с.
4. Должанський І.З., Загорна Т.О. та ін. Управління потенціалом підприємства: навч. пос. / І.З. Должанський, Т.О. Загорна, О.О. Удалих, І.М. Герасименко, В.М. Рашупкіна — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 362 с.
5. Косицьки Д, Перерва П. Г., Косенко А. П. Стратегічне управління виробничим потенціалом і підвищення конкурентоспроможності підприємства : зб. наук. пр. НТУ «ХПІ» [Тематичний випуск «Технічний прогрес і ефективність виробництва»]. / Д. Косицьки, П. Г. Перерва, А. П. Косенко. — Харків — 2010. — №62. — 179 с.

Н.І. ОБУШНА,

кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри державного менеджменту
Національної академії державного управління при Президентові України

ОСОБЛИВОСТІ ПОНЯТІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ ЩОДО ТРАКТУВАННЯ ДЕФІНІЦІЙ “ПУБЛІЧНИЙ АУДИТ” ТА “ДЕРЖАВНИЙ АУДИТ”

Процеси демократизації, децентралізації державної влади в контексті розвитку громадянського суспільства, поглиблення його впливу на здійснення владних відносин в Україні надзвичайно загострили необхідність модернізації політико-управлінських систем на засадах партнерської взаємодії між державою та суспільством та обумовили перегляд парадигми державного управління у напрямку запровадження ідеології та принципів громадянського суспільства, а також — реальних демократичних механізмів підзвітності органів публічної влади, у першу чер-

гу, у сфері державного фінансового контролю (ДФК). Реалізація такого завдання в нашій державі вимагає переходу від сформованого адміністративно-бюрократичного типу ДФК (як виключної сфери діяльності спеціалізованих органів виконавчої влади) до сучасного аудиту публічного сектора (заснованого на демократично визначених нормах, стандартах і процедурах контрольної діяльності) як специфічної форми реалізації публічного врядування, що забезпечує можливість оцінювання результатів діяльності органів публічної влади та виступає запорукою ефективності здійснюваних владою реформ і важливим інструментом боротьби з правопорушеннями в економічній сфері, корупцією тощо.

Водночас з позицій методології наукового пізнання визначення сутності понять є вихідним моментом дослідження будь-якого явища чи процесу. Відповідно робота з поняттями та категоріями є дуже важливим напрямом наукової рефлексії в системі публічного управління, який надає визначеності науково-теоретичному мисленню загалом та фіксує структуру фундаментальних знань у сфері публічного аудиту зокрема як важливого модернізаційного механізму сучасного державного управління. У зв'язку з цим за існуючих умов розвитку теоретико-методологічних та прикладних засад публічного аудиту в Україні виникає завдання філософського осмислення, формування та систематизації окремих його теоретичних положень, які можуть прояснити зміст та співвідношення понять “державний аудит” і “публічний аудит” у сфері публічного управління, оскільки вони наразі нерідко ототожнюються.

Загалом у сучасній світовій практиці аудит часто розглядається як “визначення фінансового здоров'я” економічного суб'єкта, державної організації або органу державного управління. У зв'язку з цим у директивних документах INTOSAI визначено, що “аудит публічного сектору в цілому є систематичним процесом об'єктивного отримання і оцінки доказів, необхідних для обґрунтування висновків щодо відповідності наявної інформації встановленим критеріям” [1, с. 4].

За кордоном проведення аудиту публічного сектору частково покладено на спеціальні органи, які характеризуються організаційною, функціональною та фінансовою незалежністю — вищі органи державного аудиту. Для координації їх дій створена Міжнародна організація вищих органів аудиту (INTOSAI). А сам аудит, який проводиться незалежними державними органами, називають державним (пізніше — публічним) аудитом.

За Статутом Міжнародної організації вищих органів аудиту (INTOSAI), ухваленим у 1992 р. (в редакції 2007 р.), вищий національний орган аудиту (Supreme Audit Institution) є публічним органом держави або наддержавної організації, який призначений, створений або організований на підставі закону чи інших формальних дій держави або наддержавної організації з метою здійснення в незалежний самостійний спосіб вищих функцій публічного аудиту з боку держави або наддержавного організації з або без юрисдикційної компетенції.

Такий новаторський підхід пов'язаний насамперед з визнанням пріоритету функцій контрольних органів та професійних стандартів їх діяльності відносно їх інституціональної побудови. На сьогодні він властивий країнам зі сталою демократичною традицією, яка серед іншого проявляється у великій ролі організаційно

оформленого суспільного впливу на державну владу. Відповідно таку систему ДФК доцільно визначити як публічно-аудиторську, оскільки вона ґрунтується на принциповому визнанні можливості залучення до контрольної-ревізійної діяльності недержавних аудиторських органів, які діють чітко в межах встановлених державою правил і стандартів.

В Україні, на жаль, проблеми пошуку нової парадигми державного управління та теоретичного обґрунтування процесу модернізації політико-управлінських систем на засадах партнерської взаємодії між державою та суспільством набули особливої актуальності лише наприкінці ХХ — на поч. ХХІ ст. Відповідно в країні тривалий час у сфері ДФК залишався панівним так званий традиційний підхід (адміністративно-бюрократичний), який акцентує увагу на пріоритетній ролі адміністративних органів, що монопольно здійснюють контрольні функції від імені держави або носія суверенної державної влади, та характеризується обмеженою участю громадянського суспільства у державному управлінні. Означеному підходу відповідає й правове трактування змісту поняття “державний фінансовий аудит”, яке зафіксовано у ГКУ (ст. 363) і в Законі України “Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні” (ст. 3, в ред. від 16.10.2012 р.) [2]: “Державний фінансовий аудит є різновидом державного фінансового контролю і полягає у перевірці та аналізі органом державного фінансового контролю фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку і достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю”.

Практика впровадження засад публічного аудиту свідчить, що у трансформаційних суспільствах, в яких існує нагальна необхідність підвищення ефективності та відкритості державного управління, еволюція публічного аудиту йде тернистим шляхом і супроводжується неабиякими колізіями. Зокрема, у теорії та практиці державного управління таких країн до цього часу не розроблено чітко сформованого понятійного апарату щодо публічного аудиту, відповідно немає єдиного системного розуміння сутності та особливостей сучасного інституту публічного аудиту

У зв’язку з цим В. Франц [3] звертає увагу на той факт, що публічний аудит часто трактують у вузькому сенсі, зводячи виключно до перевірки фінансової діяльності та звітності державних структур, однак сучасні реалії та практичний досвід, накопичений в процесі функціонування даної сфери, визначають необхідність більш широкого розуміння цього явища. Аналогічну думку виказує й Є. Рябова [4], яка констатує, що “спектр завдань публічного аудиту набагато ширше, ніж державного фінансового контролю”.

З урахування вищевикладеного, Франц В. [3] публічний аудит визначає як “реалізацію незалежного та об’єктивного публічного контролю за процесами і результатами діяльності органів влади, пов’язаної з впливом на соціально-політичні та економічні процеси, з розпорядженням суспільними ресурсами, формуванням інституційного середовища”. Такий підхід дійсно дозволяє відійти від радянських стереотипів, що обмежують поняття “аудит” виключно підприємницькою діяльністю у сфері бухгалтерського обліку і фінансової звітності суб’єктів господарювання.

Поряд з цим науковець підкреслює тісний взаємозв'язок поняття “публічного аудиту” з поняттям “публічного контролю”, який є імперативним та диспозитивним методом регулювання системи публічних відносин у суспільстві.

Інший методологічний підхід пропонує Голова Рахункової палати РФ Степашин С. В., який розглядає державний аудит як систему зовнішнього, незалежного публічного аудиту діяльності органів державної влади з управління суспільними ресурсами (фінансовими, матеріальними, інтелектуальними). Тобто таким визначенням автор насамперед акцентує увагу на таких визначальних особливостях сучасного державного аудиту як незалежність та публічність, що дозволяє розглядати такий аудит як один “... із сучасних інститутів соціального контролю, який виникає в умовах поширення ідей гуманізму та свободи як інституційний відгук на зміну уявлень людей про ієрархію взаємин між державою, суспільством і людиною” [5, с. 15].

З таким підходом доцільно погодитися, оскільки за умов налагодження діалогу між представниками влади та активною частиною громадянського суспільства в Україні особливої актуальності набуває поняття “публічність”, яка в наш час є критерієм успіху та розуміння громадськістю всіх складових державного управління в країні. Відповідно інтерпретація класичного поняття “державний аудит” в контексті публічності є запорукою його прозорості чесності та довіри зі сторони представників громадянського суспільства.

При цьому важливо відмітити, що поняття “державний аудит” і “публічний аудит” не є абсолютно тотожними, так як:

1) методологічним підґрунтям модернізованої системи ДФК на основі становлення нової моделі аудиту публічного сектору (Public Sector Auditing), яка поширена в передових демократичних країнах світу, стали “Теорія комунікативної дії” Ю. Габермаса та концепція Good Governance, на відміну від веберівської концепції “раціональної бюрократії”, що заклала теоретичні засади попередньої моделі ДФК — аудиту державного (тобто підпорядкованого уряду) сектору (Government Sector Auditing);

2) публічний аудит, на відміну від державного, може здійснюватися не лише державними органами, а й іншими суб'єктами суспільних відносин в тріаді “державна - бізнес - громадянське суспільство” в інтересах результативного та ефективного функціонування (розвитку) органів публічної влади. Це дозволяє розглядати публічний аудит як функцію взаємодії системи державного (муніципального) управління та суспільства. І в цьому контексті він виступає вагомим фактором розвитку громадянського суспільства;

3) основу публічного аудиту становить, як правило, саме державний аудит, який здійснюється відкрито, гласно; його результати стають відомі суспільству, можуть стати предметом обговорення громадянами. Тому, державний аудит, який здійснюється органами зовнішнього державного фінансового контролю/вищими органами аудиту, має бути публічним аудитом. Його результати публікуються, обговорюються представниками населення в законодавчих (представницьких) органах;

4) предметом публічного аудиту є не тільки окремі сфери діяльності, а й діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування в цілому, пов'язана з впливом на соціально-політичні та економічні процеси, з розпорядженням суспільними ресурсами, формуванням інституційного середовища;

5) професійні стандарти аудиту публічного сектору виробляються, ухвалюються та змінюються виключно недержавними фаховими організаціями, що діють у відповідності із національним законодавством. Так, у 2013 р. Комітет з професійних стандартів INTOSAI затвердив нові Фундаментальні принципи аудиту публічного сектору (ISSAI 100 Fundamental Principles of Public-sector Auditing), які змінили колишній стандарт Базових принципів державного (урядового) аудиту (ISSAI 100 – Basic Principles in Government Auditing);

6) у рамках публічного аудиту у відповідності до нових стандартів аудиту публічного сектору (ISSAI 100 Fundamental Principles of Public-sector Auditing) виокремлюється три види аудиту — фінансовий аудит (financial audit), аудит відповідності (compliance audit) та аудит адміністративної діяльності (performance audit), який набуває пріоритетного значення. при цьому основою попередньої моделі контрольної діяльності є лише фінансового аудиту.

Отже, підсумовуючи існуючі теоретико-методологічні підходи до визначення поняття “публічний аудит”, ми пропонуємо його сутність трактувати таким чином: *публічний аудит* — система відкритого зовнішнього аудиту діяльності органів публічної влади з питань дотримання й розвитку суспільних цінностей та управління/розпорядження суспільними ресурсами, що здійснюється незалежними інститутами на замовлення/за участю суб'єктів громадянського суспільства, які різним чином взаємодіють з владними структурами з метою забезпечення законної, ефективної, результативної та прозорої їх діяльності та вироблення рекомендацій щодо модернізації публічного управління. Такий системний підхід до трактування змісту поняття “публічний аудит” дозволяє розглядати його: по-перше, не просто як інструмент виявлення фінансових порушень, а вже як цілісну систему, призначену допомагати удосконалювати (модернізувати) діяльність органів публічної влади зокрема та систему державного управління загалом з використанням сучасної ідеології та принципів громадянського суспільства; по-друге, як системну форму реалізації незалежного та об'єктивного публічного контролю за процесами й результатами діяльності органів публічної влади на всіх рівнях публічного управління, пов'язаної з впливом на соціально-політичні та економічні процеси, з розвитком суспільних цінностей, з управлінням суспільними ресурсами, формуванням інституційного середовища та ін.

Література

1. ISSAI 100 Fundamental Principles of Public-Sector Auditing / INTOSAI Professional Standards Committee (2013). — 16 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.issai.org/media/69909/issai-100-english.pdf>
2. Закон України “Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні” від 26 січня 1993 р. № 2939-XII (в редакції від 16 жовтня 2012 р. № 5463-VI) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2939-12>.

3. Франц В.А. Высшее образование в сфере публичного аудита: практические потребности и инновации /В. А. Франц, О. Б. Франц // Вопросы управления: Электронный журнал. — 2012. — Режим доступа : <http://vestnik.uaipa.ru/en/issue/2012/04/20/>
4. Рябова Е.В. Государственный аудит: возможность закрепления данного понятия в российском законодательстве / Е.В. Рябова // Юридический мир. — 2013. — № 2. — С. 15.
5. Степашин С.В. Государственный аудит и экономика будущего / С.В. Степашин. — Москва : Наука, 2008. — 608 с.

УДК 657.3

П.Д. КАМИНСЬКИЙ,

кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку та аудиту,
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

О.С. РІЗВА,

студентка магістратури Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЙ «СОЦІАЛЬНЕ ІНВЕСТУВАННЯ» ТА «СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНЕ ІНВЕСТУВАННЯ». СВІТОВА ТА НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА

Протягом останнього десятиріччя, перед урядом держави та керівниками великих корпорацій і фінансово-промислових груп особливо гостро постає питання нездатності фінансування соціально незахищених верств населення за рахунок власних коштів держави. Це пов'язано з тим, що держави ще не зовсім оговталися від світової фінансової кризи 2008 року та з нестабільною політичною ситуацією останніх років у більшості країн.

Рішенням проблеми може стати впровадження соціальних інвестицій як способу реалізації корпоративної соціальної відповідальності за допомогою цільових програм, які відповідають потребам основних груп зацікавлених осіб-споживачів, персоналу, місцевих громад [1].

Дослідженнями сутності та проблем соціального інвестування займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені як Василик А.В., Омелянович Л.О., Бондаренко А.В., Нестерова Н.С., Шibaєва Н. А., Литовченко С. Є., Яневич Н. Я., К. Дж. Коутон, П. Остхоф та інші.

Мета роботи полягає у розкритті сутності і порівнянні понять «соціальне інвестування» і «соціально-відповідальне інвестування» та ознайомленні з процесом впровадження такого роду інвестицій в економічне життя України та країн світу.

У сучасному вітчизняному середовищі соціальні інвестиції — це не нове явище, вони виникли ще у ХІХ столітті. Потрібно відзначити, що ці два поняття не є тотожними. Соціально-відповідальне інвестування полягає в прийнятті інвестиційних рішень, що не лише ґрунтуються на фінансових міркуваннях, а й враховують те, у що саме будуть інвестовані кошти, якими повинні бути наслід-

ки для навколишнього середовища, місцевої громади, а також враховують соціальну свідомість. [2]

У свою чергу поняття «соціальні інвестиції» є більш вузьким та означає вкладення коштів в об'єкти соціальної сфери. Ігнатович Д. М. трактує це поняття наступним чином: «Соціальні інвестиції — це інвестиції, які здійснюються державою, бізнесом та фізичними особами з метою отримання позитивного соціального ефекту, що полягає в покращенні якості життя населення та збільшенні людського капіталу суспільства» [3].

Таким чином, головна відмінність цих двох понять полягає в тому, що соціальні інвестиції безпосередньо спрямовані на поліпшення відносин із зовнішніми та внутрішніми зацікавленими сторонами, тобто зі стейкхолдерами (англ. stakeholder) компанії, а соціально-відповідальне інвестування діє непрямым способом, тобто так, щоб компанія робила все необхідне для поліпшення політики і практики.

Соціальні інвестиції — це, в першу чергу, бізнес, тобто діяльність суб'єктів інвестиційних відносин, яка спрямована на отримання певного корисного ефекту від суспільства [4]. Така діяльність на сьогодні досить розвинута у США і країнах Європи.

В Ізраїлі, наприклад, важливими сферами соціального інвестування виступають освіта дітей із малозабезпечених сімей, боротьба з насильством серед молоді, боротьба з дорожньо-транспортними пригодами, створення (підтримка) сховищ для жінок, що піддаються насильству, екологія, зміцнення толерантності в суспільстві, заходи в сфері культури та мистецтва [4].

Стосовно України можна сказати, що розвиток соціальної відповідальності бізнесу майже повністю консолідувався навколо міжнародних організацій та проектів. На сьогодні маємо такі результати:

1) існує Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України та Український фонд соціальних інвестицій (УФСІ) (Постанова Кабінету Міністрів України від 28.04.2000 №740) [6];

2) близько 100 вітчизняних компаній декларують власну соціальну відповідальність, водночас лише 13 з них публікують відповідні звіти і 24 компанії декларують на корпоративних веб-сайтах діяльність в окремих категоріях соціальної відповідальності бізнесу [7].

Українська компанія «АрселорМіттал Кривий Ріг», яка займається інвестуванням в турботу про довкілля, також не залишилася позаду. Пріоритетною сферою для цієї компанії є мінімізація впливу на навколишнє середовище: щорічно від 12 до 17% від загальних інвестицій в технічне переоснащення основних виробничих фондів спрямовуються на будівництво та капітальні ремонти природоохоронних об'єктів підприємства. З 2010 року ПАТ «Арселорміттал Кривий Ріг» виділяє кошти на реалізацію соціальних проектів у галузі освіти, охорони здоров'я та утримання інфраструктури міста. У 2015 році компанія надала фінансову підтримку в реалізації міських соціальних проектів на суму 15 млн.грн., які дозволять підвищити рівень комфортного проживання в Кривому Розі [8].

Підбиваючи підсумки стає зрозумілим, що соціальне та соціально-відповідальне інвестування відіграє важливу роль в житті компаній та їх працівників, які, в першу чергу, є громадянами певної держави, а вже потім робітниками певної організації. Щоб розкрити наявний потенціал розвитку соціального інвестування в Україні, потрібно працювати в напрямку вирішення існуючих проблем, таких як нерозуміння власниками бізнесу тієї ролі, яку відіграє колективна соціальна відповідальність в процесі стратегічного розвитку компаній; незадоволення окремих верств суспільства заходами щодо реалізації колективної соціальної відповідальності, які проведені компаніями; нецільове використання коштів, що виділяються на соціальні програми.

Література

1. Бондаренко А.В., Омелянович Л.О. Соціальне інвестування як фактор забезпечення соціально-економічного розвитку держави// Вісник Донбаської національної академії будівництва і архітектури. — 2009. — № 5(79). — с.201–203.
2. Костюк, О. М. Соціально-відповідальне інвестування: основні тренди в американській та європейській практиці [Текст] / О. М. Костюк, Я. І. Мозговий // Вісник УАБС. — 2011. — № 2(31). — с. 79–83.
3. Игнатович Д. Н. Классификация социальных инвестиций [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.e-rej.ru/Articles/2012/Ignatovich.pdf>
4. Леонова И. В. Социально-ответственные инвестиции как инструмент формирования корпоративной социальной ответственности // Вестник Российского государственного гуманитарного университета. — 2013. - № 15 — с. 69-71
5. Результати першого етапу дослідження «Бізнес, керований цінностями», що проведене Львівською бізнес-школою при УКУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://svb.org.ua/sites/default/files/values_research_results.pdf.
6. Український фонд соціальних інвестицій. Про нас [Сайт]. — Режим доступу: <http://www.usif.org.ua/uk/pronas.html>
7. Гонтарь Е. В. Социальные инвестиции как форма проявления корпоративной социальной ответственности бизнеса // Вестник Самарского государственного аэрокосмического университета им. С. П. Королёва. — 2005. — № 2. — с. 13 - 21
8. «АрселорМіттал Кривий Ріг» направить кошти на реалізацію соціальних проектів м. Кривий Ріг. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://krnews.ua/content/view/42462/>

ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Н.В. ОРТИНСЬКА,

кандидат юридичних наук, асистент кафедри адміністративного та інформаційного права
Інституту права та психології Національного університету "Львівська політехніка"

МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА НЕДОТОРКАНИСТЬ НЕПОВНОЛІТНЬОГО

Фізичні права неповнолітнього включають право на фізичну недоторканість. Прояви порушення цього права мають різносторонній характер, однак, на нашу думку вагомо їх розглянути в аспектах, які є найбільш поширеними на сучасному етапі розвитку суспільних відносин: жорстока поведінка з боку батьків, осіб які їх замінюють чи органів влади та фізичні акти сексуального характеру.

Межі батьківських прав у вихованні дитини встановлюються інтересами неповнолітнього, проте, на сьогодні слід констатувати, все ж тілесні покарання не є викореними як засіб виховання, хоча й сучасне суспільство вважає такий підхід архаїчним.

Міжнародна спільнота не визнає поділу на помірне та не помірне фізичне покарання суб'єктами виховання неповнолітнього. У вересні 1998 року Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) виніс одностайне рішення про те, що тілесне покарання, якому був підданий один неповнолітній англієць з боку свого вітчима, було актом, який принижує людську гідність, в порушення статті 3 Європейської конвенції про захист прав людини (рішення Суду у справі «А. проти Сполученого Королівства» (Case of A. v. the United Kingdom) від 23 вересня 1998 року). Британський же суд відмовив у порушенні кримінального переслідування щодо вітчима на тій підставі, що скоєне ним кваліфікувалося як «помірне тілесне покарання» дитини. Європейський суд дійшов висновку про відповідальність уряду Сполученого Королівства, оскільки британське законодавство, яке дозволяє батькам «помірне тілесне покарання» дітей, не забезпечувало дитині адекватний захист і не передбачало «дієвих заходів стримування». У рішенні по цій справі ЄСПЛ наводить посилання на статті Конвенції ООН про права дитини і, зокрема, на ст. 19, яка вимагає, щоб держави-учасниці вживали необхідних заходів з метою захисту дитини «від усіх форм фізичного чи психологічного насильства» з боку батьків або іншої особи, яка займається вихованням дитини [1].

На жаль, підлітки є вразливою категорією осіб, тому можуть піддаватися не тільки фізичному, але й моральному насильству, особливо це загрозливо у сім'ї чи в іншому оточенні підлітка, оскільки зазвичай носить систематичний характер. 11

травня 2011 р. була відкрита для підпису в Стамбулі (Туреччина) Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Конвенцією визнається, що фізичне, сексуальне або психологічне насильство й жорстокість у стосунках між батьками або іншими членами родини на очах у дітей має для останніх тяжкі наслідки. Воно вселяє страх, травмує і серйозно впливає на їхній розвиток. Виходячи з цього, ст. 26 Конвенції покладає обов'язок щодо врахування прав та потреб дітей при наданні послуг і допомоги жертвам з дітьми, які стали свідками насильства. Термін «діти-свідки» стосується не лише тих неповнолітніх, які були присутні під час насильства і стали активними свідками того, що відбувалося, але й тих, хто чув зойки та інший шум зі своєї схованки, або тих, хто став заручником довгострокових наслідків подібного насильства. Потрібно вміти розпізнавати й працювати з питаннями віктимізації дітей, які стали свідками всіх форм насильства, охоплених цією Конвенцією, і забезпечувати їхнє право на підтримку. Відповідно вказується на необхідність кваліфікованих психологічних втручань відповідно до віку та етапу розвитку, конкретно орієнтованих на подолання дітьми наслідків травматичного досвіду в разі необхідності. Всі служби повинні приділяти належну увагу найкращим інтересам дітей [2].

Також поширюється на підлітків і законодавство про жорстоке поводження з людьми, що походить від органів влади. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання [3] у ст. 2 визначає, що кожна держава-сторона вживає ефективних законодавчих, адміністративних, судових та інших заходів для запобігання актам катувань на будь-якій території під її юрисдикцією. Жодні виключні обставини, якими б вони не були, стан війни чи загроза війни, внутрішня політична нестабільність чи будь-який інший надзвичайний стан не можуть бути виправданням катувань. Таке ж підтверджено у ст. 5 «Свобода та особиста недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [4]. Практика Європейського суду з прав людини містить прецеденти порушення права на недоторканість щодо неповнолітніх. У справі «Асенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), рішення від 28 жовтня 1998 р., яка стосувалася поганого поводження з боку поліції стосовно заарештованого підлітка, одному із заявників було 14 років [5].

Вагомість проблеми щодо сексуального насилля ілюструється тим, що міжнародна спільнота прийняла Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії [6], який визнає, що особливо вразливі групи дітей, включаючи малолітніх дівчаток, більшою мірою піддаються ризику сексуальної експлуатації і що частка малолітніх дівчаток є надмірно високою серед дітей, які сексуально експлуатуються. Вказується на особливу віктимну характеристику жертви і в рішеннях ЄСПЛ, так у справі «М.С. проти Болгарії» доводиться, що жінки, а особливо неповнолітні, здебільшого не чинять фізичного опору зґвалтуванню — або внаслідок своєї фізичної неспроможності робити це, перебуваючи в стані паралізуючого страху, або через те, що у відповідь на їхнє намагання захистити себе гвалтівник збільшував застосовувану ним силу [7].

На Європейському рівні була прийнята Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (ратифікована Україною в 2012), де визнано, що сексуальна експлуатація та сексуальне насильство стосовно дітей набули тривожних розмірів на національному та міжнародному рівнях, зокрема стосовно зростаючого використання як дітьми, так і злочинцями інформаційно-комунікаційних технологій, і що запобігання сексуальній експлуатації та сексуальному насильству стосовно дітей і боротьба із цими явищами потребують міжнародного співробітництва [8].

Конвенція спрямована захистити дітей від усіх форм сексуального насильства, яке може бути вчинене кимось із близького оточення жертви (в колі сім'ї, в дитячих закладах або притулках) або невідомою особою. Конвенція є значним кроком вперед у питаннях профілактики злочинів, захисту жертв та переслідування злочинців — без огляду на країну, в якій було скоєно злочин, — а також міжнародного співробітництва. Конвенція також передбачає заходи для боротьби зі злочинами, скоєними в мережі Інтернет, такими як дитяча порнографія в прямій трансляції (online) та «грумінг» (коли дорослі намагаються вступити в контакт із дітьми або підлітками з сексуальними намірами, наприклад, через чати) [9].

Отож, міжнародна спільнота розробила низку міжнародних актів загального та спеціального спрямування в аспекті захисту осіб та реалізації їх права на недоторканість. Особливу увагу також приділено праву на недоторканість неповнолітніх, що має комплексний характер і включає як фізичну так і моральну недоторканість особи.

Література

1. Case of A. v. The United Kingdom // [Electronic Resource]. — Way of access: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58232>
2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: пояснювальна доповідь // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680093d9e>
3. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_085
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 // Офіційний вісник України від 16.04.1998, № 13.
5. Assenov and Othes v Bulgaria (Ассенов и другие против Болгарии) // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.srji.org/resources/search/33/>
6. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії: Міжнародний документ ООН від 01.01.2000 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_b09
7. Справа «М.С. проти Болгарії»: Рішення Страсбурґ 4 грудня 2003 року // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?Aidx=629>
8. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: Міжнародний документ Ради Європи від 25.10.2007.
9. Звіт РЄ: Кожна п'ята дитина стає об'єктом сексуального насильства, є зауваження до України [Електронний ресурс] // Європейська правда. — 2015. — Грудень. — Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2015/12/7/7041876/>

БІОЛОГІЯ

Л.А. СЕРГЄЄВА,

кандидат медичних наук, доцент кафедри безпеки життєдіяльності та охорони праці
Державного університету телекомунікацій, м. Київ

В.С. СЕРГЄЄВА,

сімейний лікар

В.Д. ФЕДИНА,

аспірантка інституту харчової біотехнології та геноміки НАН України

ВПЛИВ МОДИФІКАТОРІВ АПОПТОСІСУ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ОКИСЛЮВАЛЬНИХ ЗМІН У ХРОМОСОМАХ

Гіперчутливий відклик живих організмів на дію патогенів визначається як програмована смерть клітин (ПКС) або апоптосис (*apoptosis*, грецьк.; апо — без, ptosis — «обпадання листя»). Апоптосис у тварин і рослин об'єднує багато загальних властивостей (інактивація ДНК, накопичення АФК- активних форм кисню тощо) [1, с. 16 - 35]. При взаємодії рослина — біопатоген виявлені: аніони супероксиду (O_2^-), перекис водню (H_2O_2), а також гідроксильний радикал (ОН) [2, с. 467 - 472]. Вони підвищують резистентність рослин до біологічних патогенів. Надходження в організм тварин біопатогенів також активує накопичення в імунних клітинах АФК для ефективного захисту.

Реалізація подібних програм вимагає великих енергетичних витрат [3, с. 160].

Тому, метою дослідження було визначення впливання на хромосомний апарат імунокомпетентних клітин модифікаторів апоптосису.

Пошкодження хромосомного апарату клітин імунної системи моделювали за допомогою введення алкілюючого препарату (циклофосфану) в організм щурів. На фоні цього процесу вводили речовини-активатори апоптозу (цитохром С) та антиапоптозу (комплексон іонів кальцію та кореляти енергетичного обміну) за методикою Литвинова С.К. [4, с. 9].

Також вивчали антиокислювальну активність та рівень АФК в крові дослідних тварин [5, с. 59 - 62]. Експеримент ставили на безпорідних щурах-самцях, вагою 150 — 180 г. З метою гуманного ставлення, щурів забивали під гексеналовим наркозом.

Статистичну обробку отриманих результатів здійснювали за критерієм Ст'юдента та Вілкоксона-Манна-Уїтні [6, с. 293].

Мітохондрії клітин дуже вагомо залучені в апоптоз, ініціація якого супроводжується утворенням мітохондріальних транзитних пір проникності, зменшенням мітохондріального трансмембранного потенціалу, за яким слід вивільнення цитохрому С і про-апоптотичних білків з міжмембранного простору мітохондрій в цитозоль [7, с. 596–610] і подальша активація ферментів каспаз. Крім того, в ході ПКС мітохондрії можуть активно продукувати АФК, що сприяє прискоренню клітинної загибелі [8, с. 2478–2503].

Цитохром С як фармакологічний препарат бере участь у процесах тканинного дихання. Залізо, що міститься в простетичній групі цитохрому-С (міцно і постійно зв'язано з ферментом небілкової частини, необхідної для прояву його активності), оборотно переходить з окисленої форми у відновлену і прискорює окислювальні процеси.

В експериментах на жовткових фосфоліпідах (таблиця 1) було досліджено антиокислювальну активність речовин, які мають впливання на енергетичний метаболізм клітин — креатинін, креатинфосфат, цитохром С, АТФ, в порівнянні з відомими антиоксидантами — вітаміном С та іонолом. В якості контролю був задіяний циклофосфан, як препарат, що ініціює синтез АФК на мембранах.

За введення препаратів *in vitro* в модельні жовткові фосфоліпіди було показано високі антиокислювальні властивості для креатиніну, креатинфосфату, АТФ. Це означає, що дані препарати можуть мати протекторні властивості, захищаючи мембрани від перекисного впливання алкіруючих речовин, зменшуючи проникливість останніх в цитоплазму і ядро клітини. Але цитохром С цих властивостей не мав.

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика антиокислювальної активності препаратів, що впливають на енергетичний стан клітин, та відомих антиоксидантів в досліджах на штучних фосфоліпідах *in vitro* (n=10)

Назва препарата	Антиокислювальна активність, %
Іонол, 2 мг/мл	95,86*
Креатинфосфат, 1 мг/мл	92,6*
Креатинін, 1,0 мг/мл	109,5*
АТФ, 1,0 мг/мл	84,4*
Цитохром С, 2 мг/мл	17,4
Аскорбінова кислота, 1 мг/мл	96,81*
Циклофосфан, 1 мг/мл	31,7

Примітка: * - $pU=0,05$ — вірогідність розбіжностей в порівнянні з серією введення циклофосфану.

Застосування креатинфосфату у великих дозах (10,0мг/100г) на фоні циклофосфану (таблиця 2) також визначило його захистні властивості на стримання пошкодження хромосом: креатинфосфат на фоні введення циклофосфану в 1,8 рази знижує кількість метафаз з абераціями.

Таблиця 2.

Супресивний ефект креатинфосфату (КФ) на хромосомні аберації,
що детерміновані циклофосфаном

Варіант досліджу	Кількість щурів (мета-фаз)	% клітин з АХ	Типи перебудов, %					Індекс захисту, %
			ОФ	Х-Х	ПФ	АТХ	ДИЦ + кільця	
ЦФ 3	7 (700)	87	76,08	8,69	5,79	1,44	8	-
ЦФ 3 + КФ 3	8 (800)	47*	71,69	13,20	7,54	-	7,57	46,0

Примітка: * - $pU=0,05$ — вірогідність розбіжностей в порівнянні з серією введення циклофосфану. Типи перебудов у хромосомах: ОФ - поодинокі фрагменти, ДИЦ-дицентрики, ПФ — парні фрагменти, Х-Х — міжхромосомні хроматидно-хроматидні обміни, АТХ — атипові хромосоми. АХ — аберації хромосом.

Інша енергетична речовина, яку ми досліджували — АТФ. Незважаючи на високі антимуtagenні властивості, які були визначені в досліджах *in vitro*, при введенні його на фоні циклофосфану в організм щурів - змін індукованого мутагенезу практично не виявлено (таблиця 3). В літературі значення АТФ в захисних антиокислювальних процесах теж невизначено. З гідролізом АТФ поєднана робота алостеричних ферментів на мембрані, здатних закачувати K^+ , Na^+ в клітину, він є Ca^{+2} -стабілізуючим агентом [9, с. 712 - 719]. Продукти деградації АТФ в організмі — ксантин, сечова кислота (антиоксидант) і перекис водню (група АФК). Faure M. e.a. [10, с. 357 - 366] у своїй роботі вказують на те, що зниження деградації АТФ інгібує перекисне окислення ліпідів під впливом іонізуючої радіації, а для ефективного синтезу АТФ важливий певний рівень вільнонорадикального процесу [11, с. 160 - 162].

Заслуговує на увагу і цитохром С (рисунок 1) — фермент мітохондріального дихання, який збільшує утворення АТФ у клітинах організму і ініціює появу таких ускладнених хромосомних перебудов як: Х-Х — міжхромосомні хроматидно-хроматидні обміни, ПФ — парні фрагменти, АТХ — атипові хромосоми.

Цитохром С є одним з небагатьох внутрішньоклітинних гемових пігментів, розчинних у воді, які легко видаляються з мембрани за деяких патологічних процесів, що перебігають у мітохондріях. Особливо описано його вихід з клітин при підвищенні натрію та осмотичного тиску в них. Такий же ефект має гіпоксія, голодання та інші патогенні впливання [12, с. 57 - 62].

Результати наших досліджень підтверджують роль цитохрому С в ініціації апоптосису клітин. Він не тільки не мав протекторних (антиоксидантних) властивостей, а ще й підсилював пошкодження хромосом на фоні циклофосфану — майже у 2 рази.

Таблиця 3.

Посилення частоти аберацій хромосом (АХ) в досліджених групах експериментальних тварин (щурів в серіях по 7, переглянутих метафаз по 700)

Варіант досліджу	% метафаз з АХ	Типи перебудов хромосом, %					Коефіцієнт посилення аберацій хромосом
		ОФ	Х-Х	ПФ	АТХ	ДИЦ+к	
ЦФ 2	58,0	58,33	16,66	11,13	2,77	11,11	-
ЦФ 3	87,0	76,08	8,69	5,79	1,44	8,00	-
ЦФ 3 + ЦТХ С	73,0*	28,04	54,87	9,75	3,65	3,69	2,0
ЦФ 2 + АТФ 2	58,0	61,36	19,32	4,54	4,54	14,77	0,86
ЦФ 2 + КРН 2	66,0	56,56	27,27	11,11	2,02	3,04	1,0
ЦФ 2 + СК	76,0	69,56	8,69	4,34	3,48	13,93	0,86

Примітка: *-вірогідність розбіжностей відносно дози циклофосфана (ЦФ 1, ЦФ 2, ЦФ 3), $pU=0,05$. АХ-хромосомні аберації, ОФ-поодинокі фрагменти, Х-Х — міжхромосомні хроматидо-хроматидні обміни, ПФ- парні фрагменти, АТХ — атипові хромосоми, ДИЦ+к-дицентрики + кільця. СК- сечова кислота, КРН — креатинін, ЦтхС- цитохром С.

Багато патогенів впливає на мітохондріальну ДНК, знижуючи утворення АТФ, а ішемія призводить до накопичення аденозину, гіпоксантину, ксантину та сечової кислоти [13, с. 139 - 144]. Сечова кислота була першим відкритим 40 років назад антиоксидантом. В наших дослідженнях кінцеві продукти деградації креатинфосфату і АТФ — креатинін та сечова кислота — показали відсутність будь-яких ефектів на індукціювання циклофосфаном окислювальних змін в хромосомах.

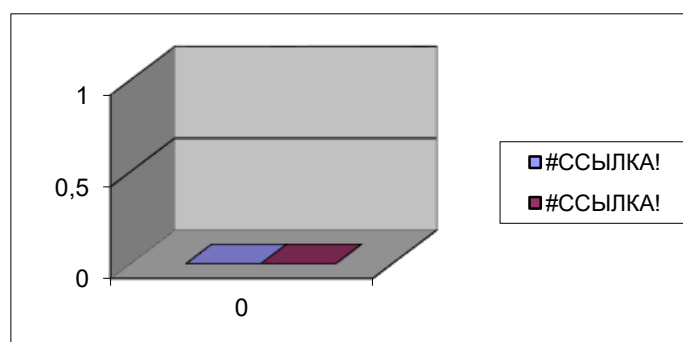

Рис. 1. Дія цитохрому С на індукований мутагенез.

Іони кальцію виступають прямо або опосередковано в ролі активаторів ферментів, які приймають участь у генерації АФК [14, с. 441 - 450], так і підвищують активність антиоксидантних ферментів [15, с. 17 — 21].

В деяких випадках іони кальцію індукують утворення АФК, а в інших — АФК викликають вихід кальцію в цитоплазму [17, с. 24 - 41].

Трилон Б (Dinatrii aethylendiamintetraacetat) належить, так само як тетрацин-кальцій і пентацин, до групи комплексонів. Здатний утворювати комплексні сполуки з різними катіонами, у тому числі з іонами кальцію.

Ми дослідили зміни в утворенні гідроперекисів в крові експериментальних тварин при введенні алкілюючої речовини (циклофосфану), трилону Б та їх поєднаної дії *in vivo* та *in vitro* — вивчали їх антиокислювальну дію (таблиці 4 і 5).

За введення препаратів *in vitro* та *in vivo* було показано антиокислювальні властивості для трилону Б. Це означає, що даний препарат може мати протекторну дію, захищаючи мембрани від перекисного впливання алкілюючих речовин, зменшуючи проникливість останніх в цитоплазму і ядро клітини.

Таблиця 4.

Зміни щодо вмісту гідроперекисів у крові експериментальних тварин на фоні введення трилону Б (n=10)

Назва серії досліду	Вміст гідроперекисів, $D_{233}/\text{мл}$	Статистичні показники
Контрольні щури	0,75	М 1
Циклофосфан 1(ЦФ)	1,25	М 2, $pU=0,05$ [М 1]
Циклофосфан 2	1,06	М 3, $pU=0,05$ [М 1]
Циклофосфан 3	1,12	М 4, $pU=0,05$ [М 1]
Трилон Б 2	0,64	М 5
Трилон Б 3	0,72	М 6
ЦФ 1 + трилон Б 2	0,70	М 7, $pU=0,05$ [М 2]
ЦФ 2 + трилон Б 2	0,66	М 8, $pU=0,05$ [М 3]
ЦФ 1 + трилон Б 3	1,58	М 9, $pU=0,05$ [М 2]
ЦФ 2 + трилон Б 3	1,08	М 10

Таблиця 5.

Порівняльна характеристика антиокислювальної активності препаратів, що впливають на обмін іонів кальцію, та відомих антиоксидантів в дослідках на штучних фосфоліпідах *in vitro* (n=10)

Назва препарату	Антиокислювальна активність, %
Іонол, 2 мг/мл	95,86*
Трилон Б, 2 мг/мл	60,0*
Кальцій хлористий, 5 мг/мл	24,35
Аскорбінова кислота, 1 мг/мл	96,81*
Циклофосфан, 1 мг/мл	31,7

Примітка: * - $pU=0,05$ — вірогідність розбіжностей в порівнянні з серією введення циклофосфану.

В процесі дослідження модифікуючих властивостей трилону Б на ініційовані циклофосфаном пошкодження хромосомного апарату клітин (таблиця 6) було виявлено його супресивний ефект.

В серії експерименту з трилоном Б і циклофосфаном у мінімальній дозі, із збільшенням концентрації комплексону, зменшувалась кількість індукованих перебудов в генетичному апараті клітин кісткового мозку щурів. Кількість хромосомних аберацій на 100 проглянутих метафазних пластинок знижувалась з

13% до 6,6% у разі введення 1% розчину трилону Б і до 4% у разі введення 2% розчину ($pU=0,05$).

Таблиця 6.

Вплив трилону Б на відносну кількість хромосомних аберацій (АХ), викликаних циклофосфамідом, у клітинах кісткового мозку щурів

Серії досліду	Кількість тварин	Кількість метафаз	% клітин з АХ	Статистичні показники
Циклофосфан (ЦФ) 1	5	500	13,0	М 1, $pU=0,05$ [М2, М3]
Циклофосфан (ЦФ) 2	5	500	30,0	М 2, $pU=0,05$ [М1, М3]
Циклофосфан (ЦФ) 3	5	500	41,0	М 3, $pU=0,05$ [М1, М2]
ЦФ 1 + ТБ 1	6	600	6,6	М 4, $pU=0,05$ [М1]
ЦФ 1 + ТБ 2	5	500	4,0	М 5, $pU=0,05$ [М1]
ЦФ 1 + ТБ 3	5	500	10,0	М 6
ЦФ 2 + ТБ 1	6	600	27,0	М 7
ЦФ 2 + ТБ 2	5	500	14,0	М 8, $pU=0,05$ [М2]
ЦФ 2 + ТБ 3	8	800	33,0	М 9
ЦФ 3 + ТБ 1	5	500	38,0	М 10
ЦФ 3 + ТБ 2	6	600	31,6	М 11, $pU=0,05$ [М3]
ЦФ 3 + ТБ 3	8	800	45,0	М 12, $pU=0,05$ [М3]

Примітка: 1 доза ЦФ – 1,0 мг/100г; трилона Б – 1% / 1мл/кг. 2 доза – 2,5 (ЦФ), 2% (ТБ). 3 доза – 5,0 (ЦФ), 3% (ТБ). Введення доз – триразове за 5 днів.

За індукції хромосомних перебудов середньою дозою циклофосфану вірогідне зниження їх відмічалось у разі введення 2% розчину трилону Б: з 30 метафазних пластинок з хромосомними абераціями до 14,3 метафаз з абераціями на 100 проглянутих. Трилон Б в 1% і 3% розчині мав лише незначний ефект. Така ж тенденція відмічалась і в серії трилон Б на фоні максимальної концентрації циклофосфану: дійовим виявлявся 2% розчин трилону Б, який зменшував кількість індукованих мутацій з 41% до 31,6% ($pU=0,05$). У цій концентрації комплексону кількість індукованих перебудов у хромосомах знижувалась втричі на першій дозі мутагена, вдвічі – на середній дозі і в 1,3 рази – на максимальній дозі мутагену.

Більш високі концентрації трилону Б не змінювали відсотка індукованих циклофосфаном клітин з мутаціями в їх хромосомному апараті, можливо, за рахунок різкої зміни РН середовища.

Таким чином, експериментально встановлено, що цитохром С і комплексон іонів кальцію трилон Б мають прямо протилежну дію на реалізацію окислювальних змін в хромосомах клітин кісткового мозку щурів, яким вводили алкілюючий препарат.

Література

1. Чесноков Ю.В. Устойчивость растений к патогенам // Сельскохозяйственная биология. — 2007. — N 1.
2. Mehdy M.C. Active oxygen species in plant defence against pathogens // Plant Physiol. — 1994. — V.105.
3. Шакирова Ф.М. Неспецифическая устойчивость растений к стрессовым факторам и ее регуляция. — Уфа: Гулям, 2001.
4. Литвинов С.К. Методические рекомендации по экспериментальному выявлению химических модификаторов мутагенеза и канцерогенеза. - М., 1986.
6. Клебанов Г.И., Бабенкова И.В., Тесемкин Ю.О. Оценка антиокислительной активности плазмы крови с применением желточных фосфолипидов // Лабораторное дело. - 1988.
7. Гублер Е.В. Вычислительные методы анализа и распознавания патологических процессов. - М.: Медицина, 1978.
8. Yao N., Eisfelder B.J., Marvin J., Greenberg J.T. The mitochondrion — an organelle commonly involved in programmed cell death in *Arabidopsis thaliana* // Plant J. — 2004. — V. 40.
9. Ježek P., Hlavatá L. Mitochondria in homeostasis of reactive oxygen species in cell, tissues, and organism // Int. J. Biochem. Cell Biol. — 2005. — V. 37.
10. Габай В.Л., Макарова Ю.М., Гуляев В.А., Мосин А.Ф. Зависимость повреждения и гибели асцитных опухолевых клеток при голодании от содержания в клетках АТФ и свободного кальция // Цитология. - 1990. - Т.32, №7.
11. Faure M., Lissi E.A., Videla L.A. Antioxidant capacity of allopurinol in biological systems // Biochem. Int. - 1990. - V.21, N2.
12. Kugiyama Kiyotaka, Kerns Scott A., Morrisett Joel D. Et al. Impairment of endothelium-dependent arterial relaxation by lysolecithin in modified low-density lipoproteins // Nature. - 1990. - V.344, N6262.
13. Тарасов В.П., Музыка В.И. Влияние голодания и кислородной недостаточности на цитохромзависимые системы митохондрий и микросом двухстворчатого моллюска *Mereenaris S.* // Бюл. Моря. - Владивосток: Наука. - 1990. - №4.
14. Joarsveld H.Van, Barnard H.C., Barnard S.P. et al. Purine and oxypurine production in mitochondria of ischemic and reperfused myocardium // Enzyme. - 1989. - V.42, N3.
15. Grant M., Brown I., Adams S. et al. The RPM1 plant disease resistance gene facilitates a rapid and substained increase in cytosolic calcium that is necessary for the oxidative burst and hypersensitive cell death // Plant J. — 200. — V. 23, N4.
16. Gao H., Guo S., Liu Y. et al. Influence of Ca^{2+} , La^{3+} and EGTA on the metabolism of reactive oxygen forms in melon plantlets under hypoxia stress // J. Nanjing Agr. Univ. — 2005. — V. 28, N2.
17. Колупаев Ю.Е. Кальций и стрессовые реакции растений // Вісник Харківського національного аграрного університету. - 2007 — вип.1 (10).

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

О.Ю. БАЗЮК,

студент Національного університету «Львівська політехніка»

ВИЯВЛЕННЯ ОБЛИЧ МЕТОДОМ СЕГМЕНТАЦІЇ ЗА КОЛЬОРОМ ШКІРИ

Під виявленням облич на зображенні будемо розуміти процес локалізації областей зображення, що містять обличчя людей. Межі шуканих областей в загальній постановці завдання розмиті, проте найчастіше мається на увазі мінімальний прямокутник. Найбільш простим становищем для розпізнавання є фронтальне положення особи з мінімальними кутами повороту, нахилу або відхилення голови. При роботі з двомірної проекцією обличчя компенсація кутів повороту і нахилу, як правило, закладається в методи виділення ознак і розпізнавання особистості. Визначення кута відхилення і вирівнювання особи можуть ефективно виконуватися ще на етапі детектування, підвищуючи ймовірність вірного розпізнавання виявлених осіб.

Виявлення обличчя може розглядатися як окремий випадок виявлення об'єктів за класом. В процесі виявлення об'єктів за класом завдання полягає в пошуку розташування і розмірів всіх об'єктів на зображенні, що належать до даного класу. З іншого боку виявлення обличчя може розглядатися як більш загальний випадок локалізації обличчя. В умовах локалізації, завдання полягає в пошуку розташування і розмірів наперед відомого числа осіб (як правило, однієї). У виявленні облич така додаткова інформація відсутня.

Завдання виявлення обличчя часто є першим кроком у процесі виконання завдання більш високого рівня — розпізнавання обличчя, деталей обличчя або його міміки.

Задача виявлення обличчя людини є складною зважаючи на декілька основних причин: висока варіативність обличч людини, обумовлена анатомічними і фенотипними особливостями індивідів, різні умови освітленості, що визначаються типом, кількістю і напрямком джерел світла, необхідність виявлення облич, які перебувають в довільних положеннях і нахилах.

Існує чотири загальні підходи до вирішення проблеми виявлення обличчя: детекція за кольором шкіри, використання нейронних мереж, застосування високорівневих методів та детекція за допомогою каскадних класифікаторів.

Серед емпіричних методів розпізнавання образу особи на зображенні широке поширення отримали методи, що використовують колірну сегментацію облас-

тей шкіри. Причина цієї популярності полягає в тому, що використання кольору шкіри як ознаки для виявлення обличчя поєднує в собі кілька важливих переваг:

- мала обчислювальна складність і, як наслідок, висока швидкість обробки;
- стійкість до зміни орієнтації та масштабу обличчя;
- стійкість до зміни освітлення
- стійкість до зміни виразу обличчя і часткового перекривання обличчя іншим об'єктом сцени.
- до недоліків цього методу можна віднести:
- потенційна можливість помилкового виявлення предметів з кольором, близьким до кольору шкіри, що вимагає застосування додаткових умов і фільтрів;
- залежність від колірного балансу камери і кольору освітлення.

Вищеперелічені переваги виявлення облич за кольором роблять використання характерного кольору шкіри як ознаки для розпізнавання вельми привабливим, навіть незважаючи на наявні недоліки. Враховуючи високу швидкість обробки кольорової інформації, процедура виявлення осіб за допомогою кольору шкіри часто використовується як перший крок у виявленні облич для звуження області пошуку облич на зображенні, перед тим як застосовується більш складний алгоритм аналізу зображення. При такому використанні цього методу відносно висока ймовірність помилкового виявлення не так страшна.

Виявлення облич за кольором шкіри проводиться зазвичай в два етапи:

- виділення пікселів, близьких за кольором до шкіри;
- пошук облич на зображенні з використанням апріорного знання про структуру людського обличчя.

Від того, наскільки точно будуть визначені на зображенні області, що відносяться до шкіри, значною мірою залежить точність кінцевого результату

Колірна сегментація є поширеною технікою, яка застосовується в різних завданнях аналізу зображень. Сегментація є попереднім етапом функціонування будь-якої системи обробки зображень, оскільки дозволяє спростити подальший аналіз однорідних областей зображення, їх яскравості, колірних і геометричних характеристик.

Результатом колірної сегментації шкіри повинен бути набір областей зображення, близьких за кольором до людської шкіри. Виявлення таких областей дає додаткову ознаку для локалізації особи на зображенні.

Фактично, можна сформулювати завдання виявлення шкіри за кольором як завдання побудови класифікатора (для випадку двох класів) у просторі ознак, що збігається з колірним простором.

Виділення шкіри за кольором використовується для вирішення завдання по відстеженню переміщення особи між кадрами. При обробці відео в реальному часі особливо важлива швидкість методів розпізнавання, тому колірна сегментація шкіри знаходить тут широке застосування. Обробляючи послідовність кадрів відеопотоку, ми можемо отримати більше даних, ніж шляхом аналізу одного статичного зображення. Зокрема, можна визначити області зображення, що змінюються між кадрами (які не є статичними), і використовувати цю інформацію, як додаткову ознаку присутності особи.

Результатом сегментації за кольором шкіри є інформація про ступінь близькості кольору кожного пікселя до кольору шкіри. На основі цієї інформації зазвичай формується напівтонове зображення, де інтенсивності пікселів встановлені рівними характеристикам близькості пікселя до кольору шкіри. Зображення може бути бінарним, що відзначає належність пікселів до кольору шкіри пікселі, або відображати ймовірність приналежності кожного пікселя до шкіри (так звана карта ймовірності шкіри).

Література

1. Палій І.О. Метод і засіб виявлення обличчя для ефективної обробки кольорових зображень / І.О. Палій // Штучний інтелект
2. Базанов, П. Методы выделения информативных признаков изображений лица в задаче распознавания лица / П. Базанов, О. Джосан
3. Вежнев, В. Обнаружение и локализация лица на изображении / В. Вежнев, А. Дегтярева // [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <http://cgm.computergraphics.ru/content/view/40>
4. Лифшиц, Ю. Методы распознавания лиц / Ю. Лифшиц // [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <http://yury.name/modern/08modernnote.pdf>

А.В. КАТРЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент кафедри інформаційних систем та мереж
Національного університету «Львівська політехніка»

І.Б. ЛЕБЕДИН,

студентка Національного університету «Львівська політехніка»

СИСТЕМНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Стаття присвячена висвітленню проблеми ризику в галузі інформаційних технологій (ІТ). Проаналізовано різні методи оцінки ризиків та способи управління ними. Автор акцентує увагу на врахуванні системних аспектів управління ризиками в галузі ІТ.

Ключові слова: ризик, збільшений рівень ризику, управління ризиками в ІТ-галузі, структура процесу керування ризиками.

Article is devoted to the consideration of the problem of risk in information technology (IT). Different methods of risk assessment and management methods have been analyzed. The author focuses on the systematic consideration of aspects of risk management in IT.

Key words: risk, increased risk, risk management in the IT industry, the structure of risk management process.

Постановка проблеми. Процес управління ризиком (прийняття рішень і здійснення заходів, спрямованих на забезпечення мінімального ризику) в сфері ІТ став невід'ємною частиною будь-якого проекту. Якщо ж на початковому етапі проекту не виявити всі ймовірні ризики і не обрати методу управління ними, то можливі різні негативні наслідки, а в гіршому випадку проект зупиняється ще на стадії розробки. Мінімізація ризику і досягнення максимального прибутку є метою будь-якого інвестування.

Стан дослідження. На сьогодні існує безліч методів, що застосовуються при оцінці та аналізі ризиків, а саме: імовірнісний аналіз, експертний аналіз, метод аналогів, аналіз чутливості проекту, аналіз сценаріїв розвитку проекту, дерева рішень, метод імітаційного моделювання та інші. Тому, звичайно, що всі сучасні способи керування ризиками базуються на вже добре відомих та перевірених методах. Але, як і завжди, люди навчилися на основі досвіду удосконалювати старі методи. Сьогодні активно враховуються всі системні аспекти управління ризиками, особливо популярний став системний метод аналізу ієрархій (MAI). Саме тому, метою статті є дослідження системних аспектів управління ризиками з метою зменшення їх негативного впливу на проект.

Виклад основного матеріалу. В сучасному світі підприємницьку діяльність, а особливо в галузі інформаційних технологій (ІТ), неможливо уявити без ризику як суттєвого фактору отримання прибутків та розвитку. Проекти з підвищеним рівнем ризику, які виконуються в багатьох випадках стартапами — у випадку успіху приносять значні прибутки, хоча й значний відсоток завершується дочасно. Збільшений рівень ризику — це зворотний бік підприємництва, ціна за отримання прибутку. Саме тому нестандартні рішення, нові розробки забезпечують більший прибуток, але й є більш ризикованими. Тобто, щоб бути конкурентоспроможним в сучасних умовах потрібно ризикувати, а це вимагає знань про ризики — які можуть взагалі виникати в галузі ІТ, вміння вчасно їх виявити, спрогнозувати, прийняти такі рішення, які зменшать ризик до прийнятного рівня чи взагалі усунуть.

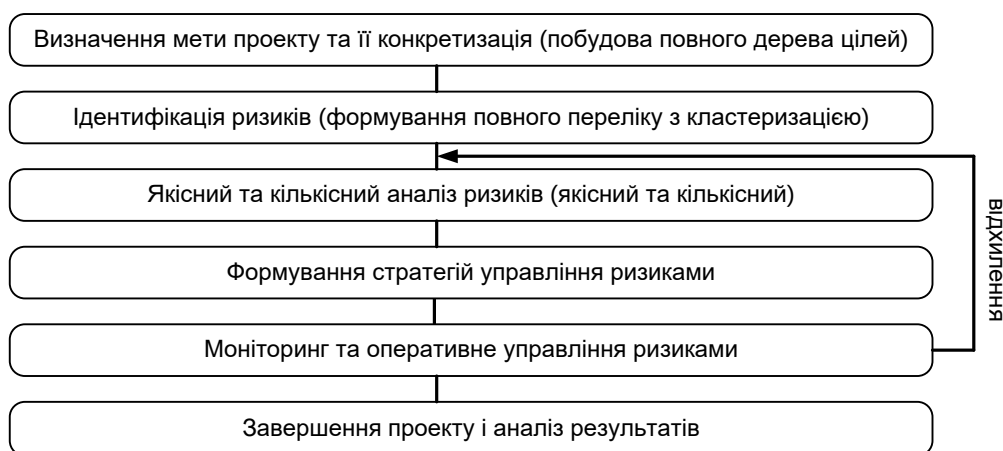
В галузі інформаційних технологій (ІТ) управління ризиками є одним з найважливіших видів діяльності, успішна реалізація якого суттєвим чином зумовлює успішність на ринку тієї чи іншої ІТ-фірми загалом. Це зумовлене особливостями ІТ, а саме — високим рівнем технологічності, інновацій, значним рівнем невизначеностей, проектноорієнтованістю. [1, с. 412].

Основними факторами, що зумовлюють актуальність управління ризиками при виконанні ІТ-проектів є наступні:

- зростання вимог до якості остаточного продукту (в більшості випадків для ІТ-фірм таким є програмний засіб чи система);
- збільшення кількості розробників на ринку;
- залучення до виконання значних проектів великої кількості виконавців, що вимагає координації їх діяльності;
- невчасно виконаний проект може виявитися неспроможним завоювати місце на ринку, що зумовлене значним рівнем конкуренції (раніше може з'явитися аналогічний продукт у конкурента);
- зростання вимог до рівня безпеки (збільшується число вірусів, втручань в роботу мереж і серверів, тому на безпеку ІТ-компанії втрачають значні кошти);
- широке використання CASE-засобів, які пришвидшують отримання остаточного продукту, але й приводять до безпосередньої залежності від працездатності цих засобів.

Процес керування ризиками в галузі ІТ представляється у вигляді наступної послідовності основних етапів: визначення мети ІТ-проекту; ідентифікація переліку можливих ризиків та їх типів; якісний та кількісний аналіз ризиків; формування стратегій управління ризиками; контроль ризиків та прогнозування часу виникнення ризикових подій, прийняття рішень, скерованих на мінімізацію негативних наслідків подій, що викликають відхилення від планової траєкторії виконання проекту (моніторинг та оперативне управління ризиками) (мал.).

Визначення мети проекту значним чином полегшує подальші дії, пов'язані з управлінням ризиками. На цьому етапі необхідно не лише сформулювати мету, але й конкретизувати її на рівнях аспектів мети, підаспектів та критеріїв оцінювання якості процесу виконання проекту. З цією метою необхідна побудова якомога повнішого дерева цілей, коренем якого буде формулювання мети проекту в якісному вигляді (одне-два речення), розкриття та конкретизація також у вигляді формулювань — на рівнях аспектів та підаспектів, а на рівні листя — кількісні та якісні критерії. Значення кількісних критеріїв отримуються шляхом безпосередніх вимірювань, якісних — з залученням експертів [2, с.197]. В подальшому при визначенні способів дій у проблемних ситуаціях, пов'язаних з ризиком, на рівні проекту загалом можливе застосування системних методів, як метод аналізу ієрархій (MAI) [3, с. 43]. Окрім того, уможлиблюється прийняття рішень на рівні складових — у цьому випадку використовується піддерево дерева цілей з відповідною підмножиною критеріїв.

Мал. Структура процесу керування ризиками в ІТ

На етапі ідентифікації ризиків необхідно дослідити фактори ризиків, скласти повний перелік можливих ризиків з їх якісним описанням та в загальному випадку кластеризувати. У випадку, якщо всі ризики належать до відомих груп (технологічні, пов'язані з персоналом, організаційні, інструментальні, пов'язані з системними вимогами, ризики оцінювання), кластеризація зводиться до їх класифікації, але в галузі ІТ доволі часто можливо виникнення нових ризиків, які й повинні бути кластеризовані — тобто утворюються нові групи ризиків. В принципі на цьому етапі не повинна оцінюватись значимість ризиків, тому що деякі з ризиків, що здаються незначними, можуть виявитися суттєвими. На етапі ідентифікації для визначення переліку ризиків доцільно використати

системний метод «мозкового штурму», особливо для нових типів проектів. Для тих же, які мають аналоги, ідентифікація може ґрунтуватися на досвіді керівника проекту.

Основна інформація для аналізу ризиків готується як один з результатів комплексної експертизи ІТ-проекту. На етапі якісного аналізу ризиків виявляються причини виникнення ризиків ІТ-проекту, формуються пропозиції щодо мінімізації очікуваних збитків та робиться попереднє їх вартісне оцінювання, а також оцінюються можливі межі зміни значень факторів ризику. З цією метою залучаються експерти, але й тут слід використовувати методи, які ґрунтуються не на безпосередньому оцінюванні числових значень — в цьому випадку достовірність отриманої інформації буде сумнівною, а використовують порівняльні оцінювання — з рядом близьких вже реалізованих проектів в якісній для експертів шкалі, яка є по суті еквівалентною шкалою відношень [4, с. 174], або ж використовувати процедури на кшталт методу Дельфі [2, с. 205]. Основними недоліками експертних методів є суб'єктивність оцінок та проблеми залучення незалежних експертів. Окрім того, для аналізу ризиків за умови наявності необхідної інформації доцільно використання таких методів: аналогів, аналізу сценаріїв розвитку проекту, аналіз показників граничного рівня, аналіз чутливості проекту, дерева рішень, імітаційне моделювання, ймовірнісний аналіз та інші. При цьому виникає проблема по перше, обрання підмножини методів, які були б адекватними для оцінювання обраного конкретного проекту, і по друге — яким чином інтерпретувати результати, отримані за допомогою комплексу різномірних методів. В галузі ІТ для розв'язання цих проблем доцільно створити систему підтримання прийняття рішень (СППР) з управління проектними ризиками, яка б широко використовувала як навну інформацію про набутий досвід, так і сучасні інтелектуальні технології для обрання конкретних методів та інтерпретації отриманих результатів.

На етапі формування стратегій управління ризиками визначаються найсуттєвіші ризики, які обираються для подальшого відслідковування (тобто критичні з точки зору успішної реалізації проекту) та обирається окрема стратегія для кожного з таких ризиків. Основними стратегіями, які використовуються в практиці управління ІТ-проектами, є стратегія уникання ризику, стратегія мінімізації ризику, та стратегія планування критичних ситуацій. Стратегія уникання ризику скерована на те, щоб вживати заходів, що зменшують вірогідність виникнення певного конкретного ризику. Стратегія мінімізації орієнтує на дії, що дозволяють зменшити можливу шкоду від ризику. Стратегія планування критичних ситуацій передбачає розроблення плану заходів, які потрібно виконати у випадку виникнення ризикової ситуації. Слід відзначити, що в питанні формування стратегій управління ризиками багато то визначається досвідом, і єдиних загальноприйнятих підходів для розроблення та обрання їх не існує.

Моніторинг ризиків полягає в регулярному перерахунку ймовірностей і шкоди, які вони можуть нанести. Для цього необхідно постійно відслідковувати фактори, які впливають на ймовірність ризиків і можливу шкоду, і які залежать

від типів ризику. Важливим є останній етап — завершення проекту та аналіз результатів. Інформація про ризики, які виникали під час виконання проекту, є важливою з точки зору успішного виконання наступних проектів, і тим більш ця інформація повинна документуватися та зберігатися для неуспішних проектів, що дозволить уникнути небажаних ситуацій в майбутньому.

Висновки. Таким чином, врахування системних аспектів управління ризиками в галузі ІТ, а саме — використання цільового підходу на всіх етапах, класифікація ризиків, побудова спеціалізованих СППР — дозволяють суттєво покращити якість процесу управління ризиками та попередити небажані ситуації, збільшити кількість успішно завершених проектів.

Література

1. Катренко А.В. Управління ІТ проектами/ А.В. Катренко — Львів: Новий світ — 2000, 2013. — 549с.
2. Катренко А.В. Системний аналіз об'єктів та процесів комп'ютеризації/ А.В. Катренко — Львів: «Новий світ — 2000», 2011. — 395 с.
3. Саати Т., Кернс К. Аналитическое планирование/ Т. Саати, К. Кернс — М.: Радио и связь, 1991. 253 с.
4. Катренко А. В. Формування портфеля проектів за допомогою двоетапної процедури/ А. В. Катренко, Д. С. Магац, А. С. Магац // Інформаційні системи та мережі: [зб. наук. пр.] / відп. ред. В.В. Пасічник. — Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2013. — С. 169-176. — (Вісник / Нац. ун-т "Львів. політехніка" ; № 770).

О.І. МОМОТ,

студент Національного університету «Львівська політехніка»

ДІАГНОСТУВАННЯ ХВОРИХ

Медична культура та охорона здоров'я сьогодні приближається до технічної революції. Інформаційні технології швидко проникають в усі сфери медицини, незважаючи на досить молодий вік медичної інформатики. Мало не кожен етап діагностики, сьогодні, використовує комп'ютерні технології. Паралельно з цим, практична медицина майже не включає в себе інтелектуальні інформаційні системи. Дані автоматизовані системи мають за мету розширити кола задач, які розв'язуються за допомогою комп'ютерів та підвищити рівень інтелектуальної підтримки фахівця визначеною сфери. Основною задачею створення цих систем є створення методу, що імітує роботу експерта в певній сфері. Використання інтелектуальних систем в медицині покращить розвиток інформаційного ресурсу, який дозволить вирішувати завдання на етапах лікування пацієнта. [1, с. 146]

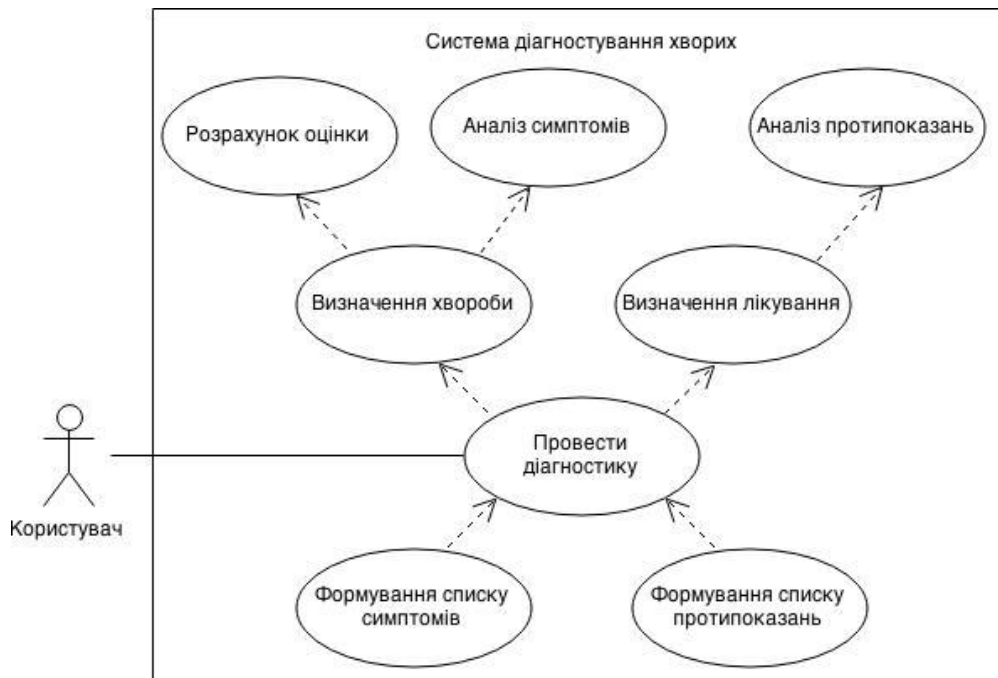
Сучасні медичні організації створюють і зберігають величезну кількість даних. Від ефективного використання даної інформації лікарями, керівниками та пацієнтами залежить якість медицини, що в свою чергу впливає на рівень життя населення в цілому.

Тому, потреба використання великих обсягів інформації, яка постійно зростає, при вирішенні діагностичних, управлінських, статистичних, та інших завдань, призводить до створення інформаційних систем в медичній сфері.

Метою лікувально-діагностичних інформаційних систем є прийняття рішень для вирішення проблем на діагностичному або лікувальному етапі. Процеси діагностування є досить складними на даний момент та існує тенденція ускладнення процесів прийняття рішень, що, зумовлене розвитком процесів інтеграції в медицині. [2, с. 171]

Принцип роботи даних систем ґрунтується на проектуванні бази даних систем активних досліджень та інтерпретації результатів комплексного аналізу системи.

На діаграмі (рис. 1) показано зовнішні зв'язки інформаційної системи діагностування хворих. В даній системі продемонстровано лише одна дійова особа, це користувач.

Мал. 1 Діаграма варіантів використання.

На діаграмі видно, що користувач проводить діагностику. Компонент «Провести діагностику» розширює врахування факторів «Формування списку симптомів» та «Формування списку протипоказань». Також даний компонент включає в себе «Визначення хвороби» та «Визначення лікування». Компонент «Визначення хвороби» містить «Аналіз симптомів» та «Розрахунок Оцінки», а «Визначення лікування» включає в себе «Аналіз протипоказань».

На рис. 2 зображена діаграма послідовностей. Процес взаємодії у цій системі починаються із введення особистих даних користувачем. Далі користувачу потрібно обрати симптоми та протипоказання, які програма сформувала автоматично. Сформований набір симптом та протипоказань відсилається програмі через інтерфейс. Програма, звертаючись до бази даних,

формує симптоми та протипоказання, після цього визначає хворобу та лікування. Проводиться обчислення оцінки приналежності симптом до хвороби. За допомогою інтерфейсу виводиться хвороба та перелік лікарств користувачу.

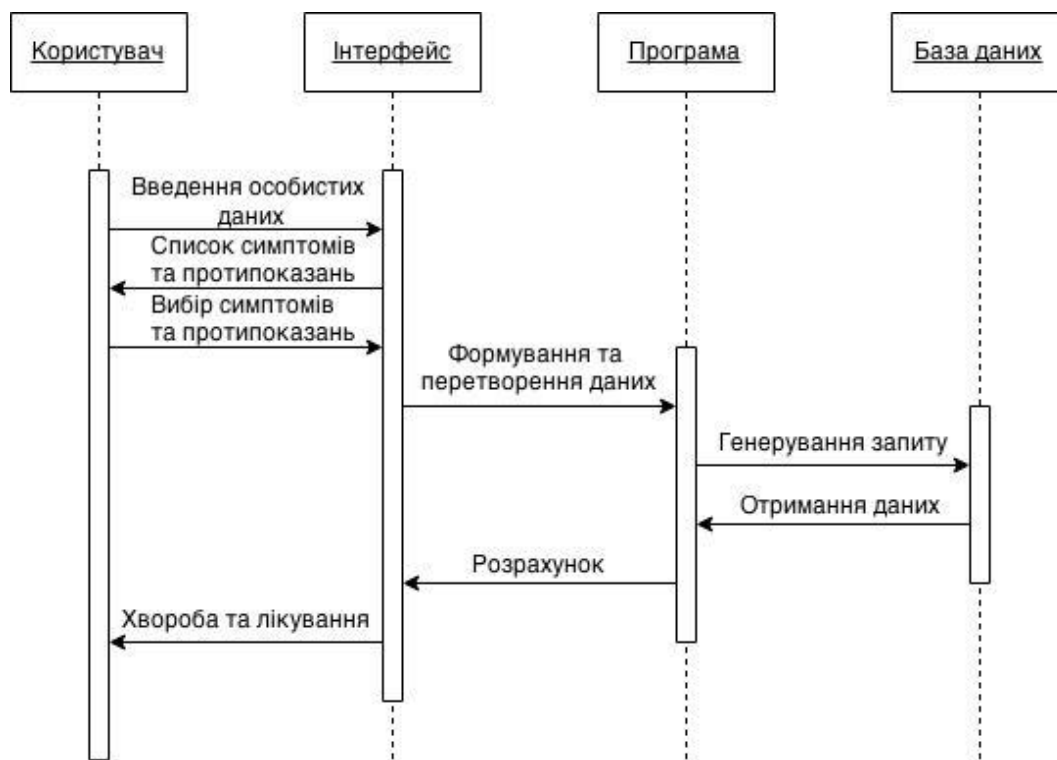

Рис. 2 Діаграма послідовностей.

Серед більшості напрямів інформатизації суспільства, розробка програм для медицини є одним із найскладніших завдань. Така розробка містить значний обсяг різної інформації щодо пацієнтів, є складною щодо аналізу діагностики, прогнозу та лікування хвороб і, зрештою, є текстовою за формою, що складає додаткові незручності при роботі з великими базами даних. Нерідко виникають також труднощі роботи з обчислювальною технікою за недостатньої підготовки користувачів, сумнівів щодо точності комп'ютерних рішень, захищеності інформації від несанкціонованого доступу. Але головною постає проблема розробки адекватних алгоритмів аналізу зазначених аспектів медичної інформації.

Література

1. Мельникова Н. І. Аналітичний огляд засобів програмного забезпечення в медичній галузі / Н. І. Мельникова, Н. Б. Шаховська. // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". — 2010. — №673. — С. 146–152.
2. Чурпій І. К. Сучасний стан інформатизації в медицині / І. К. Чурпій, Н. В. Чурпій, В. Д. Скрипко. // Буковинський медичний вісник. — 2011. — №57. — С. 171–172.

О.М. М'ЯКШИЛО,

кандидат технічних наук, доцент кафедри інформаційних систем,
Національний університет харчових технологій

Т.С. ДЖУРЕНКО,

аспірантка кафедри інформаційних систем,
Національний університет харчових технологій

МОДЕЛЬ СИСТЕМИ ПОШУКУ МАРКЕТИНГОВИХ ДАНИХ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Дана стаття присвячена представленню функціональної та логічної моделі системи пошуку маркетингових даних в мережі Internet. Дані моделі повинні забезпечити реалістичне відображення роботи з системою, яка значно пришвидшить ефективність пошукових процесів у глобальній мережі. Також забезпечить можливість зручного, оперативного отримання актуальних статистичних даних через мережу Інтернет та, за рахунок цього, полегшити створення маркетингових стратегій маркетологами.

Ключові слова: паритетний пошук, функціональна і логічна модель, пошукова система

Данная статья посвящена представлению функциональной и логической модели системы поиска маркетинговых данных в сети Internet. Данные модели должны обеспечить реалистичное отображение работы с системой, которая значительно ускорит эффективность поисковых процессов в глобальной сети. Также обеспечит возможность удобного, оперативного получения актуальных статистических данных через Интернет и, за счет этого, облегчит создание маркетинговых стратегий маркетологами.

Ключевые слова: паритетный поиск, функциональная и логическая модель, поисковая система.

This article is dedicated the presentation of functional and logical model of marketing data search engine on the Internet. The models should provide a realistic display of the work with the system, which will speed up the efficiency of the search process in the global network. Also provide an opportunity to convenient, prompt and relevant statistics on the Internet and, through this, facilitate the creation of marketing strategies marketers.

Keywords: search parity, functional and logical model, the search engine.

Постановка проблеми. Задачі пошуку даних характеризуються великою складністю, комплексністю й у повному обсязі не можуть вирішуватися ізольовано. Тому, з'являється потреба розробляти моделі на новому рівні, використовуючи нові засоби розробки інформаційних систем, забезпечивши виконання обов'язкових умов: повноти, своєчасності і достовірності інформації.

Модель роботи з системою по забезпеченню паритетності пошуку документів у мережі Internet представляє собою алгоритм спеціалізованого пошуку даних, орієнтованих на ідентифіковані запити користувачів в професійно обмеженому інформаційному середовищі документообігу.

Виклад основного матеріалу. Сучасний розвиток суспільства тісно пов'язаний з розвитком інформаційних технологій. Своє життя вже зараз важко уявити без комп'ютерних технологій, так як ці технології створені людьми для полегшення людської праці.

Величезна кількість як структурованих, так і неструктурованих даних доступна нам за допомогою мережі Інтернет. Пошукова система — це автоматизована інформаційна система (програмно-апаратний комплекс із веб-інтерфейсом), що надає можливість пошуку інформації в Інтернеті у відповідності до запиту користувача. [1, с. 28]

В процесі аналізу предметної області була складена функціональна модель, яка представлена у вигляді контекстної діаграми на рис. 1.

Межі моделі: від формування запиту на основі онтології і відбору результатів пошуку до формування єдиного релевантного документа за введеним запитом.

Точка зору: з точки зору адміністратора.

Мета: дана модель представляє метод паритетного пошуку необхідної маркетингової інформації в мережі Internet. А також формування даної інформації в єдиний документ.

Питання, на які повинна відповідати модель:

Як сформулювати запит пошуку на основі побудованої онтології знань?

Яку інформаційно-пошукову систему слід обрати?

Як відбувається фільтрація пошуку?

За якими ознаками відбираються документи?

Як відбувається структурування релевантного документа?

Вхідними документами є задачі маркетингу, стоп джерела інформації. Вихідні дані — це запит до log-файлу, результат пошуку за різними ознаками, ормований документ, інформація про дублювання на веб сторінці, документ в базі.

Контекстна діаграма представляється п'ятьма процесами: «Побудова запиту на основі онтології», «Вибір пошукової машини», «Аналіз запиту та пошук», «Фільтрація результатів пошуку», «Визначення релевантності документу» (рис.1, рис.2).

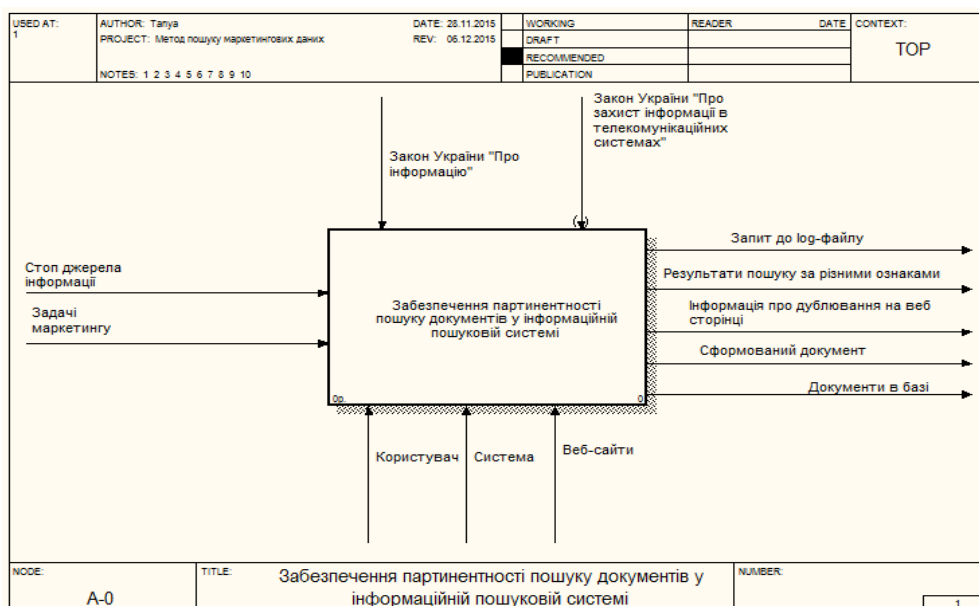

Рис.1. Контекстна діаграма «Забезпечення паритетності пошуку документів у інформаційно-пошуковій системі»

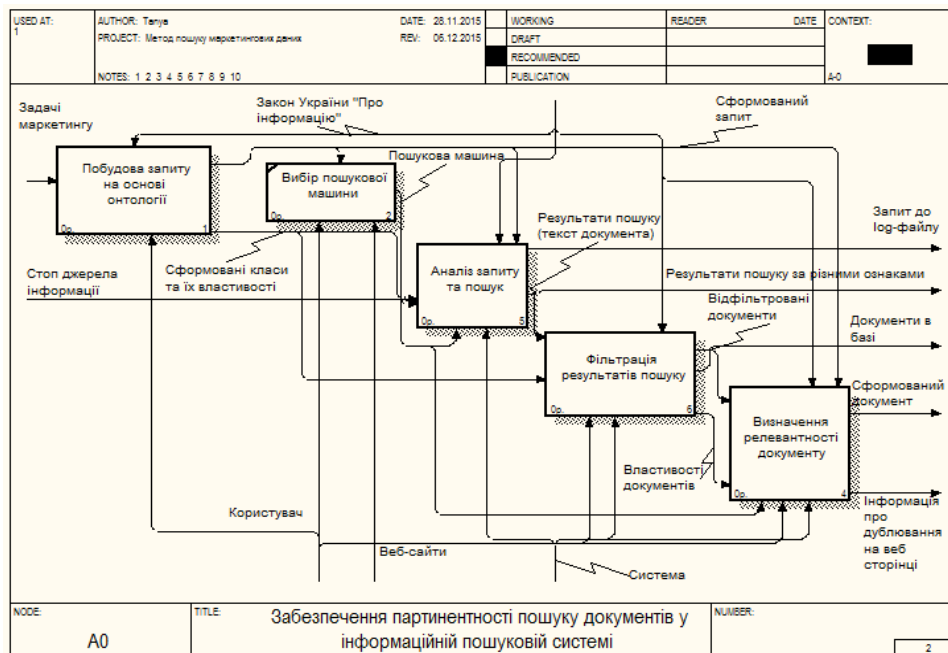

Рис.2. Діаграма декомпозиції 1 рівня для бізнес-процесу «Забезпечення паритетності пошуку документів у інформаційно-пошуковій системі»

Робота «Побудова запиту на основі онтології» в свою чергу поділяється на чотири роботи, які відповідають, безпосередньо, за формування запиту на основі побудованої онтології знань, дерева класів. Онтології була побудована в результаті збору даних про предметну область. Вона складається з наступних бізнес-процесів: «Збір даних про предметну область», «Розробка онтології», «Побудова дерева класів», «Побудова запиту».

Робота «Аналіз запиту та пошук» - призначена для формування записів у словниках пошукової системи, а також сам процес пошуку документа за різними ознаками. Дана робота складається з наступних бізнес-задач.

«Розширення введеного запиту за рахунок використання синонімів» - розширення запиту відбувається за рахунок сформованих класів онтології та їх властивостей.

«Виділення ключових та загальних слів» - вхідний запит користувача оброблюється, розподіляється на лексеми та передається на механізми пошуку.

«Пошук документів за різними ознаками» - відбирає необхідні документи за наступними критеріями:

- за ранжувально-зворотнім зв'язком;
- за атрибутами;
- за частотними характеристиками.

Робота «Фільтрація результатів пошуку» полягає у пошуку закономірностей у даних для формування структурованих термінів за допомогою методів Text Mining, а також оцінювання та інтерпретації результатів. Складається з наступних бізнес-задач.

«Відбір поширених термінів» - виконує процедуру обробки словника отриманих термінів.

«Опрацювання ключових слів та словосполучень в документах» - перетворює набір вхідних термінів до форми придатної до обробки пошуковою системою.

«Структурування документів» - формування відібраних документів.

«Оновлення бази документів» - виконує процедуру додавання інформації та оновлення бази даних по сформованих документах.

Робота «Визначення релевантності документу» в свою чергу поділяється на чотири процеси, які беруть участь у визначенні міри релевантності документа, а також формування результуючих документів в один. Вона складається з наступних задач: «Порівняння відфільтрованого образу документа з образом запиту», «Індексація документа», «Визначення міри релевантності», «Формування опису сторінки», «Формування розмітки документа».

На основі аналізу предметної області, також були розроблено за допомогою Егвіп логічну і фізичну (рис.3, рис.4) моделі даних бази даних по забезпеченню паритетності пошуку документів у мережі Internet.

У функціонуванні пошуку документів у мережі Internet можна виділити основні сутності: користувач, запит, URL, синонім, документ, ключове слово, напрям пошуку, оброблений документ, форматований документ, генерована сторінка (рис.3).

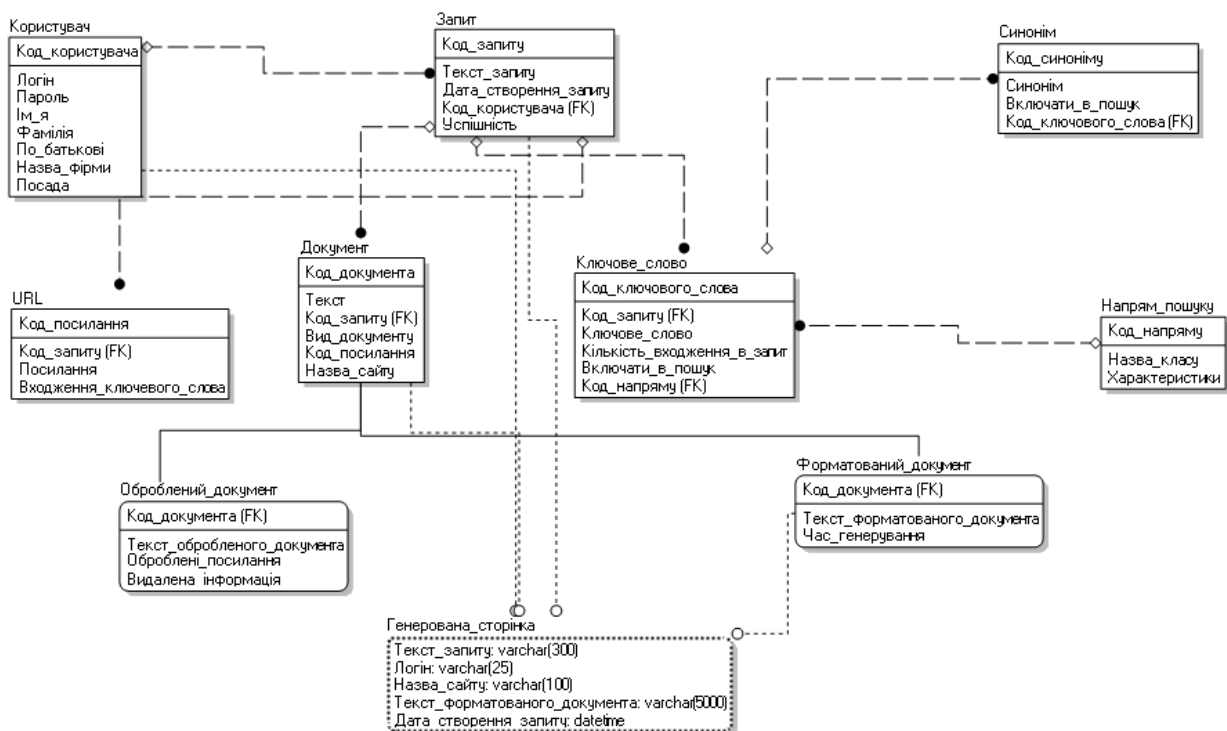

Рис.3. Фізична модель бази даних

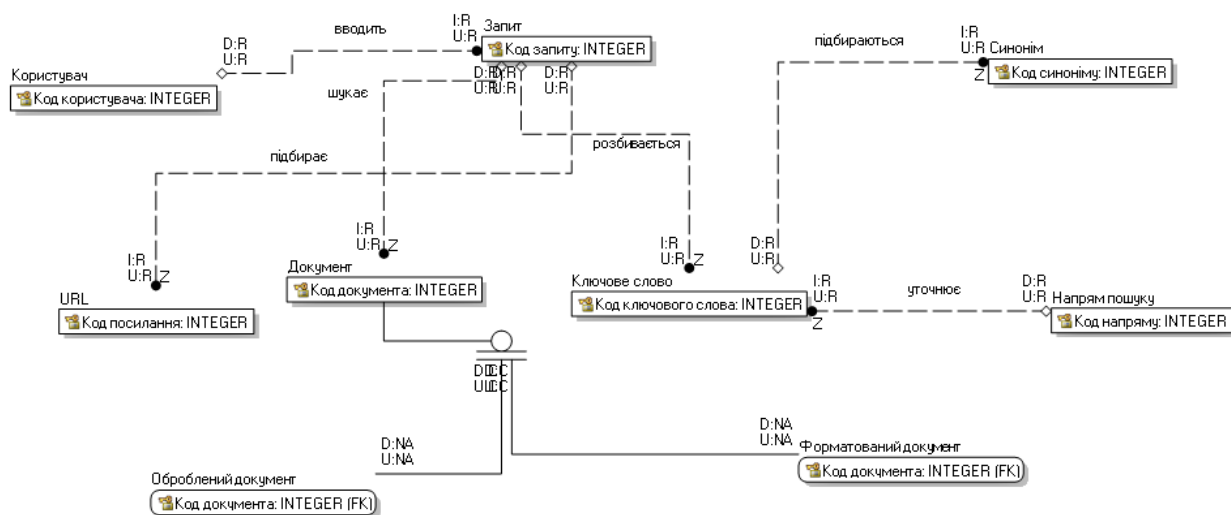

Рис.4. Логічна модель бази даних

Кожна сутність характеризується своїм набором атрибутів, які її ідентифікують, тобто у різних сутностях не буде однакових атрибутів. В цьому наборі виділяють первинний ключ, який показує, що даний екземпляр унікальний, такого ж другого в системі не може бути [2, с. 124].

Сутність «Користувач» має наступні атрибути: код користувача, логін, пароль, ім'я, фамілія, по батькові, назва фірми, посада. Ці дані вносяться в базу при реєстрації користувача в мережі. Код користувача являється первинним ключом. Користувач вводить необхідний для нього запит.

Сутність «Запит» включає в себе код запиту, текст запиту, дата створення запиту, код користувача, успішність. Це ті атрибути, які характеризують кожен запит користувача. По запиту відшукуються документи, а також посилання. Даний запит розбивається на ключові слова.

Сутність «Ключове слово» має наступні атрибути: код ключового слова, код запиту, ключове слово, кількість входжень в запит, включати в пошук, код напрямку. З таблиці «Синоніми» по ключовим словам підбираються відповідні синоніми.

Сутність «Синонім» включає атрибути: код синоніму, синонім, включати в пошук, код ключового слова.

Сутність «Напрямок пошуку» код напрямку, назва класу, характеристики. Напрямок пошуку уточнює ключові слова, а відповідно і сам запит.

Для нормального функціонування пошуку необхідні самі ресурси. Сутність «URL» представляє собою посилання по віднайденому документу. Включає в себе код посилання, посилання, входження ключового слова. Сутність «Документ» характеризується кодом документа, текст, вид документа, назва сайту, код посилання, код запиту.

Всі ці сутності, так чи інакше, пов'язані між собою. В результаті даного етапу були визначені сутності логічної моделі, а також властивості сутностей і

ключові атрибути, логічні зв'язки між сутностями за допомогою програми Erwin Data Modeler.

Для написання інтерфейсу додатку використовували ASP.NET. ASP.NET — це частина технології .NET, яка використовується для написання потужних клієнт-серверних інтернет додатків. Вона дозволяє створювати динамічні сторінки HTML. ASP.NET виникла в результаті об'єднання старішої технології ASP (активні серверні сторінки) і .NET Framework. Вона містить безліч готових елементів управління, використовуючи які можна швидко створювати інтерактивні web-сайти. [3]

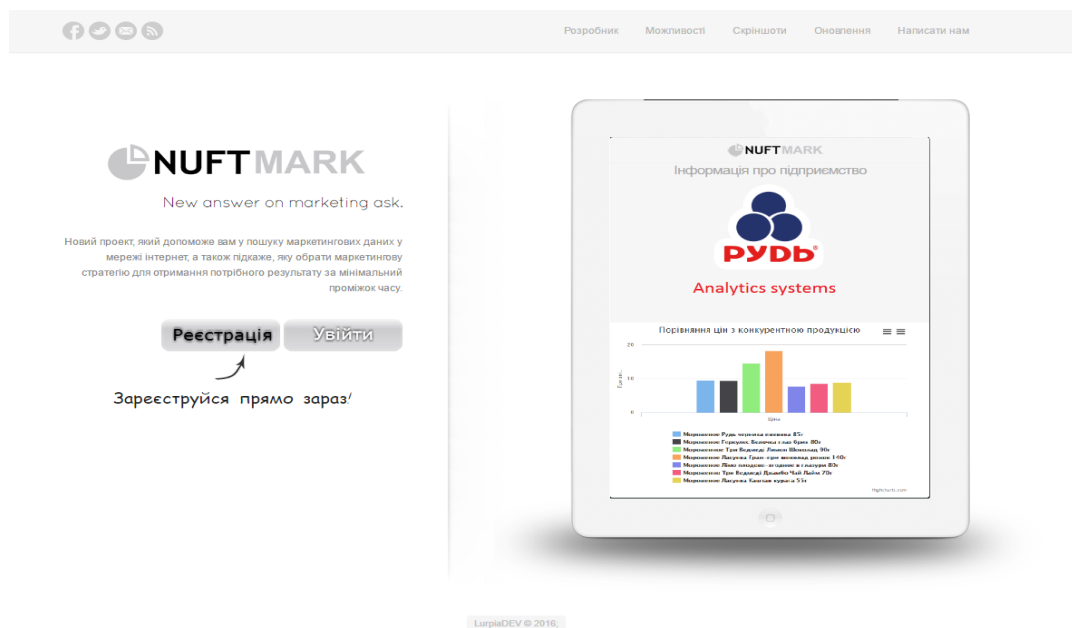

Рисунок 2.15 Головне вікно додатку

Висновки. Розроблена функціональна та логічна моделі паритетного пошуку необхідної інформації в мережі Internet допоможуть при створенні пошуково-інформаційної підсистеми, змалювавши наглядну функціональну залежність між операціями і функціями об'єкту системи. Інформаційна підсистема допоможе забезпечити організацію пошуку необхідної інформації за довільним запитом. Мета системи - знайти в колекції документи, які є найбільш релевантними по відношенню до довільних інформаційних потреб користувача, які повідомляються системі за допомогою одноразових, ініційованих користувачем запитів. Документ називається релевантним, якщо, з точки зору користувача, він містить кошовну інформацію, що задовольняє його інформаційну потребу.

Література

1. Інформаційні технології та моделювання бізнес-процесів - Томашевський О.М.
2. Маклаков С.В. BPwin ERwin CASE-средства разработки информационных систем. М.: Диалог-МИФИ, 2001, 304 с.
3. Professional ASP.NET Издатель: Wrox Press, 2001 Авторы: Dave Sussman, Alex Homer, Rob Howard, Karli Watson, Brian Francis, Richard Anderson

ФАЗОВИЙ АНАЛІЗ ЧАСОВИХ РЯДІВ

Розвиток сучасних інформаційних технологій обробки даних забезпечує моделювання динамічних систем на підставі отриманих експериментально або в результаті спостережень числових даних, переважно представлених часовими рядами. Рівні в таких часових рядах, як правило, є випадковими величинами і відповідають характеру поведінки конкретного показника. В основному, вони подають інформацію саме про динаміку цього показника впродовж часу спостереження або вимірювання. Побудована на цих даних модель в аналітичному вигляді дає інформацію про тренд та розподіл випадкової складової, причому використовується широкий арсенал статистичних методів.

Проте, навіть використовуючи декілька моделей динаміки різних показників даної системи дуже складно побудувати модель цілісної системи. Особливістю складних динамічних систем є той факт, що їх поведінка часто відображає динаміку слабо-структурованих процесів, а відповідні їм часові ряди характеризуються високим ступенем невизначеності внаслідок нестаціонарності, неточності і недостатності спостережень, нечіткості і нестабільності тенденцій. Тим не менш, існує інший підхід до моделювання динаміки системи, суть якого полягає в тому, що розглядаючи динаміку показників характеристик системи, подану часовими рядами, у фазовому просторі можна отримати більш докладну інформацію про цю систему. Фазовий портрет дає не тільки геометричне зображення окремих станів рівноваги, періодичних, хаотичних і стохастичних рухів, а й визначає «логіку» поведінки динамічної системи, її залежність від параметрів.

Справа в тому, що часові ряди можна подати фазовими траєкторіями, які описують за допомогою фазового портрету поведінку станів системи. Стосовно часових рядів, має місце теорема Такенса, яка обґрунтовує подання часового ряду фазовою траєкторією. Теорема Такенса (1980) стверджує, що фазовий портрет динамічної системи може бути відновлений на підставі скалярного часового ряду, якщо в якості відсутніх координат вектора стану використати той самий ряд, взятий з деяким запізненням.

Суть її зводиться до того, що для подання часового ряду на фазовій площині зобразити кожен рівень двома координатами: його значенням (в якості незалежної змінної, абсциси) та швидкістю зміни цього значення (як залежної змінної, ординати). Оскільки, за фізичним змістом, швидкість зміни це є похідна, а за геометричним змістом це різниця між даним і наступним рівнями, то в якості ординати можна використати той самий ряд, але зсунутий на один рівень. Графічне зображення послідовності пар рівнів y_i і y_{i+1} дає фазовий портрет системи.

У випадку гладких дискретизованих гармонічних функцій, поданих часовими рядами в 3-D представленні, графік на фазовій площині матиме вигляд спіралі, утвореної відрізками, для якої можна чітко виділити певні цикли. Циклом назовемо фігуру, в якій послідовність відрізків така, що початкова точка першого

відрізка і кінцева точка останнього відрізка мають практично однакові координати. Динаміка центрів цих циклів відповідає динаміці станів системи.

У випадку хаотичних часових рядів, така спіраль буде вельми спотвореною, проте на певних відрізках часу (третя вісь в 3-D представленні) можна буде виділити певні фігури, схожі на цикли — квазіцикли. Квазіциклом будемо вважати випуклу геометричну фігуру, форма якої є згладжена не менш як за чотирма точками, причому так, що відстань між початковою та кінцевою точками є менша, ніж відстань між першою і другою та передостанньою і останньою. Квазіцикли як і цикли мають однакові властивості, проте за формою дуже відрізняються. [1, с. 10]

В отриманих експериментально часових рядах мінімальна кількість відрізків для утворення квазіциклу рівна чотирьом, щодо максимальної, то їх виявилось 14. Для ідентифікації часових рядів за квазіциклами використано такі їх характеристики: довжина квазіциклів, кількість квазіциклів, координати центрів квазіциклів, параметри (габарити) прямокутної області покриття, орієнтація квазіциклів як тангенс кута нахилу основної діагоналі області покриття. Визначення довжин квазіциклів фактично характеризує фазову траєкторію динаміки функціональних станів навколо положення рівноваги. За мінімальної кількості вузлів, тобто чотирьох, форма квазіциклів може бути надзвичайно різноманітною, зберігаючи опуклість. Власне саме опуклість вказує на те, що фазова траєкторія має гармонічний характер. Зміна тривалості квазіциклів, а відтак і сама їх природа вказує на те, що в даному випадку аналізований часовий ряд це не є випадковий процес, поданий дискретними в часі неперервними значеннями, а послідовність імпульсів, амплітуда яких змінюється відносно тренду. Відображення на графіку часового ряду даного показника його тренду та кривої центрів квазіциклів дає важливу інформацію для аналізу та побудови моделі системи, особливості її функціонування та прогнозування її розвитку.

Можливості інформаційних технологій значно розширюються при використанні фазового аналізу. Дослідження часового ряду за допомогою фазового аналізу дозволило глибше і в новій якості зрозуміти особливості динамічних систем та отримати нову множину кількісних оцінок його нових об'єктів — квазіциклів.

Література

1. Максишко Н. К. Аналіз та прогнозування розвитку економічних систем методами дискретної нелінійної динаміки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук / Максишко Н. К. — Київ, 2010. — 34 с.

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

M. JANISZEWSKA,

Katedra Zdrowia Publicznego Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

A. BARAŃSKA,

Zakład Matematyki i Biostatystyki Medycznej Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

K. PODGÓRSKA,

SKN przy Zakładzie Matematyki i Biostatystyki
Medycznej Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

E. FIRLEJ,

Katedra Zdrowia Publicznego Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

K. PAWLIKOWSKA- ŁAGÓD,

Zakład Etyki i Filozofii Człowieka Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

UMIEJSCOWIENIE KONTROLI ZDROWIA KOBIET PO PRZEBYTYCH OPERACJACH GINEKOLOGICZNYCH

Wstęp. Ogromne obciążenie dla zdrowia zarówno psychicznego jak i fizycznego kobiet stanowią operacje. Zwłaszcza zabiegi chirurgiczne przeprowadzane w ginekologii wywierają szczególny wpływ na życie i psychikę kobiet z uwagi na narządy które obejmują. Nierzadko kłopoty ze zdrowiem kobiet kojarzone są wyłącznie ze sferą prokreacji, potocznie określaną „chorobami kobiecymi”. Ponieważ zdrowie jest terminem wieloznacznym i posiada wieloaspektowy charakter, dlatego też następstwa tych chorób dotyczą nie tylko fizycznych dysfunkcji w obrębie narządów płciowych, ale również ingerują w sferę psychiczną [1]. Istnieje wiele obaw dotyczących słuszności podjętej decyzji, strachu przed narkozą, powikłaniami pooperacyjnymi, uzależnieniem od innych, lęku przed ewentualnym wykryciem nowotworu oraz długiego powrotu do całkowitej sprawności. Wiele chorób i wad wrodzonych narządów płciowych wymaga leczenia operacyjnego. Zabiegi chirurgiczne stanowią nierzadko jedyną perspektywę przywrócenia prawidłowego funkcjonowania tej sfery [2]. Umieszczenie kontroli zdrowia i jego samoocena po zabiegu operacyjnym determinują proces leczenia i rehabilitacji. Części ciała, których dotyczą, bezpośrednio łączą się z poczuciem kobiecości, a więc faktem bycia pożądaną atrakcyjną i pewną swego wizerunku [3]. Operacje ginekologiczne traktowane są niekiedy przez kobiety jako forma okaleczenia wewnętrznego. Rany pooperacyjne, choć niewidoczne dla innych, wewnątrz mogą destabilizować obraz własnego ciała, oraz poczucie wartości. Mogą wiązać się z brakiem wyrozumiałości dla własnej osoby i ułomności fizycznej. Kobiety mogą odczuwać wiele obaw i niepokojów związanych z całym procesem leczenia, łącznie z

lękiem o zachowanie zdolności do satysfakcjonującego współżycia płciowego, możliwości rozrodu i wreszcie pozostania atrakcyjną i kobiecą dla partnera [4, 5, 6].

Umiejscowienie kontroli i samoocena zdrowia pacjentek po zabiegach operacyjnych na narządach płciowych są przedmiotem godnym zainteresowania z uwagi na narastający problem schorzeń dotyczący kobiet w różnych grupach wiekowych. Ze względu na intymny charakter operacji samoocena i poczucie umiejscowienia kontroli mają istotny wpływ na cały proces leczenia i rehabilitacji.

Poczucie umiejscowienia kontroli ujmowane jest jako jeden z wielu wymiarów osobowości, który współkształtuje funkcjonowanie osoby zarówno w życiu społecznym, jak i w różnych sferach jej aktywności. Dotyczy, bazującego na spostrzeganiu, wpływu własnej osoby na rezultaty jej czynów [7]. Poczucie kontroli jest istotnym czynnikiem regulującym funkcjonowanie osoby w trudnych dla niej sytuacjach [8]. Poczucie umiejscowienia kontroli można sklasyfikować na wewnętrzne lub zewnętrzne. Kiedy osoba kontroluje własne czyny, doszukuje się przyczyn swojego zachowania wśród czynników wewnętrznych oraz ma oddziaływanie na wzmocnienia — dysponuje wewnętrznym poczuciem umiejscowienia kontroli. Jeśli rezultaty czynów interpretowane są przez osobę jako uwarunkowanie od czynników losowych (innych ludzi, wiary w szczęście, przypadku, przeznaczenia), a nie od własnych możliwości, wówczas mowa jest o zewnętrznym poczuciu umiejscowienia kontroli [9]. Samoocena to stosunek do własnej osoby, który wpływa na zachowania osobiste, społeczne oraz na samopoczucie człowieka. Stanowi obraz samego siebie, zawierający zbiór wyobrażeń i sądów na temat własnego intelektu, wyglądu, charakteru, stosunków z innymi osobami, dojrzałości emocjonalnej oraz aspiracji życiowych [10]. Związek samooceny ze zdrowiem wynika z powiązania przeżywania negatywnych uczuć powstałych w reakcji na porażki i niepowodzenia.

Cel badania. Celem badań było zbadanie umiejscowienia kontroli i samooceny zdrowia kobiet po przebytych operacjach ginekologicznych.

Materiał i metoda. Badaniem objęto grupę 167 kobiet po przebytych operacjach ginekologicznych, będących pacjentkami Oddziału Położniczo-Ginekologicznego oraz poradni ginekologicznej w Samodzielnym Publicznym Wojewódzkim Szpitalu Specjalistycznym w Chełmie. Prawie 39% spośród badanych kobiet było w wieku od 20 do 35 lat, 24,6% respondentek znajdowało się w przedziale od 36 do 45 lat, 23,4% od 46 do 55 lat a 13,2% powyżej 55 lat. Blisko połowa respondentek (46,7%) była w okresie pierwszego tygodnia od zabiegu operacyjnego. Znaczny odsetek (40,1%) spośród badanych mieścił się w przedziale od 1 do 5 lat po operacji ginekologicznej. Pozostałe kobiety (13,2%) pozostawały w przedziale od miesiąca do 1 roku po zabiegu operacyjnym. Większość respondentek (66,5%) była po przebytej operacji drogą brzuszną, natomiast 33,5% drogą pochwową. Ponad połowa respondentek (56,9%) mieszkała w mieście, a 43,1% na wsi.

Do badań zastosowano Skalę Umiejscowienia Kontroli Zdrowia MHCL -wersja B (polska adaptacja: Z. Juczyński) oraz kwestionariusz ankiety własnego autorstwa dotyczący danych socjodemograficznych, samooceny, kontroli i stanu zdrowia. Do analizy statystycznej zastosowano Test Kołmogorowa-Smirnowa, Test U Manna-

Whitneya i Test Kruskala-Wallisa. Przyjęto poziom istotności $p < 0,05$ i $p < 0,01$. Zastosowano oprogramowanie komputerowe IBM SPSS Statistics.

Wyniki i wnioski. Większość kobiet po operacji ginekologicznej (61,1 %) oceniła swój stan zdrowia jako dobry, tylko jedna kobieta (0,6%) określiła stan zdrowia jako zły. Ponad połowa respondentek postrzegała siebie jako osoby wartościowe (56,3%) oraz kobiece (55,1%), a tylko niewielki odsetek kobiet uważał się za nieatrakcyjne, zubożałe, gorsze od innych, bezużyteczne, czy bezwartościowe. Blisko połowa respondentek (48,5%) po operacji odczuwała lęk i niepokój, zaś 43,7% ulgę. Żadnych emocji nie odczuwało jedynie 7,8% badanych kobiet. Większość respondentek (64,1%) nie odczuwało negatywnych emocji związanych z przeprowadzeniem operacji. Trudności z akceptacją siebie po zabiegu operacyjnym miało 7,8% badanych kobiet. Częste stany depresyjne w okresie miesiąca po operacji zgłosiło 12% badanych. Najwyższą samooceną charakteryzowały się kobiety w dość wczesnym okresie po operacji, czyli od miesiąca do roku ($M=14,95$). Analiza skali MHLC wykazała, że u ankietowanych przeważało wewnętrzne poczucie kontroli zdrowia ($M=25,33$), wskazujące, że kontrola nad własnym zdrowiem zależy od nich samych. Respondentki gorzej oceniające swój stan zdrowia, we wszystkich skalach umiejscowienia kontroli zdrowia uzyskiwały stosunkowo wyższe wyniki. Wiek i wykształcenie w istotny sposób różnicowały wyniki w skali MHCL oraz ogólnej samooceny ($p=0,000$).

Słowa kluczowe: kobiety, operacje ginekologiczne, samoocena zdrowia, umiejscowienie kontroli zdrowia.

Piśmiennictwo

1. Pawłowski R, Dutkiewicz R, Winiarczyk T. Znaczenie aktywności fizycznej i diety w życiu studentek. *Stud Med* 2015; 31 (3): 194–199. doi: 10.5114/ms.2015.54759.
2. Opala T. Ginekologia - podręcznik dla położnych, pielęgniarek i fizjoterapeutów. PZWL. Warszawa 2006.
3. Kaczmarek Ł, Michalska M, Mojs E, et al. Wpływ operacji ginekologicznych na stopień zaburzeń snu oraz emocji u kobiet w wieku około- i pomenopauzalnym *Prz Menopauz* 2011; 5: 393–399.
5. Bielecka A. Statystyka w zarządzaniu. Opis statystyczny, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego. Warszawa 2001.
18. Pilewska A, Jakiel G, Wenecki W, et al. Operacja ginekologiczna jako sytuacja stresująca – potrzeba wsparcia w okresie okołoperacyjnym. *Zdr Publ* 2007; 117:191–195.
19. Sevil U, Ertem G, Kavlak O, et al. The loneliness level of patients with gynecological cancer. *Int J Gynecol Cancer* 2006; 16 (Suppl. 1): 472–477.
20. Adame DD, Johnson TC. Physical fitness, body image, and locus of control in college freshman men and women. *Percept Mot Skills* 1989; 6: 400–402.
21. Wrześniewski K. Psychologiczne uwarunkowania powstawania i rozwoju chorób somatycznych. *Psychologia*. Tom 3. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. Gdańsk 2000.
22. Słomko Z. Ginekologia. PZWL. Warszawa 2008.
23. Rostowska T, Wałęcka-Matyja K. Obraz siebie i poziom samooceny kobiet po amputacji piersi oraz kobiet ze schorzeniami skóry- analiza porównawcza, *Psychoonkologia* 2003; 7: 1–13.

О.А. ШЕВЧЕНКО,
професор кафедри гігієни та екології
ДЗ «Дніпропетровської медичної академії МОЗ України»
О.О. КУЛАГІН,
аспірант кафедри гігієни та екології
ДЗ «Дніпропетровської медичної академії МОЗ України»

БІОЛОГІЧНА РЕМЕДІАЦІЯ ҐРУНТІВ НАСЕЛЕНИХ МІСЦЬ ЯК ФАКТОР ПРОФІЛАКТИКИ ЕКОЛОГОЗАЛЕЖНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ НАСЕЛЕННЯ

Актуальність. За останнє десятиліття нафта та нафтопродукти (НП) поряд з пестицидами стали одними з найпоширеніших забруднювачів довкілля. В процесі видобування, транспортування та зберігання НП, велика кількість їх потрапляє у навколишнє середовище [1, с. 110-112.].

Майже 50 % нафти та НП від усіх втрат потрапляє у ґрунт. Забруднення НП ґрунтів впливає на всі складові екосистеми: ґрунтову мікрофлору, рослинний та тваринний світ [2, с. 206]. Нафта та НП надзвичайно важко піддаються біологічному окисненню в ґрунтовому середовищі [3, с. 52-54]. Важливо, що в сучасних містах це є додатковим фактором деградації нестійких штучних екосистем та збільшення ризиків виникнення екологічно зумовлених захворювань серед населення [4, 320 с.].

Ґрунти під впливом забруднення нафтопродуктами відновлюються набагато гірше, ніж водне і повітряне середовище, оскільки вони здатні акумулювати і закріплювати токсичні речовини [5, с. 65-90.]. Досліджено, що природна трансформація нафтопродуктів у ґрунті в результаті аварійних виливів, доволі тривала у часі і становить 45 і більше років [6, 405 с.].

На сьогоднішній день існує декілька методів очищення ґрунту забрудненого нафтою та НП, а саме: механічні, фізичні, хімічні, біологічні та комплексні методи [7, с. 270.]. З них найбільш перспективним є біологічний метод, суть якого полягає у застосуванні мікроорганізмів-деструкторів (нафтоокислювальних бактерій).

Мета досліджень. Оцінка в натурному експерименті ефективності біопрепарату для очищення ґрунту, забрудненого НП.

Матеріали та методи досліджень. В натурному експерименті використовували біопрепарат, який включає іммобілізовані на нафтопоглинальному сорбенті (подрібнене деревне вугілля, фракція 1-5 мм) активні штами вуглеводнеокислювальних актинобактерій, що належать до видів *Dietzia maris*, *Gordonia rubripertincta*, *Rhodococcus erythropolis*. Деструктивну активність препарату вивчали на промислових майданчиках силових електропідстанцій у м. Дніпропетровську, які були забруднені трансформаторною оливою (ТО) в результаті зливально-наливальної операції та витоку ТО через шпарини у місцях з'єднання окремих частин агрегатів. До внесення біопрепарату було відібрано 9 проб для визначення концентрації НП у забруднених землях промислових майданчиків. В середині вересня 2015 року розпочато експеримент по очищенню забрудненої ділянки ТО, в ході якого було скопано (спушено) забруднені ділян-

ки на голубину 40 см і зволожено. В процесі скопування було внесено біопрепарат № 1 в розрахунку 2-4 кілограми на 1 м². Через дев'ять місяців — у середині травня 2016 року, було відібрано повторно 9 проб ґрунту для встановлення концентрації НП. Визначення вмісту НП проводили за допомогою МВВ № 081/12-0116-03 Ґрунти. Методика виконання вимірювань масової частки нафто- продуктів гравіметричним методом. Міністерство охорони навколишнього середовища України.

Результати досліджень. В ході проведення досліджень встановлено, що на майданчиках силових електропідстанції вміст нафтопродуктів у всіх досліджених зразках, відібраних з поверхневих (0-30 см) та більш глибоких (30-60 см) шарів ґрунту значно зменшився у порівнянні з результатами аналізу проб восени 2015 року. Так, навесні 2016 року концентрація НП у пробах № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 та 8 становила 1984,12 мг/кг; 895,52 мг/кг; 3984,06 мг/кг; 2994,01 мг/кг; 3988,03 мг/кг; 2985,07 мг/кг; 1988,07 мг/кг та 996,01 мг/кг відповідно, що в свою чергу не перевищувало залишкову кількість НП від початкової концентрації більш ніж на 16,6 % (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка вмісту нафтопродуктів у ґрунті в натурному експерименті

№ проби	Глибина відбору, см	Концентрація нафтопродуктів, мг/кг (до проведення ремедіації ґрунту)	Концентрація нафтопродуктів, мг/кг (після проведення ремедіації ґрунту)	Залишкова кількість від початкової концентрації, %
1	30-60	11928,42	1984,12	16,6
2	30-60	10978,04	895,52	8,1
3	30-60	94 715,85	3984,06	4,2
4	0-30	21934,19	2994,01	13,6
5	0-30	83000	3988,03	4,8
6	0-30	29880,47	2985,07	9,9
7	0-30	33932,13	1988,07	5,8
8	0-30	24950,09	996,01	3,99
9 (фон)	0-30	4990,01	3980,09	79,6

Висновок. При забрудненні НП глибших шарів ґрунту (30-60 см та більше) найбільш доцільним є застосування мікроорганізмів-деструкторів, іммобілізованих на нафтопоглинальному сорбенті, що дає змогу «адресно» розмістити препарат на потрібній глибині та більш точно розрахувати його необхідну кількість. Дослідження деструктивної дії біопрепарату № 1 у натурному експерименті показали, що він є ефективним при більш значних кількостях НП (до 94,7 г/кг), а кінцева концентрація ТО через 9 місяців після внесення сорбенту становить лише 4,2-16,6 % відносно початкової.

Література

1. Тюленева В.А. К вопросу исследования фильтрации нефти в почвах / В.А. Тюленева, В.А. Соляник, И.В. Васькина, В.С. Шалугин // Вісник КДПУ. Випуск 2. Частина 2. 2006.
2. Звягинцева Д.Г. Микроорганизмы и плодородие почвы / Д.Г. Звягинцева // М.: Изд-во Московского ун-та. 1989.
3. Білоненко Г.М. Зміни родючості ґрунту при вуглеводневому забрудненні / Г.М. Білоненко // Вісник аграрної науки. 2002. — №10.
2. Профілактична токсикологія та медична екологія: за загальною редакцією академіка НАМН України І.М. Трахтенберга. — К.: ВД «АВІЦЕНА», 2011.
24. Солнцева Н.П. Принципы и методы экспериментального моделирования миграции и закрепления нефти и нефтепродуктов в почвах. Геохимия ландшафтов и география почв / Н.П. Солнцева // Ойкумена. 2002.
25. Солнцева Н.П. Добыча нефти и геохимия природных ландшафтов / Н.П. Солнцева // М., МТУ. 1998.
26. Нефтезагрязненные почвы: свойства и рекультивация / В. П. Середина, Т. А. Андреева, Т. П. Алексеева и др. // Томск : Изд-во ТПУ. 2006.

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА

<i>А.О. Белікова,</i> РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ДІЛОВОЇ ГРИ ЯК ОСНОВНОГО ГРУПОВОГО МЕТОДУ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕГРАТИВНОГО КУРСУ „ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ” В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ.....	3
<i>С.В. Єфремов,</i> ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	7
<i>Ю.В. Оксамитний,</i> ОСОБЛИВОСТІ ПОШУКУ ТА РОЗВИТКУ ТАЛАНОВИТОЇ МОЛОДІ В ОБЛАСТІ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ НАУК.....	10
<i>Л.В. Прийменко,</i> МЕДІАОСВІТА КАНАДИ: ВИНИКНЕННЯ, СТАНОВЛЕННЯ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ.....	13

Розділ 2 КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

<i>Ю.Я. Венц,</i> ЕВОЛЮЦІЯ ПЛАСТИЧНОГО ОБ’ЄКТУ В УКРАЇНСЬКІЙ СКУЛЬПТУРІ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ.....	18
<i>А.О. Верхова,</i> ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА ЕСТРАДНИХ НОМЕРІВ ЯК ПРОЯВ СИНТЕТИЧНОЇ ОСНОВИ МИСТЕЦТВА ЕСТРАДИ.....	20
<i>Д.Ю. Перетятко,</i> ВЗАЄМОПРОНИКНЕННЯ СТИЛІВ АР-ДЕКО І ФУНКЦІОНАЛІЗМУ В АРХІТЕКТУРНО-ПЛАСТИЧНИХ РІШЕННЯХ ВХІДНИХ ГРУП ЗАБУДОВИ ЛЬВОВА 1910-1930 РР.....	22
<i>Я.К. Сапего,</i> РЕФОРМАТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ П. П. ВІРСЬКОГО У СФЕРІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	25
<i>І.М. Таран,</i> ЗНАЧЕННЯ ДИНАМІКИ У ФОРТЕПІАННИХ ТВОРАХ.....	32

Розділ 3
ГУМАНІТАРНІ НАУКИ
ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

<i>І.А. Билень, І.Д. Карамішева,</i> ФРАЗЕОЛОГІЧНА ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ TRAVELING В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	35
<i>І.М. Гнатишена, І.Р. Харюк,</i> ПОДКАСТИНГ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	41
<i>Ю.І. Дем'янчук,</i> ПАРАЛЕЛЬНИЙ КОРПУС ЯК ОСНОВА ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЛЯ СТИЛІСТИЧНИХ, ЛЕКСИКОЛОГІЧНИХ, ГРАМАТИЧНИХ І ПОРІВНЯЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	45
<i>Д.О. Лобода,</i> РЕНЕСАНСНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ІДЕАЛЬНОГО ПРАВИТЕЛЯ У ФРАНЦІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XV СТОЛІТТЯ.....	46
<i>О.В. Сайчук,</i> ОНОМАТОПЕЯ В ЯПОНСЬКІЙ МОВІ: ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ.....	49

Розділ 4
СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ
ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ

<i>Г.С. Бірюкова,</i> УМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ.....	54
<i>Д.С. Богданов,</i> ЗРІВНОВАЖЕНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ РЕГІОНІВ.....	61
<i>Т.І. Козак,</i> РЕЗУЛЬТАТИ ВИБОРІВ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ 2014 РОКУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВПЛИВУ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ.....	63
<i>О.Є. Яновська,</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ВОЄНІЗОВАНИХ СТРУКТУР ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ АТО.....	68
<i>О.З. Ярошко,</i> ТРИАДА «ЛЮДИНА – СУСПІЛЬСТВО – ДЕРЖАВА» У ФІЛОСОФСЬКИХ СТУДІЯХ НАЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ.....	71

Розділ 5 УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

О.В. Браславська, ДО ПИТАННЯ ОЦІНКИ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ХІМІЧНОЇ ГАЛУЗІ В КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ МОДЕРНІЗАЦІЇ.....	74
Н.І. Обушна, ОСОБЛИВОСТІ ПОНЯТІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ ЩОДО ТРАКТУВАННЯ ДЕФІНІЦІЙ “ПУБЛІЧНИЙ АУДИТ” ТА “ДЕРЖАВНИЙ АУДИТ”	78
П.Д. Каминський, О.С. Різва, СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЙ «СОЦІАЛЬНЕ ІНВЕСТУВАННЯ» ТА «СОЦІАЛЬНО- ВІДПОВІДАЛЬНЕ ІНВЕСТУВАННЯ». СВІТОВА ТА НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА....	83

Розділ 6 ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Н.В. Ортинська, МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА НЕДОТОРКАНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНЬОГО.....	86
--	----

Розділ 7 БІОЛОГІЯ

Л.А. Сергєєва, В.С. Сергєєва, В.Д. Федина, ВПЛИВ МОДИФІКАТОРІВ АПОПТОСІСУ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ОКИСЛЮВАЛЬНИХ ЗМІН У ХРОМОСОМАХ.....	89
---	----

Розділ 8 ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

О.Ю. Базюк, ВИЯВЛЕННЯ ОБЛИЧ МЕТОДОМ СЕГМЕНТАЦІЇ ЗА КОЛЬОРОМ ШКІРИ.....	96
А.В. Катренко, І.Б. Лебедин, СИСТЕМНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	98
О.І. Момот, ДІАГНОСТУВАННЯ ХВОРИХ.....	102
О.М. М'якшило, Т.С. Джуренко, МОДЕЛЬ СИСТЕМИ ПОШУКУ МАРКЕТИНГОВИХ ДАНИХ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ.....	105
О.І. Таланчук, ФАЗОВИЙ АНАЛІЗ ЧАСОВИХ РЯДІВ.....	111

Розділ 9
ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

<i>M. Janiszewska, A. Barańska, K. Podgórska, E. Firlej, K. Pawlikowska-Łagód,</i> UMIEJSCOWIENIE KONTROLI ZDROWIA KOBIET PO PRZEBYTYCH OPERACJACH GINEKOLOGICZNYCH.....	113
<i>О.А. Шевченко, О.О. Кулагін,</i> БІОЛОГІЧНА РЕМЕДІАЦІЯ ҐРУНТІВ НАСЕЛЕНИХ МІСЦЬ ЯК ФАКТОР ПРОФІЛАКТИКИ ЕКОЛОГОЗАЛЕЖНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ НАСЕЛЕННЯ.....	116

Підписано до друку 27.09.2016. Формат 60x84/16. Папір офсетний білий.
Гарнітура «Literatypa». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 7,21.
Зам. № 2709-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами.

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.
м. Запоріжжя, пр. Леніна, 109, моб. 38 (050) 961-66-67

Інститут освітньої та молодіжної політики. Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України
e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com.ua

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40**